

TEVREDENHEID MET MIX IN HERSTRUCTURERINGSWIJKEN

Een onderzoek naar de tevredenheid van bewoners
in een sociaaleconomisch gemixte buurt en niet-
gemixte buurt in Morgenstond, Den Haag met de
inkomenssamenstelling en de rol van sociale
interactie

Charissa Banwari, 5617502
Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht
Master Human Geography
Masterthesis

22-07-2019

Utrecht University

Masterthesis

Tevredenheid met mix in herstructureringswijken

Een onderzoek naar de tevredenheid van bewoners in een sociaaleconomisch gemixte buurt en niet-gemixte buurt in Morgenstond, Den Haag met de inkomenssamenstelling en de rol van sociale interactie

Auteur: Charissa Banwari
5617502

Scriptiebegeleider: Gerald Mollenhorst

Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht

Faculteit: Geowetenschappen

Studie: Human Geography: Urban Geography

Bronnen foto's voorpagina:

Links: <https://wonenindenhaag.nl/wijken/morgenstond/>

Rechts: <https://www.oozo.nl/woningen/s-gravenhage/morgenstond/morgenstond-west/woning/249289/woning-hoogeveenlaan-121-den-haag>

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt de scriptie 'Tevredenheid met mix in herstructureringswijken'. Het onderzoek voor deze scriptie is uitgevoerd in de wijk Morgenstond in Den Haag. De scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de masteropleiding Human Geography aan de Universiteit Utrecht.

Bij dezen wil ik graag mijn scriptiebegeleider Gerald Mollenhorst bedanken voor de begeleiding bij het schrijven van mijn scriptie. Daarnaast wil ik de bewoners van Morgenstond bedanken voor het participeren in dit onderzoek. Zonder hun medewerking had ik dit onderzoek niet kunnen voltooien. Ook wil ik mijn medestudenten, vrienden en familie bedanken voor hun hulp en steun tijdens het traject. Hun motiverende woorden en wijze raad hebben mij geholpen gedurende het onderzoek.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Charissa Banwari

Den Haag, 07-07-2019

Samenvatting

Beleidsmakers proberen de zwakke woningmarkt positie en de achterstanden in gebieden met een concentratie aan sociale huur- of goedkope particuliere huurwoningen op te lossen door middel van het herstructureringsbeleid. Hiermee proberen ze ook de mismatch tussen een diverse vraag naar woningen en een eenzijdige woningvoorraad in deze gebieden op te lossen. Uit de wetenschappelijke literatuur blijkt dat de concentratiegebieden verschillende sociale en fysieke problemen kennen. Bij het herstructureringsbeleid worden fysieke aanpassingen aan de leefomgeving gedaan, waaronder interventies in de woningvoorraad. Deze interventies in de woningvoorraad, zoals sloop, renovatie en verkoop van sociale huurwoningen en het bouwen van duurdere (koop)woningen, hebben een indirecte invloed op de bevolkingssamenstelling van de herstructureringswijken. Het herstructureringsbeleid resulteert in het mixen van verschillende bevolkingsgroepen in buurten, wat ook wel sociale mix wordt genoemd. Een voorbeeld is het mixen van inkomensgroepen. Door aanpassingen aan de woningvoorraad verminderen concentraties van lage inkomenshuishoudens en worden hogere inkomensgroepen aangetrokken en behouden in de wijken.

Dit onderzoek wil inzichten krijgen in de relatie tussen sociaaleconomische mix en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling in de buurt, wat onderdeel is van de sociale leefbaarheid. Hiervoor zijn twee buurten, namelijk Morgenstond-West en Morgenstond-Oost, in de wijk Morgenstond in Den Haag gekozen als case studies. In Morgenstond is de herstructurering aan het begin van dit millennium begonnen, met name in het westelijke gedeelte. De tevredenheid met de inkomenssamenstelling van bewoners in een geherstructureerde, gemixte buurt (West) en een buurt met een grote groep lage inkomenshuishoudens (Oost) zijn vergeleken. Uit de literatuur blijkt dat sociale interactie tussen bewoners een invloed kan uitoefenen op de tevredenheid met de bevolkingssamenstelling. De volgende centrale vraagstelling is geformuleerd: *Wat is de invloed van sociaaleconomische mix op de tevredenheid van bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt, en speelt sociale interactie een rol hierin?*

Om deze vraag te onderzoeken, is kwantitatief onderzoek toegepast. Hiervoor zijn enquêtes onder bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost verspreid. Dit onderzoek laat zien dat sociaaleconomische mix leidt tot een vermindering in de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. De bewoners van de sociaaleconomisch gemixte buurt geven een lager cijfer aan de inkomenssamenstelling dan de bewoners van de buurt met een grote groep lage inkomenshuishoudens. Uit het onderzoek blijkt dat bewoners die contact hebben met andere inkomensgroepen een positievere beoordeling geven aan de inkomenssamenstelling dan bewoners die geen of relatief minder contact hebben met andere inkomensgroepen. Uit deze resultaten blijkt dat sociale interactie invloed uitoefent op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van een (sociaaleconomisch gemixte) buurt. In het onderzoek is een mediërende functie van sociale interactie in de buurt in de link tussen sociaaleconomische mix en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling aangetoond. Dit betekent dat de relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling wordt verklaard door de sociale contacten van bewoners in de buurt. Bewoners van een gemixte buurt die contact hebben met andere inkomensgroepen beoordelen de inkomenssamenstelling van een gemixte buurt positiever dan bewoners van een gemixte buurt die contact hebben binnen de eigen inkomensgroep. Daarnaast is gebleken dat sociaal contact tussen inkomensgroepen met name ontstaat door fysieke nabijheid.

Dit onderzoek voorziet in de behoefte aan verdere inzichten over hoe en in hoeverre sociale interactie plaatsvindt tussen verschillende inkomensgroepen in zowel een gemixte als nauwelijks gemixte buurt. Bovendien draagt dit onderzoek bij aan inzichten in de tevredenheid van bewoners met de inkomenssamenstelling van een sociaaleconomisch gemixte buurt en een buurt met een concentratie van lage inkomenshuishoudens en of sociale interactie invloed heeft op deze tevredenheid. Op basis van de resultaten is aan gemeenten aanbevolen om bij herstructurering geïntegreerd woningen te

bouwen in plaats van geclusterd op eigendomstype. Uit dit onderzoek is gebleken dat sociaal contact met buurtgenoten van andere inkomensgroepen, wat wordt gefaciliteerd door fysieke nabijheid, een positief effect heeft op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Een volgend verkennend onderzoek moet worden gedaan naar de manieren waarop de publieke ruimten of de fysieke leefomgeving sociaal contact tussen verschillende inkomensgroepen in herstructureringswijken stimuleren. Gemeenten kunnen dan inspelen op de aspecten in publieke ruimten die sociale contact tussen inkomensgroepen stimuleren. De lezer moet bij het lezen van dit onderzoek rekening houden met het focuspunt van dit onderzoek. Vervolgonderzoek kan zich richten op andere bevolkingssamenstellingen, zoals de sociale samenstelling of een ander aspect van de economische samenstelling. Daarnaast gaat deze studie niet in op welke manier sociale interactie invloed heeft op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Vervolgonderzoek zou hier meer inzichten in kunnen bieden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	3
1 Introductie	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.1.1 Introductie van de term 'leefbaarheid'	8
1.1.2 Doel en hoofdvraag	8
1.1.3 Leeswijzer	9
1.2 Relevantie.....	10
1.2.1 Wetenschappelijke relevantie	10
1.2.2 Maatschappelijke relevantie	10
2 Theorie en hypothesen.....	11
2.1 Aanleiding herstructurering en mengingsbeleid in Nederland	11
2.2 Debat over sociale mix	12
2.2.1 Argumenten voor sociale mix.....	12
2.2.2 Argumenten tegen sociale mix.....	15
2.3 Sociale cohesie	18
2.3.1 Definitie	18
2.3.2 De structurele aspecten van sociale cohesie.....	19
2.4 Conceptueel model	23
3 Methodologie	24
3.1 Beschrijving van Morgenstond.....	24
3.1.1 De buurten in Morgenstond vergeleken	25
3.2 Onderzoeksmethode	28
3.2.1 Selectie onderzoekseenheden	28
3.2.2 Structuur van de enquête.....	29
3.2.3 Ethiek.....	29
3.3 Operationalisering van constructen.....	29
4 Kenmerken van de steekproef	33
4.1 Statische beschrijving	33
4.2 Non-respons	34
4.3 Representativiteitsanalyse	35
4.3.1 Inkomen.....	35
4.3.2 Eigendomstype woning	36
5 Resultaten.....	37
5.1 Tevredenheid met de inkomensamenstelling	37
5.1.1 Vergelijking tussen de buurten.....	37

5.1.2 Regressie op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling	40
Model 1: lineaire regressie	40
Model 2: multipele lineaire regressie.....	41
Model 3: multipele lineaire regressie met interactie-variabele.....	41
Model 4: multipele lineaire regressie.....	42
Model 5 en 6: multipele lineaire regressie.....	43
5.2 Sociale interactie in de buurt	44
5.2.1 Sociale contacten in de buurt: mate van sociale interactie?.....	44
5.2.2 Sociale interactie in de buurt: met wie en op welke manier?.....	45
6 Discussie en conclusie	50
In welke mate vindt interactie tussen bewoners binnen Morgenstond-West en bewoners binnen Morgenstond-Oost plaats?.....	51
In hoeverre vormen bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost contacten met verschillende inkomensgroepen in de buurt?.....	51
Op welke manier vindt sociale interactie tussen bewoners binnen Morgenstond-West en bewoners binnen Morgenstond-Oost plaats?	52
Hoe tevreden zijn bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt, en hoe hangt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling samen met de werkelijke sociaaleconomische mix van de buurt?	52
In hoeverre medieert de sociale interactie in de buurt de link tussen de inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling?	53
6.1 Reflectie.....	54
6.2 Aanbevelingen.....	55
Referenties	57
Bijlagen	61
Bijlage 1: De enquête	61
Bijlage 2: Beschrijving van variabelen	68
Bijlage 3: Toetsen representativiteitsanalyse	71
Toets 1: Eigendomstype woning X inkomen	71
Toets 2: Chi-kwadraat toets inkomen West	71
Toets 3: Chi-kwadraat toets inkomen Oost.....	71
Toets 4: Chi-kwadraat toets eigendomstype woningen West	72
Toets 5: Chi-kwadraat toets eigendomstype woning Oost	72
Bijlage 4 Toetsen en tabellen resultatenhoofdstuk	73
Tabellen.....	73
Toetsen.....	79

1 Introductie

1.1 Aanleiding

De kloof tussen kwetsbare en krachtige wijken in Den Haag is aan het groeien (Algemeen Dagblad [AD], 2018a). Den Haag Zuidwest behoort in sociaaleconomisch opzicht tot één van de zwakkere gebieden van de stad (StadNetwerk, 2005). Aan het begin van dit millennium zijn stappen gezet om de negatieve spiraal richting een zwakke woningmarktpositie en grote achterstand in Den Haag Zuidwest te doorbreken in het kader van 'stedelijke herstructurering' (Gemeente Den Haag, 2002). De wijken in Zuidwest (Morgenstond, Bouwlust, Moerwijk en Vrederust) moesten sociaal, economisch en fysiek verbeterd worden, waarvoor ingrepen zijn gedaan op de woningvoorraad. Een deel van de sociale woningvoorraad moest plaatsmaken voor duurdere (koop)woningen, die meer zouden aansluiten op de vraag en de differentiatie in het woningaanbod moesten vergroten (StadNetwerk, 2005).

Het differentiëren van de woningvoorraad in buurten wordt in de context van herstructurering 'sociale mix' genoemd (Arthurson, 2010; Kleinhans, 2004). Sociale mix wordt gecreëerd door het slopen van sociale huurwoningen en het bouwen van verschillende eigendomsstypen woningen in buurten (Arthurson, 2010; Atkinson, 2005). De differentiatie wordt 'sociale mix' genoemd, omdat het tot een verandering in de bevolkingssamenstelling van de buurten leidt (Bolt, Van Kempen & Weesep, 2009; Boterman & Gent, 2014). Volgens Arthurson (2010) is er sprake van sociale mix als individuen met verschillende persoonskenmerken in een bepaald gebied wonen. Het resulteert in een sociaaleconomische variatie van bewoners in een buurt (Arthurson, 2010). Joseph en Chaskin (2010) noemen dat bijvoorbeeld hogere inkomensgroepen worden aangetrokken tot de getransformeerde wijken, maar dat tegelijkertijd een deel van de lage inkomenspopulatie is behouden. Sociaaleconomische status (SES) is een term met verschillende indicatoren, zoals opleidingsniveau, wooncondities en -eigendom, inkomensniveau en klasse (Galobardes, Shaw, Lawlor, Lynch & Smith, 2006). Het doel van de menging van verschillende inkomensgroepen is het verminderen van concentraties van lage inkomensgroepen en achterstand, maar ook het creëren van potentiële voordelen voor de lage inkomensgroepen in de wijk (Joseph & Chaskin, 2010).

Naast fysieke transformaties zijn ook sociale maatregelen getroffen in Zuidwest. Hierbij lag de focus op bestaande voorzieningen, sociale cohesie en welzijn om de leefbaarheid in Zuidwest te vergroten (StadNetwerk, 2005). In 2010 kwam de herstructurering in Zuidwest tot stilstand vanwege de financiële crisis. Hierdoor zijn de sociale problemen in Zuidwest nog niet verholpen (Dirks, 2018), zoals werkloosheid, verloedering, armoede, eenzaamheid, onveiligheid en onderwijsachterstanden (AD, 2018b).

In wetenschappelijke literatuur komt een debat over de positieve en negatieve kanten van sociaaleconomische mix naar voren. Ondanks het debat geloven Nederlandse beleidsmakers dat het mengen van verschillende bevolkingsgroepen op het buurtniveau leidt tot een vergrote leefbaarheid (Smets & Den Uyl, 2008). Een verkenning van Zuidwest door de gemeente Den Haag heeft geleid tot een nieuw ruimtelijk programma waarin grootschalige herstructurering van de sociale woningbouw en verdichting met koopwoningen en particuliere huurwoningen moet leiden tot een divers woningaanbod (Revis, 2018). Priemus (2004) noemt dat het aantal woningen moet worden uitgebreid en geschikt worden gemaakt voor verschillende inkomensgroepen, zodat kan worden ingespeeld op de diverse vraag naar woningen en de eenzijdige woningvoorraad. Door middel van het veranderen van de mix aan bewoners in Zuidwest wil de gemeente de wijk beter leefbaar maken (AD, 2018b). De vraag is of sociaaleconomische mix van bewoners werkelijk leidt tot een beter oordeel van de sociale leefbaarheid van bewoners in Zuidwest.

1.1.1 Introductie van de term 'leefbaarheid'

In de literatuur komen verschillende definities en verwante begrippen voor leefbaarheid voor. Buys, Groot en Hoogewoud (1997, p.8) definiëren leefbaarheid als: “de mate waarin de bewoners van een gebied zich in hun woongebied thuis voelen (woonbeleving, subjectief) dan wel worden geconfronteerd met conflicten, overlast, criminaliteit en vervuiling (objectief)”. Leefbaarheid wordt door Veenhoven (2000) gedefinieerd in termen van ‘aansluiting’: “de mate waarin voorzieningen van de maatschappij passen bij de behoeften van mensen die erin leven”(p. 21). De Leefbarometer (z.d.) definieert leefbaarheid ook in termen van ‘aansluiting’. Volgens Buys, Groot en Hoogewoud (1997) en Leidelmeijer et al. (2008) is leefbaarheid zowel een objectieve als een subjectieve term. Het voormalige ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) geeft aan dat leefbaarheid in sterke mate een subjectieve term is. In dit onderzoek wordt leefbaarheid gezien als een subjectieve term, waarbij de woonbeleving van individuen centraal staat. Bewoners beleven een wijk zeer verschillend. Het gaat om hoe individuen hun woonomgeving waarderen, wat afhangt van hun persoonlijke achtergrond. De subjectieve invulling van het begrip leefbaarheid speelt een grotere rol dan de objectieve invulling (Ministerie VROM, 2004).

1.1.2 Doel en hoofdvraag

Sinds het begin van dit millennium ligt het accent op het mixen van woningen in buurten (Smets & Den Uyl, 2008). In Morgenstond is de herstructurering van Zuidwest toentertijd begonnen (Gemeente Den Haag, 2002). De operatie heeft een diverse woningvoorraad gecreëerd, met name in het westelijke gedeelte van Morgenstond in vergelijking met het oostelijk en zuidelijk deel van de buurt (Buurtmonitor Den Haag, 2018). Om inzicht te verkrijgen in de relatie tussen sociaaleconomische mix en sociale leefbaarheid worden twee buurten in Morgenstond gekozen als casestudy. Een vergelijking wordt gemaakt om het oordeel van bewoners van een geherstructureerde, gemixte buurt (West) en een buurt met een grote groep lage inkomenshuishoudens (Oost) te vergelijken. Leidelmeijer en Van Kamp (2004, p. 65) geven aan dat de buurt een relevant schaalniveau is om leefbaarheid te meten. Een laag (lokaal) schaalniveau geeft namelijk betekenis aan leefbaarheid. Als de leefbaarheid wordt beschreven op een groter schaalniveau, waardoor het wordt beschreven voor een grotere groep mensen, dan neemt de betekenis ervan af (Leidelmeijer & Van Kamp, 2004).

Volgens het voormalige ministerie VROM (2004) en Leidelmeijer et al. (2008) bestaat de sociale dimensie van leefbaarheid uit de tevredenheid met de economische of sociale bevolkingssamenstelling en de sociale interactie tussen individuen in een buurt. Het effect van sociale interactie hangt hierbij samen met de bevolkingssamenstelling (Ministerie VROM, 2004). Sociale interacties tussen individuen in een buurt spelen een mediërende rol. De inkomenssamenstelling is onderdeel van de economische bevolkingssamenstelling van een buurt. In dit onderzoek wordt op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling ingezoomd vanwege de indirecte invloed van het mengingsbeleid. De directe aanpassingen aan de woningvoorraad hebben een indirecte invloed op de inkomenssamenstelling van een herstructureringsbuurt, volgens Slater (2006). Het doel van het beleid is het verminderen van concentraties aan lage inkomenshuishoudens en het aantrekken van hogere inkomenshuishoudens, waardoor een mix van inkomensgroepen wordt gecreëerd.

In de wetenschap overheerst de verwachting dat het mixen van inkomensgroepen leidt tot verschillende positieve effecten voor de wijk en de bewoners. De verwachting is dat sociaaleconomische mix resulteert in ‘gebalanceerde’ wijken, waarbij positieve interactie tussen de verschillende groepen plaatsvindt (Boterman & Gent, 2014; Joseph & Chaskin, 2010; Slater, 2006). Sociale interactie moet tussen de groepen plaatsvinden om de positieve effecten te bereiken. Echter, de vraag is of sociale interactie tussen verschillende sociaaleconomische groepen in een wijk plaatsvindt, in plaats van alleen tussen buurtgenoten die tot dezelfde sociaaleconomische groep behoren? En of het wonen in een gemixte wijk leidt tot een beter oordeel van de inkomenssamenstelling van de buurt? Dit onderzoek wil achterhalen in hoeverre en hoe sociale

interactie plaatsvindt tussen de verschillende inkomensgroepen binnen de wijk Morgenstond in Zuidwest, en of deze gemixte sociale interactie leidt tot een andere waardering van de inkomenssamenstelling van de buurt. Het bovenstaande leidt tot de volgende hoofdvraag:

Wat is de invloed van sociaaleconomische mix op de tevredenheid van bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt, en speelt sociale interactie een rol hierin?

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. *In welke mate en op welke manier vindt sociale interactie tussen bewoners binnen Morgenstond-West en bewoners binnen Morgenstond-Oost plaats?*
2. *In hoeverre vormen bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost contacten met verschillende inkomensgroepen in de buurt?*
3. *Hoe tevreden zijn bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt?*
4. *Hoe hangt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling samen met de werkelijke sociaaleconomische mix van de buurt?*
5. *In hoeverre medieert de sociale interactie in de buurt de link tussen de inkomenssamenstelling van de buurt en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van de buurt?*

1.1.3 Leeswijzer

Hieronder volgt een beknopte leeswijzer, onderverdeeld in de verschillende hoofdstukken met bijbehorende onderwerpen.

Hoofdstuk	Onderwerp
Hoofdstuk 1: Introductie	<ul style="list-style-type: none"> • Aanleiding • Doel en hoofdvraag • Onderzoeksvragen • Relevantie
Hoofdstuk 2: Theorie en hypothesen	<ul style="list-style-type: none"> • Aanleiding herstructurering • Debat over sociale mix • Leefbaarheid • Sociale cohesie • Conceptueel model
Hoofdstuk 3: Methodologie	<ul style="list-style-type: none"> • Gebiedsbeschrijving • Onderzoeksmethode • Selectie onderzoekseenheden • Structuur enquête • Ethiek • Operationalisering
Hoofdstuk 4: Kenmerken van de steekproef	<ul style="list-style-type: none"> • Statistische beschrijving • Non-respons • Representativiteitsanalyse
Hoofdstuk 5: Onderzoeksresultaten	<ul style="list-style-type: none"> • Tevredenheid met de inkomenssamenstelling • Sociale interactie in de buurt
Hoofdstuk 6: Conclusie en discussie	<ul style="list-style-type: none"> • Conclusie • Discussie • Reflectie • Aanbevelingen

1.2 Relevantie

1.2.1 Wetenschappelijke relevantie

De aanleiding van verschillende leefbaarheidsstudies is meestal beleidsmatig. Echter neemt dat de bijdrage van deze onderzoeken aan de wetenschap niet weg (Leidelmeijer & Kamp, 2004, p. 53).

In de wetenschap wordt veel onderzoek gedaan naar de positieve en negatieve aspecten van het mengingsbeleid. Onderzoekers focussen binnen sociaal gemixte wijken op de interactie tussen de verschillende inkomensgroepen, en welke voordelen en/of nadelen de interactie met zich meebrengt. Joseph en Chaskin (2010) geven aan dat empirisch bewijs voor de potentiële voordelen in de literatuur gelimiteerd is. Zij geven aan dat onderzoek nodig is naar in hoeverre en hoe betrokkenheid tussen de verschillende inkomensgroepen in een gemixte wijk plaatsvindt (Joseph & Chaskin, 2010).

In de literatuur is echter nog niet bekend of deze potentiële sociale interactie tussen de verschillende inkomensgroepen leidt tot een beter oordeel van bewoners over de woonomgeving. In de literatuur komt naar voren dat de intrek van hogere inkomensgroepen leidt tot allerlei positieve effecten voor wijken (waaronder in Atkinson & Kintrea, 2000; Joseph & Chaskin, 2010), maar niet of de sociale interactie tussen verschillende inkomensgroepen werkelijk leidt tot een verbeterde sociale leefbaarheid in de wijken. Dit onderzoek zal inzicht brengen in de tevredenheid van bewoners met de inkomenssamenstelling van een sociaaleconomisch gemixte buurt en een buurt met een grote groep lage inkomenshuishoudens, en hoe sociale interactie in de buurt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling kan beïnvloeden. Dit onderzoek zal ten tweede het door Joseph en Chaskin (2010) aangegeven gat in de literatuur opvullen door inzichten te brengen in, in hoeverre en hoe sociale interactie plaatsvindt tussen verschillende inkomensgroepen in zowel een gemixte als nauwelijks gemixte wijk.

1.2.2 Maatschappelijke relevantie

Doordat leefbaarheidsvraagstukken veelal beleidsmatig gericht zijn, is het relevant om vanuit een academisch oogpunt naar het beleid te kijken. De overheid is van plan een groot bedrag in Zuidwest te investeren om de problemen op te lossen en de leefbaarheid te vergroten. Dit onderzoek is relevant voor de gemeente Den Haag om inzichten te verkrijgen in de werkelijke sociale uitkomsten van het differentiëren van het woningaanbod en het mixen van inkomensgroepen in Zuidwest. Uit het artikel van Arthurson (2010) komt naar voren dat beleidsmakers in hun plannen voor gemixte wijken weinig aandacht geven aan hoe de verschillende groepen met elkaar in contact (kunnen) komen. Dit onderzoek zal de gemeente Den Haag inzichten geven in de sociale interactie tussen verschillende inkomensgroepen in Zuidwest, en of dit mengingsbeleid werkelijk leidt tot een beter leefbare wijk. De vraag is of het sociale gedrag van bewoners in Zuidwest overeenkomt met de verwachtingen van beleidsmakers (Arthurson, 2010), en of bewoners van Morgenstond positiever oordelen over de inkomenssamenstelling in een gemixte buurt dan in een niet of nauwelijks gemixte buurt.

2 Theorie en hypothesen

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader gepresenteerd. Allereerst wordt de aanleiding van het mengingsbeleid in Nederland beschreven. Ten tweede wordt het debat in de wetenschappelijke literatuur over sociale mix besproken, waarbij met name aandacht wordt besteed aan de interactie tussen verschillende inkomensgroepen in een sociaal gemixte wijk. Ten derde wordt het begrip leefbaarheid uitgediept. Ten vierde wordt door middel van literatuur over sociale cohesie beschreven op welke manier sociale interactie in buurten plaatsvindt. Het kader leidt tot hypothesen die tijdens het onderzoek worden getoetst. Ten slotte wordt het conceptueel model schematisch weergegeven

2.1 Aanleiding herstructurering en mengingsbeleid in Nederland

In het artikel van Van Beckhoven en Van Kempen (2002) wordt beschreven dat door een tekort aan duurere woningen en het vertrek van hoge inkomenshuishoudens buurten met een homogeen laag sociaaleconomisch niveau ontstonden. Deze buurten worden, volgens Arthurson (2010) en Atkinson en Kintrea (2005), gekenmerkt door grote hoeveelheden sociale- of goedkope particuliere huurwoningen. De gebieden met een concentratie aan sociale huurders zien verschillende problemen (Arthurson, 2010). Van Beckhoven en Van Kempen (2002) en Bolt, Van Kempen en Weesep (2009) benoemen de toename van sociale problemen in deze concentratiebuurten, zoals criminaliteit, onveiligheid en werkloosheid. Daarnaast wordt sociaaleconomische segregatie gezien als een belemmering voor de integratie en participatie in de samenleving. Fysieke problemen, zoals verloedering, zijn ook aanwezig in concentratiegebieden van lage inkomensgroepen. Sociale en fysieke problemen komen echter niet in isolatie voor. Van Kempen (2000) noemt dat fysieke achteruitgang gepaard gaat met teruglopende economische prestaties en toenemende sociale problemen.

De concentratiegebieden zijn door de nationale overheid aangewezen voor herstructurering, om de leefbaarheid in de wijken te verbeteren (Musterd & Ostendorf, 2009). Priemus (2004) definieert herstructurering als 'de herontwikkeling van urbane of vroeg naoorlogse woongebieden in steden' (p. 229). De focus is verschoven van wijken uit de negentiende eeuw naar naoorlogse wijken, waar grote concentraties laag inkomenshuishoudens en etnische minderheden wonen (Bolt, Van Kempen & Weesep, 2009). Het herstructureringsbeleid heeft een directe invloed op de fysieke omgeving. Het beleid probeert de mismatch tussen een diverse vraag naar woningen en een eenzijdige woningvoorraad op te lossen (Priemus, 2004). Om dit te bereiken, staan fysieke aanpassingen op de leefomgeving centraal. Naast de directe fysieke invloed heeft het beleid ook een indirecte invloed. Interventies in de woningvoorraad, namelijk het slopen, upgraden en verkopen van sociale huurwoningen en het bouwen van duurere alternatieven, zal resulteren in een andere bevolkingssamenstelling binnen de wijk. Het doel van het herstructureringsbeleid is het verminderen van lage inkomensconcentraties, het aantrekken en behouden van hogere inkomensklassen en het mixen van inkomensgroepen in wijken – mengingsbeleid. Dit zal sociaaleconomische segregatie in steden tegengaan. De overheden willen door middel van het mengingsbeleid achterstand in wijken oplossen en het kopen van woningen promoten (Slater, 2006).

In beleidsdocumenten over herstructurering worden de termen 'sociaal' en 'fysiek' op verschillende manieren gebruikt. Volgens Ouwehand, Kleinhans, Van Der Laan Bouma-Doff en Van der Land (2006) wordt bij fysiek beleid bedoeld op aanpassingen aan de herinrichting van de openbare ruimten, de bedrijfsruimten en de woningen, waardoor een herdifferentiatie van de woningvoorraad naar prijs en eigendomsvorm ontstaat (Ouwehand et al., 2006, p. 4-5). Zij noemen dat sociaal beleid uit een mix van ingrepen gericht op individuele bewoners, relaties tussen bewoners en/of op de wijk bestaat, waarbij aandacht besteed wordt aan de sociale cohesie, de leefbaarheid, de sociale achterstand en de problematiek in buurten (Ouwehand et al., 2006, p. 5). In het kader van herstructurering zijn beide termen verbonden. Hier wordt gesproken van een sociaal-fysiek beleid, waarmee bedoeld wordt op een integrale aanpak van stedelijke herstructurering (Ouwehand et al., 2006).

2.2 Debat over sociale mix

In de literatuur heerst een debat over sociale mix. Deze tegenstrijdige theorieën worden in de volgende paragrafen behandeld. Galster (2013) beschrijft dat het begrip sociale mix een ongrijpbaar begrip is. Planners en beleidsmakers gebruiken de term voor verschillende doeleinden en verstaan er verschillende kenmerken onder. Volgens hem is het operationaliseren van homogeniteit in buurten makkelijk in vergelijking met het definiëren van heterogeniteit in buurten. Galster (2013) noemt drie redenen voor het 'slippery' begrip. Ten eerste, *compositie*: het mengen van individuen in een bepaald gebied kan op basis van verschillende (persoons)kenmerken. Op basis van welk kenmerk vindt sociale mix plaats, of moeten alle kenmerken in een gebied gemengd zijn? Ten tweede, *concentratie*: welke grootte van groepen zorgt voor een ideale mix? Hoeveel menging is minimaal nodig om gewenste uitkomsten te creëren? Oftewel, hoeveel menging moet plaatsvinden om het sociale mix te noemen? En ten derde, *schaal*: welk ruimtelijk schaalniveau is relevant om sociale mix te meten?

2.2.1 Argumenten voor sociale mix

In het artikel van Atkinson en Kintrea (2000) komt naar voren dat het wonen in een achterstandswijk, waar cumulatieve ongelijkheden geografisch geconcentreerd zijn, problemen voor de bewoners creëert. Het leidt tot een hoger risico van economische en sociale exclusie, wat gevolg is van stigmatisering. Bewoners van deze gebieden worden gediscrimineerd op het gebied van educatie, werkgelegenheid en bankleningen vanwege de slechte reputatie (Atkinson & Kintrea, 2000). Volgens Arthurson (2010) benadeelt niet alleen de slechte reputatie de achtergestelde bewoners, maar ook het ontbreken van rolmodellen in arbeidsparticipatie en het opleidingsniveau (Arthurson, 2010).

Om deze redenen benadeelt het wonen in buurten met een homogeen, laag sociaaleconomisch niveau de lage inkomensgroepen meer dan als zij in een wijk met gemixte inkomensgroepen zouden wonen, volgens Atkinson en Kintrea (2000). Sociale interactie tussen buurtgenoten met verschillende inkomensniveaus en in verschillende woningeigendommen heeft verschillende positieve kanten (Arthurson, 2010), die hieronder worden beschreven. De positieve verwachtingen hebben geleid tot het introduceren van koopwoningen in buurten met concentraties van lage inkomensgroepen (Atkinson & Kintrea, 2000). Hierdoor worden huishoudens met een hogere sociaaleconomische status aangetrokken tot en behouden in de wijken (Bolt et al., 2009; Boterman & Van Gent, 2014).

Netwerken

De herstructurering van een wijk kan meer bereiken dan alleen het creëren van betere woningen en een toegenomen buurtkwaliteit (Joseph & Chaskin, 2010). De verwachting van sociaaleconomisch gemixte wijken is dat het kan resulteren in 'gebalanceerde' wijken, waarbij positieve interactie tussen verschillende inkomensgroepen plaatsvindt en netwerken ontstaan (Boterman & Van Gent, 2014; Joseph & Chaskin, 2010; Slater, 2006).

Volgens Arthurson (2010) hebben lage inkomensgroepen een beperkte sociale wereld, die meestal alleen binnen de ruimtelijke grenzen van de buurt is ontstaan, met gelimiteerde sociale contacten buiten de buurt. Buurten zijn belangrijke plaatsen voor sociale interactie voor deze groepen (Arthurson, 2010). Atkinson en Kintrea (2000) geven aan dat sociaaleconomische groepen verschillen in het ontwikkelen van netwerken. Zij beschrijven de relatie tussen sterkere netwerken en hogere sociaaleconomische groepen. Dit bevestigt het argument van Arthurson (2010), waarin wordt duidelijk gemaakt dat lagere inkomensgroepen minder sterke netwerken hebben.

In verschillende artikelen komt naar voren dat achtergestelde bewoners worden benadeeld door het hebben van een beperkte sociale wereld. Uit de literatuur blijkt dat het mixen van de verschillende sociaaleconomische groepen kan leiden tot het plaatsvinden van interactie tussen de groepen, waarbij de lage inkomensgroepen kunnen profiteren van de netwerken van de hogere inkomensgroepen (Atkinson & Kintrea, 2000; Arthurson, 2010; Joseph & Chaskin, 2010). Het beleid voor sociale mix

claimt dat de achtergestelde, lage inkomensgroepen toegang kunnen krijgen tot een breder formeel en informeel netwerk door het wonen in nabijheid van huiseigenaren en werkende individuen. Het gemengd wonen kan bijdragen aan het sociale kapitaal van de lage inkomensgroepen (Smets & Den Uyl, 2008). Stafford et al. (2003) geven aan dat sociaal kapitaal refereert naar middelen, waaronder informatie en financiële middelen, die toegankelijk worden doordat individuen deel uitmaken van een bepaald sociaal netwerk. Naast toegang tot informatie kunnen levenskansen ontstaan, zoals baankansen (Arthurson, 2010).

Sociale inclusie

Atkinson en Kintrea (2000) noemen dat het stigma van de buurt afneemt door sociaaleconomische mix. Hierdoor wordt sociale inclusie van de achtergestelde groepen in de samenleving bevorderd. Daarnaast zullen de toegankelijkheid en de creatie van bredere sociale netwerken voor de lage inkomensgroepen kunnen leiden tot levenskansen (Arthurson, 2010). Joseph en Chaskin (2010) belichten het argument dat de integratie van de hogere klassen alleen niet voldoende is om sociale mobiliteit te genereren. Een verandering in de economische condities, namelijk de toegang tot werkgelegenheid, is nodig (Joseph & Chaskin, 2010).

Rolmodellen

In de literatuur worden huiseigenaren gezien als verantwoordelijke bewoners (Boterman & Van Gent, 2014). Zij kunnen als voorbeelden of rolmodellen dienen voor de lage inkomensgroepen om zogenoemde 'goede' bewoners te worden (Arthurson, 2010). Galster (2012) beschrijft dat gedragingen van bewoners kunnen veranderen door contact met buurtgenoten. De aanwezigheid van stabiel, werkende gezinnen in een buurt is voordelig voor de sociale organisatie van de buurt, waaronder het gemeenschapsgevoel en de sociale controle (Atkinson & Kintrea, 2000). Joseph en Chaskin (2010) beschrijven de verwachting dat informele sociale controle toeneemt als hogere inkomensgroepen de wijk intrekken. In het artikel van Galster (2012) wordt gesproken van een collectieve socialisatie, waarbij individuen worden gestimuleerd om aan de normen van rolmodellen te voldoen. In de context van sociale mix worden de lage inkomensgroepen gestimuleerd om aan de normen van de hogere inkomensgroepen te conformeren (Galster, 2012).

Vergrote leefbaarheid

Smets en Den Uyl (2008) beschrijven dat menging van inkomensgroepen in achtergestelde wijken kan leiden tot een verbeterde leefbaarheid. In de literatuur wordt een verband tussen sociale mix en leefbaarheid verwacht. Het mengingsbeleid wordt daarom gebruikt om problemen in wijken gerelateerd aan leefbaarheid op te lossen. Maar wat is leefbaarheid precies?

Leefbaarheid kent vele verschillende definities en verwante begrippen (Leidelmeijer & Van Kamp, 2004). Buys, Groot en Hoogewoud (1997, p.8) definiëren leefbaarheid als: "de mate waarin de bewoners van een gebied zich in hun woongebied thuis voelen (woonbeleving, subjectief) dan wel worden geconfronteerd met conflicten, overlast, criminaliteit en vervuiling (objectief)". Veenhoven (2000) en de Leefbarometer (z.d.) definiëren leefbaarheid door middel van de term 'aansluiting', waarmee de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften van bewoners in die omgeving wordt bedoeld. Volgens Veenhoven (2000) is een samenleving leefbaar als de mensen zich goed voelen in de maatschappij waarin zij leven. Hierbij past bij de definitie van leefbaarheid door Buys, Groot en Hoogewoud (1997), waarin naar voren komt dat de bewoners zich thuis moeten voelen in hun woongebied.

Veenhoven (2000) geeft aan dat de 'aansluiting' van de leefomgeving niet direct zichtbaar is; leefbaarheid is geen zichtbare eigenschap van de omgeving. Een benadering om leefbaarheid inzichtelijk te maken, is het afmeten van levensuitkomsten. Hierbij wordt niet gekeken naar de 'input', maar naar de 'output' van leefbaarheid, waarbij tevredenheid met aspecten van de leefomgeving wordt gemeten. Het oordeel van bewoners in een bepaald gebied wordt gebruikt om leefbaarheid

zichtbaar te maken (Veenhoven, 2000). Hij noemt ook een tweede benadering om leefbaarheid te meten, namelijk het inschatten van de aanwezigheid van noodzakelijke voorwaarden in een bepaald gebied ('input'). Hierbij wordt geen aandacht besteed aan het oordeel van bewoners, maar aan de omstandigheden in het gebied. Onderzoekers moeten zelf aannemen of de objectieve omstandigheden in de omgeving aansluiten op de behoeften van bewoners (Veenhoven, 2000).

Leefbaarheid als objectieve en subjectieve term

Buys et al. (1997) geven in hun definitie aan dat leefbaarheid bestaat uit twee kanten: een objectieve kant (bijvoorbeeld criminaliteitscijfers) en een subjectieve kant (de beleving van een individu). Volgens Leidelmeijer et al. (2008) zijn beide kanten verbonden en creëren een alomvattende visie op de relatie tussen mens en omgeving. Leidelmeijer et al. (2008) noemen dat leefbaarheid is onder te verdelen in verschillende dimensies:

1. Sociale dimensie: (economische of sociale) bevolkingssamenstelling en sociale interactie tussen bewoners
2. Fysieke dimensie: gebouwen en voorzieningen
3. Overlast dimensie: criminaliteit, overlast en veiligheid

De objectieve kant bevat de fysieke - en overlast dimensie van de leefomgeving (Leidelmeijer et al., 2008; Ministerie VROM, 2004). Volgens het voormalig ministerie VROM (2004) bestaan verbanden tussen de objectieve kant en het oordeel van bewoners, maar de objectieve kant heeft weinig effect op het totaalbeeld van de waardering van de buurt.

De sociale interactie tussen bewoners en de tevredenheid met bevolkingssamenstelling zijn determinanten van de sociale leefbaarheid, wat de subjectieve kant is van leefbaarheid. Dit betekent dat de sociale interactie tussen bewoners en de tevredenheid met bevolkingssamenstelling condities zijn voor de sociale leefbaarheid. Deze twee determinanten van sociale leefbaarheid komen ook voor bij de Leefbarometer (Leidelmeijer, Marlet, Schulenberg, Woerkens, 2014). De sociale, subjectieve dimensie heeft een grote invloed op de waardering van de leefbaarheid van een bewoner (volgens Ministerie Vrom, 2004; Wittebrood & Veldheer, 2008).

Wittebrood en Van Dijk (2007) noemen dat sociale interactie in sociaaleconomische gemixte wijken een positieve invloed zal hebben op de leefbaarheid. Het ministerie VROM (2004) verstaat onder sociale interactie: de mate waarin individuen contact hebben met burens en andere buurtbewoners en op welke manier zij met elkaar omgaan. Het effect van sociale interactie hangt volgens het ministerie VROM (2004) samen met de bevolkingssamenstelling. Bewoners die over de sociale interactie en de bevolkingssamenstelling ontevreden zijn, zijn negatief over de leefbaarheid van de buurt. Een concentratie van een inkomensgroep heeft een positief effect op de waardering van de leefbaarheid. Dit houdt in: hoe meer huishoudens van hetzelfde type inkomen, hoe positiever het oordeel van bewoners (Ministerie VROM, 2004). Dit heeft volgens Williams (2005) te maken met de sociale afstand tussen bewoners. In sociaaleconomisch gemixte buurten zorgt de afstand tussen de lage en hogere inkomensgroepen voor bewustzijn van klassenverschillen. Interactie vindt dan eerder plaats tussen bewoners van dezelfde sociaaleconomische achtergrond (Joseph & Chaskin, 2010).

Op basis van de bovenstaande informatie wordt verwacht dat in sociaaleconomische gemixte buurten interactie plaatsvindt binnen sociaaleconomische groepen in plaats van tussen verschillende sociaaleconomische groepen. Een mix aan inkomensgroepen beïnvloedt de tevredenheid met de inkomensamenstelling negatief. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 1: Naarmate een buurt meer sociaaleconomisch gemixt is, neemt de tevredenheid met de inkomensamenstelling af

Kanttekeningen leefbaarheid

In beleidsdocumenten wordt sociaaleconomische mix gepromoot. Beleidsmakers geloven dat de leefbaarheid van een buurt wordt bevorderd door het mengingsbeleid. In beleidsdocumenten over leefbaarheid wordt in grote mate gebruik gemaakt van vaag taalgebruik, waardoor onduidelijkheden ontstaan over de kenmerken van de term. Een andere kanttekening is de manier waarop leefbaarheid wordt gedefinieerd. In definities van leefbaarheid wordt benoemd dat de mate waarin bewoners van een buurt zich in hun woonomgeving thuis voelen, valt onder de subjectieve leefbaarheid (Buys et al., 1997). Arthurson (2010) en Joseph en Chaskin (2010) menen echter dat lage inkomensgroepen zich niet comfortabel voelen in de nabijheid van hogere inkomensgroepen. Nabijheid van hogere sociaaleconomische groepen leidt tot een toename van het gevoel van relatieve deprivatie (Joseph & Chaskin, 2010; Galster, 2012). Dit zorgt voor vraagtekens bij het mengingsbeleid. Moet het beleid dan wel inzetten op menging van inkomensgroepen om de subjectieve leefbaarheid in een buurt te verbeteren? Uitermark (2003) geeft daarnaast aan dat leefbaarheid een ongrijpbaar begrip is. Het kan refereren naar elk element van de leefomgeving (Uitermark, 2003). Desondanks wordt de term in dit onderzoek gebruikt, omdat er specifiek wordt gefocust op de sociale dimensie van leefbaarheid. Door deze specifieke focus wordt het begrip afgebakend. In de context van sociale mix wordt in de literatuur gesproken over verschillende inkomensgroepen in een buurt. Om de waardering van de sociale leefbaarheid in kaart te brengen, wordt in dit onderzoek gefocust op de tevredenheid met een onderdeel van de economische bevolkingssamenstelling, namelijk de inkomenssamenstelling. De sociale interacties in een buurt spelen hierin een mediërende rol.

2.2.2 Argumenten tegen sociale mix

Het beleidsoptimisme wordt echter in andere onderzoeken over gemixte wijken niet erkent. Hieronder worden de negatieve verwachtingen van sociale mix besproken.

‘Displacement’

Boterman en Van Gent (2014) beschrijven de volgende verwachting van het mengingsbeleid: het verplicht verhuizen van lage inkomensgroepen als gevolg van de wijzigingen in de woningvoorraad (*‘displacement’*). Zij wonen in woningen die gesloopt worden of worden omgezet in een ander eigendomstype. Transformaties van de woningen leiden tot huurprijs toename, wat ook *displacement* kan veroorzaken (Slater, 2006). Zij kunnen de huurprijs niet meer betalen, waardoor zij moeten verhuizen. Blomley (2004) beschrijft dat mixen een eenzijdig proces is. Als het mengingsbeleid de correcte oplossing is, dan moet het mogelijk zijn voor de lagere inkomensgroepen om naast de hogere inkomensgroepen te wonen (Blomley, 2004).

Weinig bewijs voor sociale interactie

In de literatuur heerst de verwachting dat positieve interactie tussen groepen zal plaatsvinden. Als interactie tussen de verschillende groepen plaatsvindt, is dat volgens Arthurson (2010) het gevolg van ruimtelijke integratie van huur- en koopwoningen. Nabijheid speelt een rol in de creatie van sociale interactie. In het artikel van Williams (2005) staat dat nabije burens meer communicatie vertonen dan buurtgenoten die verder van elkaar wonen. Als verschillende inkomensgroepen in nabijheid van elkaar wonen, zal dit volgens de literatuur leiden tot communicatie tussen de groepen. Daarnaast kunnen voorzieningen in de buurt gemixte interactie faciliteren. Dit gebeurt echter alleen als de huiseigenaren gebruik maken van deze voorzieningen in de buurt (Arthurson, 2010).

Bij de positieve argumenten voor sociale mix is naar voren gekomen dat het mixen van verschillende sociaaleconomische groepen kan leiden tot interactie tussen de groepen, waarbij de lage inkomensgroepen kunnen profiteren van de netwerken van de hogere inkomensgroepen. In het artikel van Arthurson (2010) komt echter naar voren dat de aanwezigheid van grote inkomensverschillen tussen individuen in een gebied interactie beperkt. Blomley (2004) geeft ook aan dat interactie tussen huiseigenaren en huurders in gemixte wijken gelimiteerd is. In de literatuur komt weinig bewijs naar

voren voor interactie tussen verschillende sociaaleconomische groepen in gemixte wijken. De redenen hiervoor zijn:

Relatieve deprivatie

In de artikelen van Joseph en Chaskin (2010) en Galster (2012) wordt aangegeven dat nabijheid van burens met een betere levensstandaard leidt tot een toename van het gevoel van relatieve deprivatie. Dit houdt in dat de lagere inkomensgroep zich gaat vergelijken op het gebied van levensstandaard met de hogere inkomensgroep binnen de buurt in plaats van de gehele samenleving (Yitzhaki, 1979). Hierdoor ontstaat onder de lage inkomensgroep ontevredenheid met hun levensstandaard door de relatieve positie ten opzichte van de andere groepen (Galster, 2012). Interactie vindt dan eerder plaats tussen bewoners met gelijke sociaaleconomische achtergrond, doordat de lage inkomenshuishoudens zich niet comfortabel voelen in de nabijheid van de hogere inkomenshuishoudens (Arthurson, 2010; Joseph & Chaskin, 2010). Joseph en Chaskin (2010) noemen dat bewustzijn van klassenverschillen en gevoel van stigmatisering worden gestimuleerd.

Williams (2005) beschrijft, in tegenstelling tot andere uitspraken in het artikel, dat fysieke integratie niet per se leidt tot interacties. Relaties door fysieke nabijheid worden beïnvloed door sociale afstand, oftewel sociale ongelijkheid. Buurtgenoten die tot dezelfde sociale groep behoren, zijn eerder geneigd met elkaar te communiceren dan met buurtgenoten van andere sociale groepen (Williams, 2005). Mollenhorst, Völker en Flap (2008) noemen ook dat individuen een voorkeur hebben om contact te hebben met anderen die dezelfde kenmerken hebben als zij, zoals leeftijd, opleiding, inkomen en levensstijl. Uit het artikel van Musterd, Van Gent, Das en Latten (2016) blijkt dat individuen niet alleen een voorkeur hebben om contact te hebben met andere individuen die dezelfde kenmerken hebben, maar ook een voorkeur hebben om te wonen in een homogene buurt waarin buurtgenoten dezelfde kenmerken hebben, waaronder inkomen.

Morgenstond-West is een gemixte buurt in vergelijking met Morgenstond-Oost, waar een grote groep lage inkomenshuishoudens woont. Uit de literatuur blijkt de lage inkomensgroepen zich niet comfortabel voelen in de nabijheid van de hogere inkomensgroepen. De lagere inkomensgroep vergelijkt zich op het gebied van levensstandaard met de hogere inkomensgroepen binnen de buurt. Daarnaast is gebleken dat individuen een voorkeur hebben om te wonen in een homogene buurt. Om die redenen wordt verwacht dat de lage inkomensgroep in Morgenstond-Oost de inkomenssamenstelling positiever waardeert dan de lage inkomensgroep in Morgenstond-West. Daarnaast wordt verwacht dat de hogere inkomensgroep in Morgenstond-West de inkomenssamenstelling positiever waardeert dan de hogere inkomensgroep in Morgenstond-Oost, doordat er meer midden- en hoge inkomenshuishoudens wonen in het westelijke deel.

Hypothese 2a: De lage inkomensgroep in Morgenstond-Oost is positiever over de inkomenssamenstelling dan de lage inkomensgroep in Morgenstond-West

Hypothese 2b: De hogere inkomensgroep in Morgenstond-West is positiever over de inkomenssamenstelling dan de hogere inkomensgroep in Morgenstond-Oost

Uit het artikel van Arthurson (2010) blijkt dat buurten die worden gekenmerkt door grote hoeveelheden sociale- of particuliere huurwoningen, concentraties van lage inkomensgroepen bevatten. In het artikel wordt een verband tussen het inkomen en het type woning verwacht, wat in dit onderzoek zal worden getoetst. Door de verwachting dat lage inkomensgroepen zich niet comfortabel voelen in nabijheid van hogere inkomensgroepen en de voorkeur hebben om contacten te vormen met buurtgenoten die dezelfde kenmerken hebben, wordt verwacht dat ook huurders in Morgenstond-Oost de inkomenssamenstelling positiever beoordelen dan huurders in Morgenstond-West.

Blomley (2004) geeft aan dat interactie tussen huiseigenaren en huurders in gemixte wijken gelimiteerd is. Volgens Brown, Perkins en Brown (2003) investeren huiseigenaren, in vergelijking met huurders, meer tijd in hun woning en de buurt waarin zij wonen. Huiseigenaren zijn namelijk van plan langer in de woning en de buurt te blijven dan huurders. Volgens Brown, Perkins en Brown (2003) hebben huurders minder motivatie om de achterstanden in de buurt te verhelpen, doordat zij minder gehecht zijn aan de buurt dan huiseigenaren. In het artikel van Lloyd, Fullagar en Reid (2016) wordt echter beschreven dat mobiliteit en middelen ervoor zorgen dat niet elke bewoners even gehecht is aan een buurt. Als bewoners gehecht zijn aan een buurt hebben zij de beleving deel uit te maken van een collectief, ook wel een *'imagined community'* ('verbeelde gemeenschap'). In de situatie van een collectief denken bewoners alle buurtgenoten te kennen (Bolt & Torrance, 2005). Zij ervaren hierbij wat Huygen en De Meere (2008) benadrukken als een saamhorigheidsgevoel. In Morgenstond-Oost woont een grote groep huurders. In dit onderzoek wordt verwacht dat dit leidt tot een saamhorigheidsgevoel tussen bewoners in de buurt. Er is vanwege deze literatuur gekozen om aparte hypothesen op te stellen voor huurders en lage inkomenshouders, desondanks het verwachte verband tussen inkomen en type woning.

Hypothese 3: Huurders in Morgenstond-Oost zijn positiever over de inkomenssamenstelling dan huurders in Morgenstond-West

Oude en nieuwe bewoners

Uit het artikel van Atkinson en Kintrea (2000) blijkt dat een discussie in de literatuur is ontstaan over in hoeverre beleidsinterventies kunnen leiden tot sociale mix, omdat gemeenschappen sociaal geconstrueerd zijn. Bij het creëren van een gemeenschap zijn complexe sociale processen, zoals conflicten, uitwisseling en afhankelijkheid nodig. Beleidsmakers en planners zijn beperkt in het uitoefenen van controle over de verschillende processen waarmee gemeenschappen worden geconstrueerd. Het onderzoek van Crow en Allan (in Atkinson & Kintrea, 2000) laat zien dat de oude bewoners en nieuwe bewoners (de *'outsiders'*) in de wijk een sociale afstand ervaren, die met name wordt veroorzaakt door het verschil in hoe lang de bewoners in de wijk wonen (*'length of residence'*). Het gevolg daarvan is dat het voor de nieuwe bewoners lastig is om zich te binden aan de bestaande gemeenschap. Daarnaast zijn de nieuwe bewoners in mindere mate georiënteerd op hun lokale buurt dan de oude bewoners, want zij zien de lokale buurt meer als een woonbasis terwijl zij werken in andere gebieden (Crow & Allan, in Atkinson & Kintrea, 2000). Brown, Perkins en Brown (2003) noemen dat bewoners die langer in de buurt wonen meer gehecht zijn aan de buurt. Om betrokkenheid en uitwisseling tussen de verschillende groepen te faciliteren, is het belangrijk om plekken voor interactie te creëren in de buurt (Atkinson & Kintrea, 2000).

Arthurson (2010) vermeldt dat de nieuwe groepen als rolmodel kunnen dienen voor de lage inkomensgroepen. De nieuwe huiseigenaren worden gezien als verantwoordelijke bewoners, en kunnen als voorbeeld dienen voor de oude bewoners. De nieuwe bewoners maken nieuwe normen in de wijk, waaraan de oude bewoners moeten conformeren. Joseph en Chaskin (2010) geven aan dat deze conformatie als een negatief aspect van sociale mix wordt gezien. De oude bewoners verliezen namelijk hun kracht en invloed in de wijk als de buurt wordt 'overgenomen' door de nieuwe, middenklasse gezinnen.

Op basis van de bovenstaande literatuur, maar met name het onderzoek van Crow en Allan (in Atkinson & Kintrea, 2000), waaruit blijkt dat een sociale afstand ontstaat tussen de bewoners door het verschil in woonduur, is de volgende hypothese opgesteld:

Hypothese 4: Naarmate bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost langer in de buurt wonen, neemt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling af

Ondanks de negatieve argumenten voor sociale mix geloven Nederlandse beleidsmakers dat het mengen van verschillende bevolkingsgroepen op het buurtniveau leidt tot een vergrote leefbaarheid. Zij continueren het investeren in de fysieke transformatie van achtergestelde wijken (Smets & Den Uyl, 2008).

2.3 Sociale cohesie

In deze paragraaf wordt beschreven op welke manier sociale interactie plaatsvindt door middel van het bespreken van literatuur over sociale cohesie. Wittebrood en Van Dijk (2007) geven aan dat sociale interactie een indicator van leefbaarheid is. Sociale cohesie wordt niet gemeten in dit onderzoek, maar aspecten van de term worden toegepast om sociale interactie op buurtniveau te onderzoeken. Bij sociale cohesie ligt het accent namelijk op de kwaliteit en kwantiteit van interacties binnen een gemeenschap. Aspecten van de term sociale cohesie zijn om die reden bruikbaar bij het meten van sociale interacties op buurtniveau (Stafford et al., 2003).

2.3.1 Definitie

Sociale cohesie is een breed begrip (Huygen & De Meere, 2008). Festinger et al. (in Raman, 2010, p. 66) definieert sociale cohesie als “de kracht die individuen in een groep bijeenhoudt”, ook wel ‘sociale lijm’ genoemd. Het gaat volgens De Kam en Needham (2003) over “de mate waarin individuen of groepen in de samenleving met elkaar verbonden zijn of zich verbonden voelen” (p.7). Terugkomend op het argument van Wittebrood en Van Dijk (2007) dat positieve interactie in gemixte buurten de leefbaarheid positief kan beïnvloeden, betekent dat een leefbare buurt een hoge mate van sociale cohesie kent, waarbij sterke netwerken, buurtparticipatie en gehechtheid voorkomen en een hoge mate van interactie binnen de gemeenschap plaatsvindt.

Sociale cohesie bestaat volgens Raman (2010) uit de volgende dimensies op het buurtniveau: een gevoel van erbij horen, buurtparticipatie, sociale interactie en netwerken. Huygen en De Meere (2008) verstaan “de interne bindingskracht van een sociaal systeem onder sociale samenhang” (p.7). Deze bindingskracht wordt gekenmerkt door saamhorigheid en groepsidentificatie, frequent en intensief contact tussen leden van het systeem, onderling vertrouwen tussen leden van het systeem, gedeelde normen en waarden en participatie binnen het groepsverband (Huygen & De Meere, 2008, p.7). Uit het artikel van Stafford et al. (2003) komen twee thema’s naar voren in de beschrijving van sociale cohesie op buurtniveau:

1. *De structurele aspecten van sociale cohesie* (kwantiteit/hoeveelheid; soorten sociale netwerken in een buurt). De netwerken kunnen bestaan uit familie en vrienden, verenigingen en organisaties, en/of de brede gemeenschap.
2. *De cognitieve aspecten van sociale cohesie* (kwaliteit van sociale interacties in een buurt). De cognitieve aspecten zijn ook wel de onderliggende aspecten van de sociale cohesie. Deze onderliggende aspecten zijn vertrouwen, gehechtheid, praktische hulp van anderen en tolerantie.
(Stafford et al., 2003)

De structurele aspecten van sociale cohesie worden in dit onderzoek toegepast om de mate van sociale interactie en de manier waarop sociale interactie ontstaat in de buurten te onderzoeken. De cognitieve aspecten worden buiten beschouwing gelaten, omdat het onderzoeken hiervan niet vereist wordt door de onderzoeksvragen van dit onderzoek. Pinkster (2008) noemt dat gerealiseerd moet worden dat de mate van sociaal contact van een bewoner tussen verschillende buurtbewoners kan verschillen. Hierbij is van belang dat in gedachten wordt gehouden, dat het hebben van meer sociale contacten in de buurt niet direct leidt tot een betere kwaliteit van sociale interactie.

2.3.2 De structurele aspecten van sociale cohesie

Verschillende soorten sociale netwerken worden onderscheiden in het artikel van Stafford et al. (2003): familie en vrienden, verenigingen en organisaties en de brede gemeenschap.

Familie en vrienden

Granovetter (in Atkinson & Kintrea, 2000) beschrijft dat sterke en zwakke banden tussen individuen voorkomen. Sterke banden komen voor met familieleden en goede vrienden, die psychologische support kunnen geven aan een lid van het netwerk, maar belemmeren interactie in de bredere gemeenschap. Dit betekent niet dat een individu die sterke banden in de buurt heeft geen zwakke banden kan vormen. Het vormen van geen zwakke banden komt alleen in een extreme vorm voor. In een extreme vorm ontstaan binnen een gemeenschap allerlei kleine groepjes, die onderling geen interactie vertonen (Stafford et al., 2003).

Zwakke banden, die veelal met minder intieme vrienden en kennissen worden aangegaan, zorgen voor het verstrekken van informatie en verkrijgen van middelen (Stafford et al., 2003). Volgens de literatuur is in de context van sociale mix het voor de lage inkomensgroep in een buurt van belang om zwakke banden te vormen met de hogere inkomensgroep. In de literatuur heerst de verwachting dat sociale mix leidt tot positieve interacties tussen inkomensgroepen in een buurt, waardoor de lage inkomensgroepen kunnen profiteren van de netwerken van de hoge inkomensgroepen (Atkinson & Kintrea, 2000; Arthurson, 2010; Joseph & Chaskin, 2010). Op die manier krijgen de lage inkomensgroepen toegang tot informatie en middelen. Het hebben van familie en goede vrienden in de wijk belemmert het vormen van (zwakke) banden met anderen in de buurt (Stafford et al., 2003). Dit kan ervoor zorgen dat contact met andere inkomensgroepen wordt belemmerd.

Participatie in georganiseerde verenigingen

Huygen en De Meere (2008) geven aan dat participatie een kenmerk is van sociale samenhang in buurten. Individuen kunnen lid zijn van sociale netwerken, die vanuit georganiseerde verenigingen ontstaan. Hierbij worden sociale netwerken gekenmerkt aan de hand van hoge of lage participatie binnen georganiseerde verenigingen (Stafford et al, 2003). Bij zulke verenigingen of organisaties moet gedacht worden aan religieuze groepen, ouder-leraar activiteiten, scholen, clubs, sportverenigingen et cetera (Raman, 2010; Stafford et al., 2003).

Het participeren in verenigingen en/of organisaties zorgt voor het creëren van relaties tussen bewoners. Om die reden kan participatie banden tussen verschillende inkomensgroepen faciliteren als alle inkomensgroepen in de buurt participeren in verenigingen en/of organisaties. Arthurson (2010) noemt dat interactie tussen verschillende inkomensgroepen alleen ontstaat als de huiseigenaren gebruik maken van deze voorzieningen in de buurt. Van huiseigenaren wordt in dit onderzoek verwacht dat zij behoren tot de hogere inkomensgroepen. Dit leidt tot de volgende hypothesen:

Hypothese 5: Als bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost meer participeren in lokale verenigingen of organisaties, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe

Integratie in de brede gemeenschap

De laatste vorm is de mate waarin de bewoners binnen een buurt geïntegreerd of gegroepeerd zijn. De integratie van bewoners binnen een buurt kan worden gemeten aan de hand van de vraag of bewoners vooral banden met individuen buiten of binnen de buurt hebben (Stafford et al., 2003). Om sociale samenhang te creëren is volgens Huygen en De Meere (2008) frequent en intensief contact tussen buurtgenoten nodig. De mate van sociale interactie tussen buurtgenoten is een indicator van de sterkte van lokale gemeenschappen in de huidige maatschappij (Guest & Wierzbicki, 1999). Voor

dit onderzoek is naast het aantal banden in de buurt, ook binnen welke inkomensgroepen bewoners in de buurt banden vormen belangrijk.

Uit het artikel van Lloyd, Fullagar en Reid (2016) blijkt dat op het gebied van leefbaarheid in stedelijke omgevingen veelal wordt gefocust op de fysieke aspecten van een buurt. Door interventies in de fysieke ruimte willen overheden leefbaarheid bereiken. Vanuit overheden wordt namelijk geloofd in '*place-based communities*' ('plaatsgebonden samenlevingen'). Hierin is de lokale omgeving, oftewel de buurt, de basis voor een samenleving en de plaats waar sociale relaties en hechtheid worden gecreëerd. Volgens Wellman en Leighton (1979) bevat de definitie van een gemeenschap drie aspecten: [1] *netwerken van interpersoonlijke banden* (buiten het huishouden) die '*sociability*' ('gezelligheid') en *support* bieden aan individuen, [2] *verblijf in een gemeenschappelijke plaats*, en [3] *gevoelens van solidariteit en activiteiten*. Echter, niet iedere bewoner van een buurt is plaatsgebonden. Bewoners kunnen contacten buiten de lokale gemeenschap hebben (Lloyd, Fullagar & Reid, 2016). Bolt en Torrance (2005) noemen dat contacten in de moderne tijd zich onafhankelijk van de bebouwde omgeving kunnen ontwikkelen, wat gevolg is van moderne communicatie- en transportmiddelen. Volgens Riger en Lavrakas (1981) zullen mobiele individuen sociale contacten baseren op affiniteit. Individuen die weinig middelen hebben om mobiel te zijn, zullen daarentegen sociale banden baseren op nabijheid (Riger & Lavrakas, 1981). Hoe meer mobiel bewoners van een buurt zijn, hoe meer de basis van een lokale gemeenschap wordt geërodeerd (Lloyd, Fullagar & Reid, 2016). Wellman (1979) spreekt over het bestaan van drie verschillende verschijningen van een gemeenschap:

1. Community lost

Bij '*community lost*' wordt een situatie bedoeld, waarin relaties onpersoonlijk, kort en gesegmenteerd zijn (Wellman, 1979). Bij de '*lost*' gemeenschap hebben individuen weinig sociale banden in de lokale omgeving of daarbuiten (Guest & Wierzbicki, 1999). Stedelingen zijn niet betrokken in een enkele solidaire gemeenschap, maar maken deel uit van verschillende sociale netwerken bestaande uit zwakke, ongeorganiseerde banden. Uit deze banden kunnen individuen geen hulp en support verwachten (Wellman, 1979).

2. Community saved

Guest & Wierzbicki (1999) geven bij deze verschijning aan dat gemeenschappen dichte en sterk verbonden sociale netwerken hebben. Individuen zijn afhankelijk van anderen in hun nabije buurt. Bij '*community saved*' wordt, in tegenstelling tot het '*lost*'-argument, geloofd in het behoud van solidaire gemeenschappen. Dit is het resultaat van het bieden van '*sociability*' en support, het verlangen naar informele sociale controle en de scheiding tussen woon- en werkgebieden. Bij dit argument wordt verwacht dat verschillende sociale netwerken de neiging hebben om solidaire functies te ontwikkelen. Solidaire gemeenschappen zijn dan aanvankelijk ontstaan vanuit verspreide netwerken (Wellman, 1979).

3. Community liberated

Het '*liberated*'-argument is ontstaan door het naast elkaar plaatsen van het '*saved*'- en het '*lost*'-argument (Wellman, 1979). Guest en Wierzbicki (1999) beschrijven dat individuen in een '*liberated*'-gemeenschap voornamelijk sociale banden buiten de buurt hebben. Het belang van sterke banden wordt bij dit argument bevestigd, maar het argument gaat er ook vanuit dat de meeste banden niet zijn georganiseerd op basis van dicht begrensde, solidaire gemeenschappen. Het argument heeft vijf elementen: [1] de scheiding van wonen, werken en verwantschapsgroepen zorgt ervoor dat stedelingen deel uit maken van verschillende sociale netwerken met zwakke banden, [2] de grote mate van mobiliteit verzwakt bestaande sterke banden en vertraagt het ontwikkelen van nieuwe sterke banden, [3] goedkope, effectieve transportvormen en communicatiemiddelen verminderen kosten van ruimtelijke afstanden, waardoor verspreide banden makkelijker worden onderhouden, [4] toegang tot verschillende sociale netwerken is mogelijk door de schaal, dichtheid en diversiteit van steden in combinatie met wijdverspreide voorzieningen voor interactie, en [5] de ruimtelijke spreiding

van sterke banden en de heterogeniteit van de stad maken het minder waarschijnlijk dat verschillende sociale netwerken zullen ontwikkelen tot dichte, solidaire gemeenschappen (Wellman, 1979).

De nieuwe, hogere inkomenshuishoudens in een herstructureringsbuurt zijn in mindere mate georiënteerd op hun lokale buurt (Crow & Allan, in Atkinson & Kintrea, 2000). De hogere inkomensbewoners hebben meer middelen om mobiel te zijn, waardoor zij minder plaatsgebonden zijn dan de lagere inkomensbewoners. Uit het artikel van Bolt en Torrance (2005) blijkt dat lage inkomensbewoners een sterkere gerichtheid op de buurt hebben. In de literatuur overheerst de verwachting dat lage inkomenshuishoudens meer contacten in de buurt hebben dan hogere inkomenshuishoudens (Van Beckhoven & Van Kempen, 2006). Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 6: De lage inkomensgroepen in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost hebben meer sociale contacten binnen dan buiten de buurt, in vergelijking met de midden- en hoge inkomensgroepen in de buurten

Toegevoegd: de bebouwde omgeving

Uit de literatuur blijkt dat de bebouwde omgeving een effect heeft op de mate waarin bewoners met elkaar omgaan. De vormgeving van een buurt kan sociale interactie stimuleren of mogelijk maken, terwijl in andere buurten dit niet zo is (Leyden, 2003; Lloyd, Fullagar & Reid, 2016; Williams, 2005). Deze interactie kan spontaan of intentioneel voorkomen. Spontane interactie includeert burens tegenkomen en korte gesprekken voeren of zwaaien, waardoor vertrouwen tussen bewoners en connectie tussen de bewoners en hun woonplek worden gecreëerd. Spontane interactie komt voor in lokale winkels, parken of op de stoep. Intentionele interactie vindt plaats op uitnodiging en niet door toevallige ontmoeting (Leyden, 2003).

Parken en speeltuinen

Atkinson en Kintrea (2000) geven aan dat plekken voor interactie betrokkenheid en uitwisseling faciliteren. Hierbij moet volgens Raman (2010) niet alleen gedacht worden aan verenigingen en organisaties, maar ook aan publieke faciliteiten zoals parken en speeltuinen. Uit de literatuur volgt de volgende hypothese:

Hypothese 7: Als bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost parken en speeltuinen in de buurt meer bezoeken, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe

Hogere inkomensbewoners van een buurt zijn meer mobiel dan lagere inkomensbewoners. Zij zijn daardoor minder plaatsgebonden dan de lagere inkomensbewoners en hebben de middelen om verder te reizen voor andere parken en/of speeltuinen. Als de midden- en hoge inkomensgroepen parken en speeltuinen in Morgenstond-Oost en Morgenstond-West bezoeken, wordt verwacht dat zij in contact komen met de lagere inkomensgroepen.

Voorzieningen

De buurten waarin sociale interactie wordt gestimuleerd zien een mix van wonen en voorzieningen. Hierdoor wordt een buurt 'walkable' ('loopbaar'), wat dagelijkse activiteiten (bijvoorbeeld boodschappen doen, naar het park gaan, kinderen naar school brengen) mogelijk maakt. Zulke buurten hebben verschillende soorten voorzieningen op loopafstand, zoals restaurants, koffiebars en supermarkten (Leyden, 2003). Deze publieke voorzieningen in een buurt worden ook wel 'third places' ('derde plekken') van sociale interactie genoemd, en komen na de eigen woning ('first place') en werkplek ('second place') (Hickman, 2013).

Uit de theorie blijkt dat sociale interacties tussen bewoners worden gestimuleerd in buurten waarin voorzieningen en woningen gemixt voorkomen. Zoals eerder aangegeven, noemt Arthurson (2010) dat

interactie tussen verschillende inkomensgroepen plaatsvindt als voorzieningen in de buurt gemixte interactie faciliteren. Hierbij is het van belang dat alle inkomensgroepen van de voorzieningen gebruik maken. In het artikel van Van Beckhoven en Van Kempen (2006) blijkt dat hogere inkomensgroepen weinig gebruik maken van buurtvoorzieningen. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 8: Als bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost meer gebruik maken van voorzieningen in de buurt, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe

Fysieke nabijheid

Daarnaast noemt Arthurson (2010) dat sociale interactie tussen de verschillende groepen een gevolg is van ruimtelijke integratie van huur- en koopwoningen. Heterogeniteit in de sociale structuur heeft invloed op *'intergroup'* contact. Contact tussen twee of meer individuen is afhankelijk van de kans (*'opportunity'*) om iemand te ontmoeten. Deze kansen mediëren het effect van de sociale structuur op *'intergroup'* contact (Fitzpatrick & Hwang, 1992). Fysieke integratie van woningen, oftewel het creëren van heterogeniteit in de buurt, speelt een rol in de creatie van sociale interactie tussen de groepen doordat nabijheid tussen de groepen wordt gecreëerd, wat bekend staat als *'propinquity effects'* (Arthurson, 2010; Graves, 2010). Nabije buurtgenoten vertonen meer communicatie dan buurtgenoten die verder van elkaar wonen (Williams, 2005). Echter heeft de zogenoemde sociale (on)gelijkheid invloed op de interacties tussen nabije burens, zoals in paragraaf 2.2.2 beschreven is (Williams, 2005). In dit onderzoek wordt verwacht dat in een sociaaleconomisch, gemixte buurt meer contact tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen ontstaat, doordat de inkomensgroepen in fysieke nabijheid van elkaar wonen. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 9: Naarmate de buurt meer sociaaleconomisch gemixt is, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe

De contact hypothese geeft aan dat vooroordelen tussen verschillende bevolkingsgroepen verminderen als interactie tussen leden van verschillende groepen plaatsvindt (Dixon, Durrheim & Tredoux, 2005). Dit kan als resultaat hebben dat de tevredenheid met de inkomenssamenstelling toeneemt, als bewoners positief contact hebben met bewoners van andere inkomensgroepen. Echter is fysieke nabijheid alleen niet genoeg om sociale interactie tussen verschillende groepen tot stand te brengen. Hiervoor zijn tevens de eerder benoemde aspecten nodig, zoals het participeren in organisaties (Graves, 2010).

In de wetenschappelijke literatuur wordt dus naast het belang van verenigingen en organisaties, ook het belang van publieke voorzieningen, parken en speeltuinen, en fysieke nabijheid in een gemixte buurt benadrukt om interactie tussen de verschillende inkomensgroepen te creëren. De fysieke kenmerken van de leefomgeving (de gebouwen en de (publieke) voorzieningen) faciliteren sociale interacties in buurten (Arthurson, 2010; Atkinson & Kintrea, 2000; Leyden, 2003; Raman, 2010; Williams, 2005). Om die reden worden 'netwerken ontstaan in de bebouwde omgeving' toegevoegd aan het model van Stafford et al. (2003), waaronder sociale banden ontstaan in lokale voorzieningen, in parken of speeltuinen, op de stoep of door fysieke nabijheid worden gerekend.

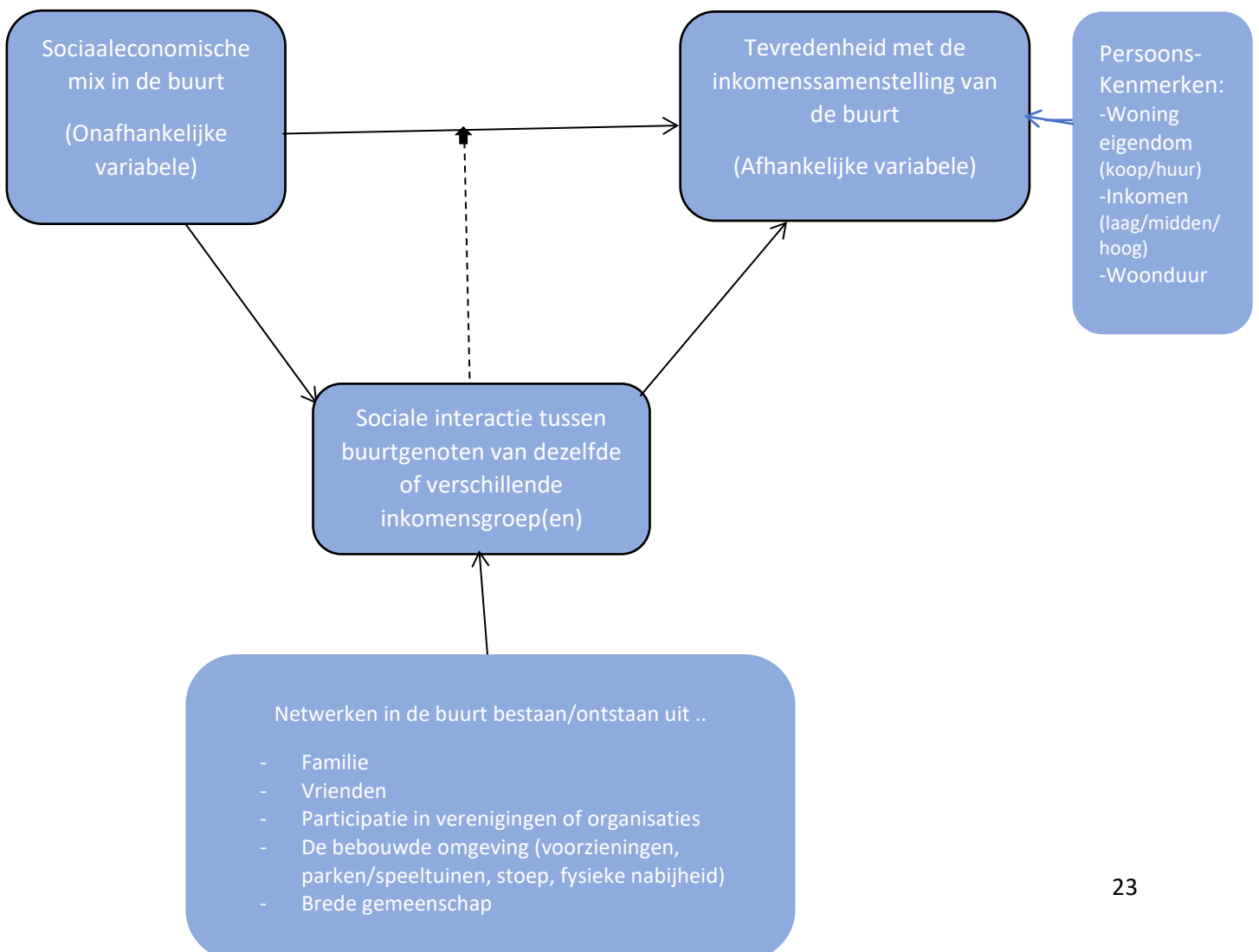
2.4 Conceptueel model

In het onderstaande figuur 2.1 is het conceptueel model schematisch weergegeven, waarin de relatie tussen sociaaleconomische mix (onafhankelijke variabele) en tevredenheid met de inkomenssamenstelling (afhankelijke variabele) zichtbaar is. In het model is een mediërende variabele te zien, namelijk de sociale interactie in de buurt. Uit het theoretisch kader is namelijk gebleken dat sociale interactie een mediërende functie kan hebben. De sociale contacten van een bewoner in een buurt hebben invloed op de tevredenheid met de bevolkingssamenstelling. In dit onderzoek moet blijken of sociale interactie een mediërend of modererend effect heeft in de relatie tussen sociaaleconomische mix en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling..

Om de sociale interactie in de buurten te bepalen, wordt verschillende literatuur gebruikt. Uit het artikel van Stafford et al. (2003) blijkt dat de kwantiteit en de kwaliteit van sociale interacties samen de sociale cohesie bepalen. Om te bepalen in welke mate en op welke manier bewoners interactie vertonen, worden de structurele aspecten uit de theorie van Stafford et al. (2003) in het model verwerkt. Aan deze theorie wordt het ontstaan van netwerken in de bebouwde omgeving toegevoegd. In de literatuur wordt duidelijk dat de fysieke kenmerken van de leefomgeving sociale interacties in buurten faciliteren (Arthurson, 2010; Atkinson & Kintrea, 2000; Leyden, 2003; Raman, 2010).

Het gaat daarnaast om de tevredenheid van individuen met de inkomenssamenstelling, wat afhangt van hun persoonlijke achtergrond. Uit de literatuur komt naar voren dat de volgende persoonskenmerken een rol kunnen spelen in de waardering van de bevolkingssamenstelling: het inkomen, de woontuur en het eigendomstype van de woning van de bewoners.

Figuur 2.1: Het conceptueel model

3 Methodologie

In dit hoofdstuk wordt eerst een beschrijving van Morgenstond gegeven, met daarbij een vergelijking tussen Morgenstond-West en Morgenstond-Oost. Daarna worden de onderzoeksmethode, de selectie van de onderzoekseenheden en de structuur van de enquête beschreven. Tot slot worden de constructen uit de hoofdvraag geoperationaliseerd.

3.1 Beschrijving van Morgenstond

Morgenstond telt 19.363 inwoners. In figuur 3.1 wordt Morgenstond aangegeven in de wijkenkaart van Den Haag. De verhouding tussen mannen en vrouwen is ongeveer gelijk, plus minus 50% mannen en 50% vrouwen, zie tabel 3.1. De wijk Morgenstond heeft in totaal 10.182 huishoudens. De woningen in Morgenstond bestaan voor 64,6% sociale huurwoningen, 8,8% particuliere huurwoningen en 25,0% koopwoningen, zie tabel 3.2 (Buurtmonitor Den Haag, 2019).

Figuur 3.1 Wijkenkaart Den Haag (wonenindenhaag.nl, z.d., b)

Tabel 3.1 Bevolkingsgegevens Morgenstond 2019

	Morgenstond
Inwoners	19.363
Mannen	9.776 (50,5%)
Vrouwen	9.587 (49,5%)
Huishoudens	10.182

Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

Tabel 3.2 Huur- en koopwoningen in 2019

	Morgenstond
Sociale huur	64,6 %
Particuliere huur	8,8 %
Koop	25,0 %
Onbepaald	1,6%
Totaal	100,0 %

Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

Het aandeel huishoudens met een laag inkomen in Morgenstond is 65,9% en het aandeel met een midden inkomen is 27,3%. Het aandeel met een hoog inkomen is 6,8%, zie tabel 3.3 (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Tot de hoge inkomenshuishoudens houdt het CBS een grens aan van een inkomen van minimaal 29.773 euro per jaar. De lage inkomensgroep heeft een inkomensgrens van maximaal 18.390 euro per jaar. De midden inkomensgroep wordt afgebakend met een inkomen tussen de 18.390 euro en 29.773 euro per jaar (Van den Brakel & Ament, 2010).

Tabel 3.3 Aandeel huishoudens met een laag, midden of hoog inkomen in Morgenstond in 2016

	Morgenstond
Laag inkomen	6.326 (65,9%)
Midden inkomen	2.621 (27,3%)
Hoog inkomen	653 (6,8%)

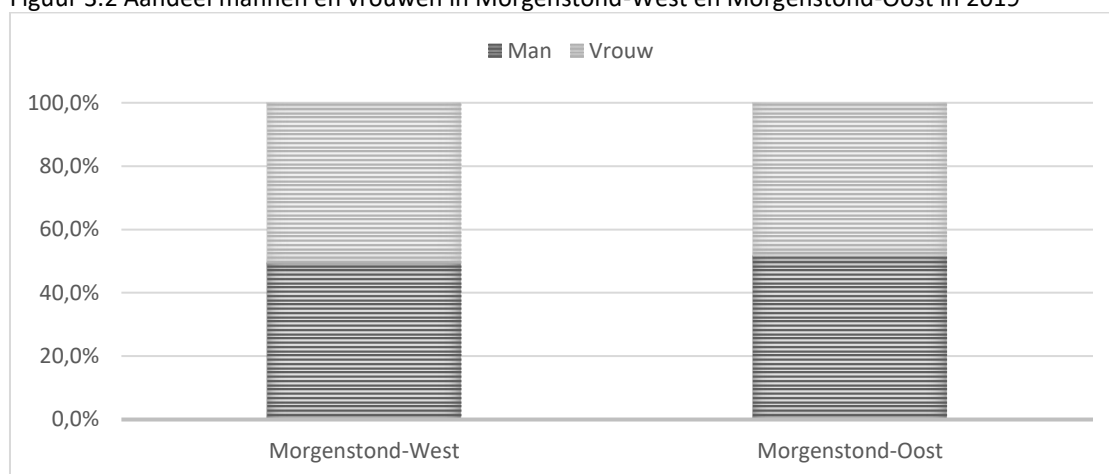
Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

3.1.1 De buurten in Morgenstond vergeleken

De wijk is opgebouwd uit drie buurten: Morgenstond-West, Morgenstond-Oost en Morgenstond-Zuid, zie figuur 3.3 (volgende pagina). In dit onderzoek worden de westelijke en oostelijke buurt vergeleken. In Morgenstond-Zuid zijn minder aanpassingen gedaan aan de woningvoorraad dan in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Om deze reden is voor dit onderzoek de keuze gemaakt om West en Oost te vergelijken. In deze paragraaf worden cijfers van Oost en West gepresenteerd.

In Morgenstond-West wonen 3.577 huishoudens en 7.524 inwoners, en in Morgenstond-Oost wonen 3.299 huishoudens en 5.641 inwoners in 2019. In beide buurten is het aandeel mannen en vrouwen ongeveer 50,0% per geslacht: Morgenstond-Oost heeft 51,6% mannen en 48,4% vrouwen en Morgenstond-West heeft 49,3% mannen en 50,7% vrouwen, zie figuur 3.2 (Buurtmonitor Den Haag, 2019).

Figuur 3.2 Aandeel mannen en vrouwen in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost in 2019

Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

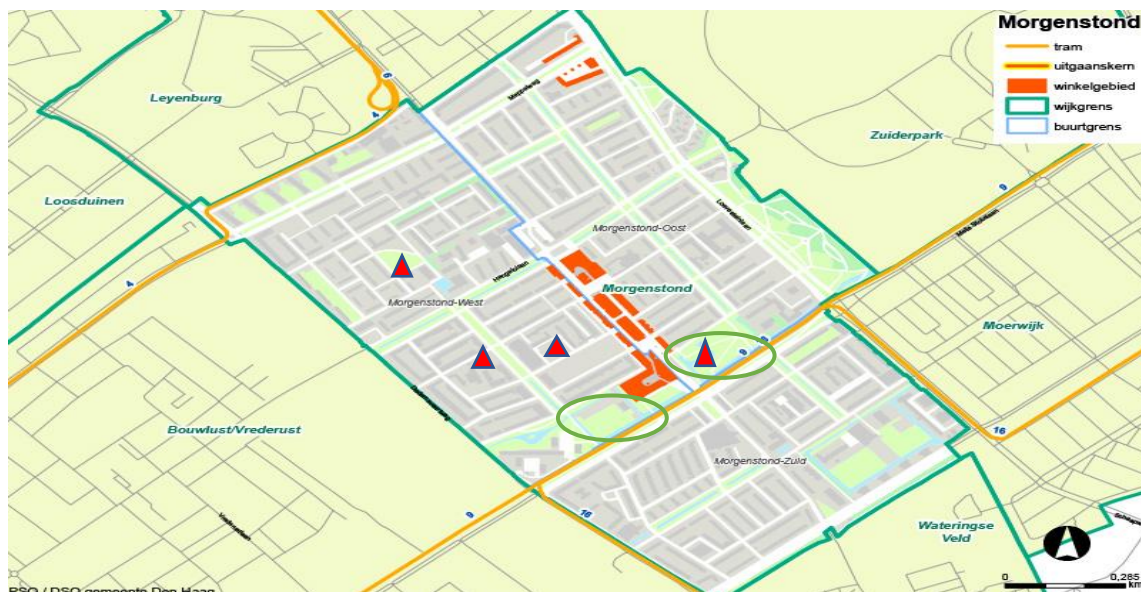
In de literatuur wordt duidelijk dat de bebouwde omgeving, verenigingen en organisaties een rol spelen in het faciliteren van contact tussen bewoners. Om die reden worden deze aspecten van beide buurten hieronder vergeleken:

Winkelvoorzieningen: Tussen de buurten is een winkelgebied gesitueerd, zoals te zien in figuur 3.3 (oranje gebied). In dit winkelgebied zijn supermarkten en andere winkels gevestigd. In de overige delen van Morgenstond-West komen geen winkelvoorzieningen voor. In Morgenstond-Oost is aan de noordzijde nog een ander winkelgebied te vinden, waar ook een supermarkt en andere winkels zijn gevestigd.

Parken en speeltuinen: In de buurten zijn verschillende kleine parkjes en speelvoorzieningen gelegen. In Morgenstond-West is één park aan de rand van de buurt aangelegd (zie groene cirkel in figuur 3.3) en zijn drie speeltuinen aanwezig (zie rode driehoeken in figuur 3.3). In Morgenstond-West zijn tussen een aantal flats groenvoorzieningen met speeltuinen aangelegd, maar zijn vaak alleen toegankelijk voor de bewoners van de flats. In Morgenstond-Oost is ook één park aan de rand van de buurt aangelegd (zie groene cirkel in figuur 3.3) waar ook speelvoorzieningen aanwezig zijn. In Morgenstond-Oost staan flats, waar tussen groenvoorzieningen met kleine speeltuinen zijn aangelegd, die vrij toegankelijk zijn. Daarnaast zijn beide buurten op loopafstand van het Zuiderpark.

Verenigingen en organisaties: Sportverenigingen zijn vooral in andere, nabijgelegen buurten gevestigd. Morgenstond-West heeft een tafeltennisvereniging en een handbalvereniging. Daarnaast zijn drie

basisscholen, een mbo-school, en vier kinderdagverblijven aanwezig. In Morgenstond-Oost is één basisschool aanwezig. Daarnaast is in Morgenstond-West één kerk gevestigd. In Morgenstond-Oost zijn drie kerken aanwezig.

PSO / DSO gemeente Den Haag
 Figuur 3.3 Buurten in Morgenstond (woneninendaag.nl, z.d., b)

Woningvoorraad

Onttrekkingen aan de woningvoorraad vanaf 2000 tot en met 2018 (door middel van sloop) vinden merendeels plaats in Morgenstond-West (2.070 woningen). In Morgenstond-Oost zijn in die periode minder woningen onttrokken aan de woningvoorraad (304 woningen). Daarnaast is de meeste nieuwbouw in de periode 2000 - 2018 in Morgenstond-West gebouwd, namelijk 1.347 woningen. In Morgenstond-Oost zijn in die periode 368 nieuwe woningen gebouwd. In West heeft meer herstructurering plaatsgevonden (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Morgenstond-West ziet een fysieke integratie van huur- en koopwoningen. In Morgenstond-Oost zijn de woningen meer geclusterd op eigendomstype, zie onderstaande figuren.

Figuur 3.4 Menging van eigendomstype woningen (links: sociale huur, rechts: koop en vrije sector) in de Vledderstraat, Morgenstond-West (eigen foto)

Figuur 3.5 Sociale huurwoningen in de Gramsbergenlaan, Morgenstond -Oost (eigen foto)

De herstructurering heeft geleid tot een verandering in de verdeling van eigendomstype woningen, waarbij Morgenstond-West in 2019 33,7% meer koopwoningen heeft dan in 2000. Daarnaast zijn de particuliere huurwoningen en sociale huurwoningen in aandeel afgenomen. In Morgenstond-Oost is het aandeel koopwoningen met 5,1% toegenomen en het aantal sociale huurwoningen met 9,7% afgenomen (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Ondanks deze afname bevat Morgenstond-Oost een groot aandeel sociale huurwoningen in vergelijking met de particuliere huurwoningen en koopwoningen in de buurt, zie tabellen 3.4 en 3.5.

Tabel 3.4 Eigendomstypen woningen Morgenstond 2000

	% Koopwoningen	% Particuliere huurwoning	% Sociale huurwoning
Morgenstond-West	9,8	10,1	75,6
Morgenstond-Oost	10,2	4,9	84,1

Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

Tabel 3.5 Eigendomstypen woningen Morgenstond 2019

	% Koopwoningen	% Particuliere huurwoning	% Sociale huurwoning
Morgenstond-West	43,5	6,5	48,6
Morgenstond-Oost	15,3	6,9	74,4

Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

Inkomenssamenstelling

In 2000 bestaat de inkomenspopulatie in Morgenstond-West uit 62,9% lage inkomenshuishoudens, en in Morgenstond-Oost uit 70,7% lage inkomenshuishoudens. In West is het aandeel lage inkomenshuishoudens afgenomen, terwijl in Oost het aandeel lage inkomenshuishoudens is toegenomen. Het aandeel midden inkomenshuishoudens in Oost ziet een kleine afname, terwijl het aandeel hoge inkomenshuishoudens ongeveer gelijk is gebleven. In Morgenstond-West is een toename bij beide groepen te zien (Buurtmonitor Den Haag, 2019). In de westelijke buurt is de inkomenssamenstelling meer gemixt dan de oostelijke buurt, waar nog een grote groep lage inkomenshuishoudens woont.

Tabel 3.6 Aandeel laag, midden en hoog inkomens in Morgenstond-West en -Oost in 2000 en 2016

	Morgenstond-West		Morgenstond-Oost	
	2000 (%)	2016(%)	2000(%)	2016(%)
Laag inkomen	62,9	54,6	70,7	73,3
Midden inkomen	28,8	33,8	24,3	21,4
Hoog inkomen	8,3	11,6	5,0	5,4

Bron: Buurtmonitor Den Haag, 2019

3.2 Onderzoeksmethode

Om de relatie tussen sociaaleconomische mix en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling in Morgenstond te onderzoeken is gebruik gemaakt van kwantitatieve onderzoeksmethoden. Bij kwantitatief onderzoek wordt gebruik gemaakt van numerieke gegevens om informatie over de onderzoekseenheden te verzamelen.

Leefbaarheid is in deze studie onderzocht als een subjectieve term. Volgens Veenhoven (2000) wordt de subjectieve leefbaarheid zichtbaar door de tevredenheid van bewoners af te meten. Om deze gegevens te verzamelen, is gebruik gemaakt van een (online) enquête. Door het afnemen van enquêtes is inzicht gebracht in de subjectieve kant: de mate van sociale interactie, de manier van sociale interactie, en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van bewoners in Morgenstond. De meningen en ervaringen van bewoners zijn met behulp van gesloten vragen verzameld. Dit in verband met de verwerkingstijd, en het feit dat gesloten vragen meer betrouwbare en valide antwoorden opleveren (Scheepers, Bouije & Tobi, 2016). Door middel van de enquêtes zijn informatie en gegevens van respondenten vergelijkbaar. Voor de data-analyse zijn alle antwoorden van de enquêtes verwerkt in het programma SPSS. Hierna is door middel van statistische toetsen de data geanalyseerd om tot de resultaten te komen.

Kwantitatief onderzoek zorgt ervoor dat de gegevens uit de enquêtes kunnen worden gegeneraliseerd en gerepliceerd, wat een positief effect heeft op de betrouwbaarheid (Scheepers et al., 2016). Daarnaast komt uit de literatuur naar voren dat persoonskenmerken van bewoners meespelen in de waardering. Volgens Scheepers et al. (2016) is kwantitatief onderzoek geschikt om verbanden te leggen tussen de persoonskenmerken en onderzoekvariabelen. Kwantitatief onderzoek kan echter een aantal minpunten hebben. Bij kwantitatief onderzoek moet een respondent kort en bondig antwoorden, en kan de respondent niet dieper op het onderwerp ingaan. Om de hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden, zijn diepgaande antwoorden niet vereist. Daarnaast kunnen respondenten foutieve antwoorden invullen, waardoor de resultaten van het onderzoek worden beïnvloed. Miscommunicatie, zoals het verkeerd interpreteren of niet begrijpen van vragen, kan leiden tot het geven van foutieve antwoorden of overslaan van vragen. Enquêtes met foutieve antwoorden of niet volledig ingevulde enquêtes zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Antwoorden zijn foutief als ze tegenstrijdig zijn. Daarnaast kunnen sociale druk en privacy leiden tot niet eerlijke antwoorden. Het verzekeren van anonimiteit en veiligheid van gegevens zorgt waarschijnlijk voor een eerlijke beantwoording van vragen, zie paragraaf 3.2.3.

3.2.1 Selectie onderzoekseenheden

Dit onderzoek biedt inzichten in de invloed van sociaaleconomische mix op de tevredenheid van bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt, en of sociale interactie een rol daarin speelt. Hiervoor zijn bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost geënquêteerd. De eisen waaraan de respondenten moesten voldoen, is dat zij wonen in één van de buurten en minimaal 18 jaar of ouder zijn.

Het steekproefkader voor dit onderzoek was het aantal huishoudens in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost. In Morgenstond-West wonen 3.577 huishoudens (52,0% van de onderzoekspopulatie) en in Morgenstond-Oost wonen 3.299 huishoudens (48,0% van de onderzoekspopulatie), in totaal bestaat de onderzoekspopulatie uit 6.876 huishoudens (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Voor dit onderzoek is een doel van 300 enquêtes vastgelegd.

Het verspreiden van de enquête is uitgevoerd in weekenden en op werkdagen tijdens verschillende dagdelen. Bewoners zijn aan de deur gevraagd of zij de enquête op papier (met eventuele begeleiding door de onderzoeker) of online (begeleidende brief met link en QR code) willen invullen. Hierdoor was het voor elk huishouden mogelijk om te participeren. De werkwijze was om bij elke 10^e woning aan te

bellen, en maximaal drie keer terug te keren bij elk huishouden. Als de huishoudens na de derde keer niet thuis waren, is een brief met de link en de QR-code naar de online enquête in de brievenbus gestopt. Hiervoor is gekozen om een lage non-respons te realiseren. Vanwege de lage respons aan de deuren is gekozen om bewoners ook op straat en via sociale media te benaderen. In totaal zijn 304 enquêtes verzameld.

3.2.2 Structuur van de enquête

De enquête bestond uit drie onderdelen, zie bijlage 1. In het eerste onderdeel is gevraagd naar de persoonskenmerken van de respondenten. Hiermee is duidelijk gemaakt of de respondent voldoet aan de voorwaarden om te participeren in dit onderzoek, waardoor de doelpopulatie van het onderzoek is behouden. Dit onderdeel bevatte vragen over het geslacht, de leeftijd, de buurt, de woonduur, de inkomensgroep en het eigendomstype woning van de respondent. Daarnaast is gevraagd naar de fysieke nabijheid van andere eigendomstype woningen.

Het tweede onderdeel bevatte vragen over hoe en in hoeverre sociale interactie in de buurten plaatsvindt. De volgende aspecten zijn naar voren gebracht: het aantal sociale contacten van de respondent in de buurt, met wie de respondent contact heeft in de buurt (met de focus op contacten binnen of tussen verschillende inkomensgroepen) en op welke manier de sociale contacten zijn ontstaan.

Het derde onderdeel bevatte vragen over de bevolkingssamenstelling van de buurt. Stellingen over het wonen in nabijheid van andere of gelijke inkomensgroepen en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van de buurt zijn in dit onderdeel aanwezig.

3.2.3 Ethiek

Rekening houdend met de GDPR regulatie moesten respondenten in dit onderzoek *'informed consent'* afgeven voordat zij participeerden in de enquête. Een introductie van de casus, het onderzoek, de voorwaarden, de algemene condities (uitleg over de privacy, anonimiteit et cetera) en de online link of enquête zijn op papier gepresenteerd. Respondenten zijn geïnformeerd over het doel van het onderzoek, de inhoud, de duur en de potentiële risico's en voordelen van het participeren in het onderzoek. Zij zijn daarnaast geïnformeerd over het feit dat stoppen met participeren op elk moment tijdens de enquête mogelijk was. Bovendien zijn persoonskenmerken van respondenten (zoals namen, adres) niet gelinkt aan de enquête bij het verwerken van de data en worden niet gepubliceerd om vertrouwelijkheid te garanderen.

3.3 Operationalisering van constructen

De verschillende constructen uit de hoofdvraag worden in deze paragraaf geoperationaliseerd. In bijlage 2 worden alle variabelen beschreven op basis van schaal en waarde.

Sociaaleconomische mix: Het mixen van verschillende eigendomstype woningen, waarbij een sociaaleconomische variatie van bewoners wordt gecreëerd, wordt sociaaleconomische mix genoemd (Arthurson, 2010). Sociaaleconomische status (SES) is een term met verschillende indicatoren, namelijk opleidingsniveau, wooncondities en -eigendom, inkomensniveau en klasse (Galobardes, Shaw, Lawlor, Lynch & Smith, 2006). In dit onderzoek is onderscheid gemaakt tussen verschillende inkomensgroepen. De inkomensgroepen worden onder construct *'inkomenssamenstelling'* geoperationaliseerd.

Inkomenssamenstelling: Bij de hoge inkomensgroep houdt het CBS een netto inkomensgrens aan van minimaal 29.773 euro per jaar. De midden inkomensgroep wordt afgebakend met een netto inkomen tussen 18.390 euro en 29.773 euro per jaar. De lage inkomensgroep heeft een netto inkomensgrens van maximaal 18.390 euro per jaar (Van den Brakel & Ament, 2010). Om de inkomensgroepen in dit

onderzoek van elkaar te onderscheiden, is gevraagd naar het (totale) netto maandinkomen van een huishouden per maand. De inkomensgrenzen van het CBS zijn gedeeld door het aantal maanden per jaar, waardoor de volgende categorieën van het (totale) netto maandinkomen van een huishouden per maand ontstaan: [1: lage inkomensgroep] € 1532 of minder, [2: midden inkomensgroep] € 1533 - €2480 en [3: hoge inkomensgroep] €2481 of meer, zie bijlage 2. Deze inkomensgroepen zijn toegepast in dit onderzoek.

In de enquête zijn de woorden ‘hoge-, midden- of lage inkomensgroepen’ in vragen en stellingen vervangen door ‘buurtgenoten in sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen of koopwoningen’ of ‘de samenstelling van sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen en/of koopwoningen’. Hiervoor zijn drie redenen. Allereerst komt in de literatuur naar voren dat variaties van eigendomstype woningen in sociaaleconomische gemixte buurten voorkomen. Het mixen van verschillende eigendomstype woningen leidt tot een sociaaleconomische variatie van bewoners (Arthurson, 2010). Het mixen van verschillende eigendomstype woningen zal dus leiden tot een inkomensvariatie in een buurt. Ten tweede wordt in dit onderzoek ervan uitgegaan dat bewoners wellicht niet van andere buurtgenoten weten wat het maandelijks inkomen is, maar eerder in welk eigendomstype woning buurtgenoten wonen. Ten derde, in dit onderzoek is aangetoond dat ‘inkomen’ en ‘eigendomstype woning’ positief, significant correleren, zie hiervoor toets 1 in bijlage 3.

Tevredenheid: De tevredenheid wordt gemeten door middel van de volgende vragen:

- Bent u tevreden met de samenstelling van sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen en/of koopwoningen in uw buurt?
- Welk cijfer (van 0 t/m 10) geeft u aan de samenstelling van sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen en/of koopwoningen in uw buurt?

In de wetenschap is het gebruikelijk om aan de hand van een Likertschaal de mate van tevredenheid te meten. Scheepers, Tobi en Boeije (2016, p. 138-140) noemen dat de interne validiteit van een vraag wordt vergroot door een Likertschaal. In dit onderzoek is een Likertschaal met vijf elementen toegepast, die overeenkomend is met de schaal in onderzoeken van de Leefbarometer (Leidelsemeijer, Marlet, Ponds, Schulenberg & Woerkens, 2014). De Likertschaal is opgebouwd uit; ‘zeer ontevreden’, ‘ontevreden’, ‘niet tevreden, maar ook niet ontevreden’, ‘tevreden’ en ‘zeer tevreden’, waarbij de schaal als volgt werkt: ‘zeer ontevreden’ 1 tot ‘zeer tevreden’ 5. Een aantal vragen zijn in de vorm van stellingen genoteerd, waarbij een soortgelijke Likertschaal is ingezet. Deze Likertschaal meet in hoeverre de respondent het eens is met de stelling, en bevat opnieuw vijf elementen: ‘helemaal mee oneens’, ‘mee oneens’, ‘niet mee eens, maar ook niet mee oneens’, ‘mee eens’ en ‘helemaal mee eens’. De vraagstelling bepaalt welke Likertschaal is gebruikt. De Likertschaal is omgerekend naar een ratioschaal.

Sociale interactie: Het voormalig ministerie VROM (2004) verstaat de mate waarin individuen contact hebben met burens en andere buurtbewoners, en op welke manier zij met elkaar omgaan, onder sociale interactie. In dit onderzoek is gekozen om de sociale interactie op buurtniveau te onderzoeken. Bij de enquête is aangegeven dat de respondent stellingen en vragen in de context van de buurt (Morgenstond-West of Morgenstond-Oost), waarin zij woonachtig zijn, moet beantwoorden. Hierbij is niet specifiek ingegaan op de persoonskenmerken van ieder contact van de respondent binnen de buurt. Algemene vragen en stellingen over de sociale contacten in de buurt zijn gesteld op basis van de onderstaande constructen en items.

Om de sociale interactie in de buurten te meten, is gebruik gemaakt van literatuur over sociale cohesie. Stafford et al. (2003) geven aan dat sociale cohesie bestaat uit [1] structurele aspecten en [2] cognitieve (of onderliggende) aspecten. In dit onderzoek worden de structurele aspecten onderzocht. Aan de theorie van Stafford et al. (2003) is het aspect ‘netwerken uit de bebouwde omgeving’

(voorzieningen, parken en/of speeltuinen, stoep, fysieke nabijheid) vanuit andere literatuur toegevoegd.

De structurele aspecten van sociale cohesie

De soorten sociale netwerken van een bewoner zijn gemeten door de volgende vier constructen te onderscheiden: [1] familie en/of vrienden, [2] contacten via verenigingen en organisaties, [3] contacten uit de bebouwde omgeving (voorzieningen, parken en/of speeltuinen, stoep, fysieke nabijheid) en [4] de brede gemeenschap. Stellingen uit het onderzoek van Stafford et al. (2003, p. 1462 - 1463) en Wittebrood en Van Dijk (2007, p. 80) zijn toegepast. In dit onderzoek zijn de stellingen uit deze onderzoeken, die gaan over netwerken van bewoners, omgezet in een andere vraagvorm.

De brede gemeenschap

Dit construct houdt de integratie van bewoners binnen een buurt in (Stafford et al., 2003). Om inzichtelijk te maken of bewoners met name binnen of buiten de buurt sociale banden hebben, moet allereerst het aantal sociale contacten in de buurt worden gemeten. Hierbij kon de respondent kiezen uit volgende categorieën: [1] geen, [2] 1 – 5, [3] 6 – 9, of [4] 10 of meer. Vervolgens is gevraagd naar het percentage van de sociale contacten die in de buurt woont, waarbij de respondent wederom uit verschillende categorieën kon kiezen: [1] 0 % - 20 %, [2] 20 % - 40%, [3] 40 % - 60 %, [4] 60 %- 80 %, of [5] 80 % - 100%.

Familie en/of vrienden, verenigingen en/of organisaties, en de bebouwde omgeving

Om in kaart te brengen op welke manier de respondent buurtgenoten heeft ontmoet, kon de respondent kiezen uit de volgende opties: [1] bij een vereniging (bijvoorbeeld een sportvereniging, een muziekgroep of een sociale club), [2] bij een organisatie (bijvoorbeeld scholen of religieuze organisaties), [3] in publieke ruimten (bijvoorbeeld tijdens het buiten rondlopen, in lokale winkels, in een park of in een speeltuin), [4] we zijn burens / we wonen in dezelfde straat, [5] anders, of [6] niet van toepassing of ik heb geen sociale contacten in de buurt. Op welke manier deze variabelen zijn gewaardeerd, is in bijlage 2 beschreven. De keuze 'we zijn burens / we wonen in dezelfde straat' komt voort uit de literatuur, die benadrukt dat fysieke nabijheid sociale interactie faciliteert. Om de fysieke nabijheid inzichtelijk te maken, is in de enquête gevraagd of bewoners wonen in een straat waar verschillende eigendomsstijpe woningen staan.

Ten tweede zijn respondenten gevraagd naar hun dagelijks, wekelijks, maandelijks of jaarlijks gebruik van lokale voorzieningen, parken en/of speeltuinen en verenigingen en/of organisaties. In de literatuur wordt naar voren gebracht dat bewoners hiervan gebruik moeten maken, om sociale interactie te creëren. Het gebruik van voorzieningen en openbare gelegenheden is een controlevariabele. Tevens is aan de respondenten gevraagd of zij graag een praatje maken met buurtgenoten in hun straat, bij lokale voorzieningen, als zij buiten rondlopen, en als zij in een park en/of speeltuin zijn. Op die manier is inzicht gebracht in de totstandkoming van sociale interactie in de bebouwde omgeving en verenigingen en/of organisaties.

De volgende stellingen zijn toegepast:

- Ik maak graag een praatje met buurtgenoten als ik buiten rondloop
- Ik maak graag een praatje met buurtgenoten in mijn straat
- Ik maak graag een praatje met buurtgenoten bij lokale verenigingen en/of organisaties
- Ik maak graag een praatje met buurtgenoten bij lokale winkels (supermarkten, bars, restaurants etc.)
- Ik maak graag een praatje met buurtgenoten als ik in een park en/of speeltuin ben

Toepassing op sociale interactie tussen verschillende inkomensgroepen

Naast de bovenstaande informatie is het voor dit onderzoek belangrijk om inzicht te krijgen in de sociale interactie tussen verschillende inkomensgroepen. In vragen en stellingen zijn de woorden

‘bewoners uit andere inkomensgroepen’ vervangen door ‘bewoners in andere eigendomstype woningen’.

Aan de respondent is gevraagd of zij omgaan met buurtgenoten in andere eigendomstype woningen dan zichzelf en hoeveel procent van hun sociale contacten in de buurt wonen in een ander eigendomstype woning. Bij de laatste vraag konden respondenten opnieuw kiezen uit: [1] 0 % - 20 %, [2] 20 % - 40%, [3] 40 % - 60 %, [4] 60 %- 80 %, of [5] 80 % - 100%.

Daarnaast is gevraagd op welke manier zij deze buurtgenoten hebben ontmoet: [1] bij een vereniging (bijvoorbeeld een sportvereniging, een muziekgroep of een sociale club), [2] bij een organisatie (bijvoorbeeld scholen of religieuze organisaties), [3] in publieke ruimten (bijvoorbeeld tijdens het buiten rondlopen, in lokale winkels, in een park of in een speeltuin), [4] we zijn buren / We wonen in dezelfde straat, [5] anders, of [6] niet van toepassing of ik heb geen sociale contacten in de buurt.

Tevens is gevraagd naar hun bewustzijn van verschillen tussen buurtgenoten in verschillende eigendomstype woningen en naar hun gevoel bij het wonen in een buurt met verschillende eigendomstype woningen. De onderstaande stellingen zijn hieruit voortgekomen:

- Ik ben bewust van de verschillen tussen buurtgenoten die in verschillende type woningen wonen (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen),
- Ik woon prettig in een buurt met verschillende type woningen (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen).

De meetschaal, die Leidelmeijer et al. (2014) hebben ontwikkeld voor de Leefbarometer, is toegepast om de stellingen van dit onderzoek te meten. Er is gebruik gemaakt van een Likertschaal, waarmee in hoeverre de respondent het eens is met de stelling wordt gemeten, die is opgebouwd uit vijf elementen: ‘helemaal mee oneens’ [1] tot ‘helemaal mee eens’ [5].

Bewoners van Morgenstond-West: De buurt bestaan uit 3573 huishoudens in 2018 (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Per huishouden in de steekproef is de enquête door één bewoner ingevuld.

Bewoners van Morgenstond-Oost: De buurt bestaan uit 3263 huishoudens in 2018 (Buurtmonitor Den Haag, 2019). Per huishouden in de steekproef is de enquête door één bewoner ingevuld.

4 Kenmerken van de steekproef

In dit hoofdstuk wordt de getrokken steekproef beschreven. Hoe is de steekproef opgebouwd en is deze representatief voor de doelpopulatie? Paragraaf 4.1 beschrijft de belangrijkste kenmerken van de steekproef. Paragraaf 4.2 gaat in op de non-respons en in paragraaf 4.3 is de representativiteitsanalyse weergegeven.

4.1 Statische beschrijving

In tabel 4.1 zijn de belangrijkste kenmerken van de steekproef weergegeven. In deze paragraaf wordt geen onderscheid gemaakt tussen kenmerken van respondenten op basis van de buurt waarin zij wonen. De steekproef omvat in totaal 304 respondenten (N=304), waarvan 60,8% vrouw en 39,2% man. De meerderheid van de respondenten woont in Morgenstond-West (56,6%), tegenover 43,4% in Morgenstond-Oost. Gemiddeld wonen respondenten 12,5 jaar in Morgenstond, met een standaarddeviatie van 8,4 jaar. De woonduur loopt uiteen van 0 tot 50 jaar. Het grootste gedeelte van de respondenten is tussen de 25 en 44 jaar (48,0%). Daarnaast is 17,8% van de respondenten tussen de 18 en 24 jaar, 28,3% tussen de 45 en 64 jaar en 5,9% is 65 jaar of ouder.

Tabel 4.1 Beschrijving van de steekproef (N=304)

Variabelen	Beschrijvende statistiek				% per categorie				
	Min	Max	Gem	StD	1	2	3	4	5
Persoonskenmerken									
Geslacht (1=man; 2=vrouw; 3=anders)					39,2	60,8	0,0		
Leeftijd (1=18-24; 2= 25-44; 3=45-64; 4=65 jaar en ouder)					17,8	48,0	28,3	5,9	
Inkomen West (1=minder dan 1532; 2=1533-2480; 3=2481 of meer)					15,1	37,8	47,1		
Inkomen Oost (1=minder dan 1532; 2=1533-2480; 3=2481 of meer)					37,9	37,1	25,0		
Type woning West (1=sociale huur; 2=particuliere huur; 3=koop)					22,7	10,5	66,9		
Type woning Oost (1=sociale huur; 2=particuliere huur; 3=koop)					61,4	7,6	31,1		
Buurt (1=Morgenstond-West; 2= Morgenstond-Oost)					56,6	43,4			
Jaren woonachtig in de buurt	0	50	12,5	8,4					
Constructen									
Tevredenheid samenstelling woningen (1=zeer ontevreden; 2=ontevreden; 3=neutraal; 4=tevreden; 5=zeer tevreden)					1,6	22,7	30,9	39,8	4,9
Cijfer samenstelling woningen	1	10	6,2	1,6					

Bron: Enquête eigen onderzoek

De variabele inkomen is onderzocht in categorieën. Het gaat hierbij om het netto inkomen van het totale huishouden. In de tabel is het aandeel van elke inkomensgroep per buurt te zien. Hieronder worden de cijfers van de steekproef op wijkniveau besproken.

Een vierde van alle respondenten in Morgenstond heeft een inkomen minder dan €1532. De huishoudens met een inkomen tussen €1533 en €2480 en €2481 of meer zijn beide 37,5% van de totale steekproef. Het merendeel van de respondenten in de steekproef woont in een koopwoning (51,3%), tegenover 39,5% in een sociale huurwoning en 9,2% in een particuliere huurwoning (48,7% in een huurwoning). In tabel 4.2 is te zien dat de meeste sociale huurders in Morgenstond een laag inkomen

hebben (€1532 of minder; 90,8%). Omgekeerd woont 91,2% van de respondenten met een hoog inkomen (€2481 of meer) in een koopwoning. Dit komt overeen met de verwachting uit de theorie dat de lage inkomenshuishoudens merendeels huurders zijn en hoge inkomenshuishoudens merendeels huiseigenaren zijn.¹ Er bestaat een positief, significant verband tussen 'inkomen' en 'eigendomstype woning' ($\rho=0,713$; $p=0,000$). De respondenten met een inkomen tussen €1533 en €2480 zijn verdeeld over de verschillende eigendomstype woningen. In tabel 4.2 zijn een aantal scheefwoners te zien. Dit zijn de respondenten, waarvan het inkomen niet passend is bij het eigendomstype woning waarin zij wonen. Een voorbeeld is de respondent die woonachtig is in een sociale huurwoning, maar een netto inkomen heeft van €2481 of meer.

Tabel 4.2 Het eigendomstype woning waarin de verschillende inkomensgroepen wonen (N=304)

			Eigendomstype woning waarin de respondent woont			Totaal
			Sociale huur	Particuliere huur	Koop	
Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Aantal	69	0	7	76
		%	90,8%	0,0%	9,2%	100,0%
	€1533 - €2480	Aantal	50	19	45	114
		%	43,9%	16,7%	39,5%	100,0%
	€2481 of meer	Aantal	1	9	104	114
		%	0,9%	7,9%	91,2%	100,0%
Totaal		Aantal	120	28	156	304 (N)
		%	39,5%	9,2%	51,3%	100,0%

Bron: Enquête eigen onderzoek

De samenstelling van verschillende eigendomstype woningen wordt gemiddeld gewaardeerd met een 6,2 op een schaal van 1 tot en met 10. Het maximale cijfer 10 is tweemaal gegeven. Het cijfer 7 is het meest voorkomende cijfer, gegeven door 82 respondenten. 44,7% Van de respondenten is tevreden of zeer tevreden met de samenstelling van de eigendomstype woningen, tegenover 24,3% ontevreden of zeer ontevreden en 30,9% neutraal.

4.2 Non-respons

Zoals beschreven in paragraaf 3.2 is, vanwege de lage respons bij het aanbellen, gekozen om de enquête ook op andere manieren te verspreiden. Een brief met de link en QR-code naar de online enquête is in brievenbussen gestopt. Daarnaast is gekozen voor het delen van de enquête via sociale media en om bewoners op straat aan te spreken. Oorzaken van de lage respons bij het aanbellen zijn:

- Respondenten waren niet thuis
- Respondenten waren niet in staat om mee te werken (zoals taalbarrière, ziekte, tijd tekort)
- Slechte toegankelijkheid van appartementencomplexen
- Enquêteur heeft vaker tijdens kantooruren geënquêteerd

Voor de bovenstaande redenen geldt dat onduidelijk is welke oorzaken de meeste invloed hebben gehad op de non-respons.

¹ Er is sprake van een significant verband, zie toets 1 bijlage 3

4.3 Representativiteitsanalyse

De steekproef mag niet direct als representatief worden gezien voor de doelpopulatie. Hiervoor moeten de persoonskenmerken, die volgens de literatuur invloed uitoefenen op de tevredenheid met de inkomensamenstelling, worden getoetst op representativiteit: het inkomen en het eigendomstype van de woning van de bewoners. Dit wordt gedaan door middel van een Chi-kwadraat toets. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen respondenten van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost. Het CBS bezit geen cijfers over de woonduur van huishoudens in Morgenstond, waardoor de representativiteit van het kenmerk woonduur niet kan worden berekend.

4.3.1 Inkomen

Morgenstond-West

Uit cijfers van het CBS (2019) wordt een werkelijke verhouding van 54,6% lage-, 33,8% midden- en 11,6% hoge inkomenshuishoudens gevonden. In de steekproef ligt de verhouding op 15,1% laag, 37,8% midden en 47,1% hoog.² De steekproef is niet representatief voor de doelpopulatie. In het vervolg van het onderzoek worden de lage inkomenshuishoudens met factor 3,62, de midden inkomenshuishoudens met factor 0,89 en de hoge inkomenshuishoudens met factor 0,25 gewogen (indien nodig).

Tabel 4.3 Chi-kwadraat toets naar inkomen West

	Observed N	Expected N	Residual
€1532 of minder	26	94	-68
€1533 - €2480	65	58	7
€2481 of meer	81	20	61
Total	172	172	0

Morgenstond-Oost

Uit cijfers van het CBS (2019) wordt een werkelijke verhouding van 73,3% lage-, 21,4% midden- en 5,4% hoge inkomenshuishoudens gevonden. In de steekproef ligt de verhouding op 37,9% laag, 37,1% midden en 25,0% hoog.³ De steekproef is niet representatief voor de doelpopulatie. In het vervolg van het onderzoek worden de lage inkomenshuishoudens met factor 1,93, de midden inkomenshuishoudens met factor 0,58 en de hoge inkomenshuishoudens met factor 0,22 gewogen (indien nodig).

Tabel 4.4 Chi-kwadraat toets naar inkomen Oost

	Observed N	Expected N	Residual
€1532 of minder	50	97	-47
€1533 - €2480	49	28	21
€2481 of meer	33	7	26
Total	132	132	0

² Er is sprake van een significant verschil, zie toets 2 bijlage 3

³ Er is sprake van een significant verschil, zie toets 3 bijlage 3

4.3.2 Eigendomstype woning

Morgenstond-West

Uit cijfers van het CBS (2019) wordt een werkelijke verhouding van 43,5% koop, 6,5% particuliere huur en 48,6% sociale huur gevonden. In de steekproef ligt de verhouding op 22,7% sociale huur, 10,5% particuliere huur en 66,9% koop.⁴ De steekproef is niet representatief voor de doelpopulatie. In het vervolg van het onderzoek worden de respondenten in sociale huurwoningen met factor 2,14, respondenten in particuliere huurwoningen met factor 0,62 en respondenten in koopwoningen met factor 0,65 gewogen (indien nodig).

Tabel 4.5 Chi-kwadraat toets eigendomstype woningen West

	Observed N	Expected N	Residual
Sociale huur	39	85	-46
Particuliere huur	18	12	6
Koop	115	75	40
Total	172	172	0

Morgenstond-Oost

Uit cijfers van het CBS (2019) wordt een werkelijke verhouding van 15,3% koop, 6,9% particuliere huur en 74,4% sociale huur gevonden. Daarnaast is van 1,6% van de woningen het eigendom onbepaald. In de steekproef ligt de verhouding op 61,4% sociale huur, 7,9% particuliere huur en 31,3% koop.⁵ De steekproef is niet representatief voor de doelpopulatie. In het vervolg van het onderzoek worden de respondenten in sociale huurwoningen met factor 1,21, respondenten in particuliere huurwoningen met factor 0,87 en respondenten in koopwoningen met factor 0,49 gewogen (indien nodig).

Tabel 4.6 Chi-kwadraat toets eigendomstype woningen Oost

	Observed N	Expected N	Residual
Sociale huur	81	99	-18
Particuliere huur	10	10	0
Koop	41	21	20
Onbepaald	0	2	-2
Total	132	132	0

⁴ Er is sprake van een significant verschil, zie toets 4 bijlage 3

⁵ Er is sprake van een significant verschil, zie toets 5 bijlage 3

5 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirisch onderzoek gepresenteerd. Op volgorde van de hypothesen zal worden ingegaan op de deelvragen van dit onderzoek. Hierbij wordt aangegeven of de hypothesen verworpen of bevestigd worden. Allereerst zal worden ingegaan op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling en de invloed van sociale interactie in de relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Vervolgens wordt gepresenteerd op welke manier en in welke mate sociale interactie plaatsvindt. In dit hoofdstuk worden de resultaten niet gekoppeld aan de literatuur. Deze koppeling zal in de conclusie plaatsvinden.

5.1 Tevredenheid met de inkomenssamenstelling

In deze paragraaf wordt ten eerste gezocht naar een antwoord op de volgende deelvraag: *Hoe tevreden zijn bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt?* Bij deze deelvraag wordt een differentiatie gemaakt tussen bewoners van Morgenstond-Oost en Morgenstond-West. Vervolgens worden de gemiddelde cijfers voor de inkomenssamenstelling vergeleken op basis van verschillende persoonskenmerken, waarvan vanuit de literatuur blijkt dat ze invloed uitoefenen op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Vervolgens wordt door middel van een regressie ingegaan op de volgende deelvragen: *hoe hangt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling samen met de werkelijke sociaaleconomische mix van de buurt?* en *in hoeverre medieert de sociale interactie in de buurt de link tussen de inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling?*. Hypothesen 1, 2, 3 en 4 worden getoetst.

5.1.1 Vergelijking tussen de buurten

Een significant verschil tussen de gemiddelde score voor de inkomenssamenstelling van bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost is gevonden door middel van een t-toets ($p=0,034$).⁶ Beide groepen beoordelen de inkomenssamenstelling met een voldoende. In tabel 5.1 is te zien dat de bewoners van Morgenstond-Oost de inkomenssamenstelling hoger (+0,4) beoordelen dan de bewoners van Morgenstond-West. De volgende hypothese (H1) *'naarmate een buurt meer sociaaleconomisch gemixt is, neemt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling af'* is daarmee bevestigd. In Morgenstond-Oost is 54,6% van de bewoners tevreden of zeer tevreden met de inkomenssamenstelling, tegenover 37,2% in Morgenstond-West, zie tabel 1 in bijlage 4. In Morgenstond-West is 26,8% van de bewoners ontevreden of zeer ontevreden met de inkomenssamenstelling, tegenover 21,2% in Morgenstond-Oost. Uit de bovenstaande cijfers blijkt dat bewoners van Morgenstond-Oost meer tevreden zijn met de inkomenssamenstelling dan bewoners van Morgenstond-West.

Tabel 5.1 Het gemiddelde cijfer van bewoners voor de inkomenssamenstelling (N=303)

Buurt	Gemiddelde cijfer voor de inkomenssamenstelling
Morgenstond-West	5,99
Morgenstond-Oost	6,40

Bron: Enquête eigen onderzoek

In beide buurten is het merendeel van de inkomensgroepen bewust van de verschillen tussen buurtgenoten in verschillende eigendomstype woningen, zie tabel 3 in bijlage 4 (inkomensgroepen zijn gewogen). In hoeverre bewoners een negatief of positief bewustzijn hebben, is onderzocht door te vragen naar in hoeverre bewoners prettig wonen in een gemixte buurt. Hoge (50,0%) en midden inkomenshuishoudens (58,6%) in Morgenstond-West wonen prettig in een gemixte buurt, zie tabel 2 in bijlage 4 (inkomensgroepen zijn gewogen). Deze inkomensgroepen blijken in Morgenstond-Oost het

⁶ Er is sprake van een significant verschil, zie toets 6 bijlage 4

gemixt wonen minder prettig te vinden. In Morgenstond-Oost geeft namelijk 50,0% van de midden inkomenshuishoudens en 42,9% van de hoge inkomenshuishoudens aan onprettig te wonen in een gemixte buurt, tegenover 28,5% van de midden inkomensgroep en 28,6% van de hoge inkomensgroep die prettig wonen in een gemixte buurt. Uit deze resultaten ontstaat de verwachting dat de hogere inkomensgroep in Morgenstond-West een hogere beoordeling geeft aan de inkomenssamenstelling dan de hogere inkomensgroep in Morgenstond-Oost.

Daarnaast geeft de meerderheid van de lage inkomensgroepen in beide buurten aan niet prettig te wonen in een gemixte buurt. Van de lage inkomensgroep in Morgenstond is 85,9% bewust van de verschillen tussen buurtgenoten in verschillende eigendomstype woningen.

Uit de literatuur zijn ook de volgende hypothesen ontstaan: *De lage inkomensgroep in Morgenstond-Oost is positiever over de inkomenssamenstelling dan de lage inkomensgroep in Morgenstond-West (H2a); de hogere inkomensgroep in Morgenstond-West is positiever over de inkomenssamenstelling dan de hogere inkomensgroep in Morgenstond-Oost (H2b); huurders in Morgenstond-Oost zijn positiever over de inkomenssamenstelling dan huurders in Morgenstond-West (H3) en naarmate bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost langer in de buurt wonen, neemt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling af (H4).*

Lage inkomenshuishoudens versus hoge inkomenshuishoudens

Een t-toets is uitgevoerd om H2a te toetsen. Een significant verschil tussen de gemiddelde score voor de inkomenssamenstelling van de lage inkomensgroep in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost is gevonden ($p=0,001$).⁷ De lage inkomensgroep in Morgenstond-Oost beoordeelt de inkomenssamenstelling van de buurt hoger (+1.31) dan de lage inkomensgroep in Morgenstond-West, zie tabel 5.2. De lage inkomensgroep in Morgenstond-West beoordeelt de inkomenssamenstelling met een onvoldoende, tegenover een ruim voldoende in Morgenstond-Oost. De hypothese (H2a) wordt bevestigd.

Tabel 5.2 Gemiddelde cijfer van lage en hogere inkomenshuishoudens voor de inkomenssamenstelling van de buurt (N=303)

Buurt	Gemiddelde score van de lage inkomensgroep	Gemiddelde score van de hogere inkomensgroep
Morgenstond-West	5,23	6,13
Morgenstond-Oost	6,54	6,70

Bron: Enquête eigen onderzoek

Onder de hoge inkomensgroep vallen de midden- en hoge inkomenshuishoudens. Er is geen significant verschil tussen de gemiddelde score voor de inkomenssamenstelling van de hogere inkomensgroep in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost gevonden door middel van een t-toets ($p=0,102$) (gemiddeld cijfer West: 6,13; Oost: 6,70). Hypothese 2b wordt niet bevestigd. In de cijfers is te zien dat de hogere inkomensgroep positiever is in Oost dan in West. Eerder is echter gebleken dat de hogere inkomensgroep in West prettiger woont in een gemixte buurt dan de groep in Oost. Deze tegenstrijdige uitkomsten zijn opvallend.

⁷ Er is sprake van een significant verschil, zie toets 7 bijlage 4

Huurders versus eigenaren

Om H3 te toetsen, is een t-toets uitgevoerd. Een verschil tussen de gemiddelde score voor de inkomenssamenstelling van huurders in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost is gevonden ($p=0,000$).⁸ Huurders in Morgenstond-Oost beoordelen de inkomenssamenstelling van de buurt hoger (+1.12) dan huurders in Morgenstond-West, zie tabel 5.3. De hypothese (H3) wordt bevestigd.

Tabel 5.3 Gemiddelde cijfer van huurders en huiseigenaren voor de inkomenssamenstelling van de buurt (N=303)

Buurt	Gemiddelde cijfer van huurders voor de inkomenssamenstelling	Gemiddelde cijfer van huiseigenaren voor de inkomenssamenstelling
Morgenstond-West	5,82	6,19
Morgenstond-Oost	6,94	5,27

Bron: Enquête eigen onderzoek

Daarnaast is geen significant verschil gevonden tussen de gemiddelde score voor de inkomenssamenstelling van huiseigenaren in beide buurten door middel van een t-toets ($p=0,083$) (gemiddeld cijfer West: 6,19; Oost: 5,27).

In de bovenstaande resultaten is opgevallen dat de hogere inkomenshuishoudens in Oost positiever zijn over de inkomenssamenstelling dan de hogere inkomenshuishoudens in West, en dat huiseigenaren in West positiever zijn over de inkomenssamenstelling dan huiseigenaren in Oost. In dit onderzoek is echter een verband tussen het inkomen en het type woning gevonden. De vraag is hoe deze resultaten zijn ontstaan. De huishoudens met een middeninkomen hebben wellicht invloed gehad op deze uitkomsten. In Morgenstond-West woont deze groep procentueel meer (58,6%) in koopwoningen, zie tabel 4 in bijlage 4 (inkomensgroepen zijn gewogen). In Morgenstond-Oost wonen zij procentueel meer (67,9%) in sociale huurwoningen. Het wonen in een sociale huurwoning in een buurt met een concentratie aan sociale huurwoningen (Oost), waarin veelal lage inkomenshuishoudens wonen, kan onder de midden inkomensgroep tot een positievere waardering voor de inkomenssamenstelling leiden. Hierdoor ontstaat wellicht een hoger gemiddeld cijfer van de hogere inkomensgroep voor de inkomenssamenstelling in Oost dan in West.

Woonduur

Een significant verband tussen woonduur en score voor de inkomenssamenstelling van bewoners in Morgenstond is niet gevonden door middel van de correlatietoets *Pearson Correlation* ($R=-0,003$; $p=0,957$).⁹ Er is voor deze correlatiemaat gekozen, omdat het de correlatie tussen twee interval en/of ratio variabelen geeft. De hypothese (H4) wordt verworpen.

⁸ Er is sprake van een significant verschil, zie toets 8 bijlage 4

⁹ Er is geen sprake van een significant verband, zie toets 9 bijlage 4

5.1.2 Regressie op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling

Om de volgende deelvragen te beantwoorden is een multiële regressie analyse uitgevoerd: *Hoe hangt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling samen met de werkelijke sociaaleconomische mix van de buurt?* En *in hoeverre medieert de sociale interactie in de buurt de link tussen de inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling?* De uitkomsten van de (multiële) lineaire regressies zijn samengevoegd in tabel 5.4. De uitkomsten van elk model zijn te vinden bij toets 10 in bijlage 4.

Tabel 5.4 De uitkomsten van de verschillende regressie modellen op de score voor de inkomenssamenstelling

Variabelen	Model 1 (N=303)	Model 2 (N=303)	Model 3 (N=303)	Model 4 (N=302)	Model 5 (N=302)
Intercept	5,994	5,657	6,867	5,665	5,244
dumBuurt (ref=West)	,403*		-2,948**		,383
Geslacht (ref=man)		,071	,108		,009
dumLeeftijd (ref= 45 jaar en ouder)		-,120	-,042		-,127
dumLaagInkomen (ref= midden en hoge inkomensgroepen)		-,643**	-,735**		-,495
dumHuurder (ref =eigenaren)		,952**	,011		,711**
Woonduur		-,005	-,006		-,004
dumGeenContacten (ref= wel contacten in de buurt)				-,259	-,233
Percentage sociale contacten van een ander inkomen				0,306**	,272*
dumBuurtxdumHuurder (interactie-variabele)			2,091**		
	*= p<0,05 **p<0,01				
(Adjusted) R Square	0,015	0,050	0,140	0,025	0,067

Model 1: lineaire regressie

Er is onderzocht in hoeverre de onafhankelijke variabele 'buurt' invloed heeft op de afhankelijke variabele 'de score voor de inkomenssamenstelling' om de volgende deelvraag te beantwoorden: *Hoe hangt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling samen met de werkelijke sociaaleconomische mix van de buurt?* Hiervoor is een dummyvariabele gemaakt om de bewoners van West en Oost te vergelijken. Morgenstond-West is de referentiecategorie.

Uitkomsten

De grootte van de steekproef in deze regressie is 303 respondenten. Allereerst is gekeken naar de kwaliteit van het model. Uit deze regressie komt een *R Square* van 0,015, wat betekent dat 1,5% van de totale variantie in de beoordeling van inkomenssamenstelling verklaard kan worden door de buurt waarin bewoners wonen. De lage *R Square* geeft aan dat het model niet genoeg verklarende variabelen bevat en dat de samenhang tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele niet sterk is. Het gehele model is significant ($p=0,031$). Er is geen sprake van multicollineariteit. Alle scores voor VIF zijn onder 10, en het tolerantie niveau is boven 0,1.

Uit de regressie blijkt dat de dummy 'dumBuurt' significant is ($B=0,403$; $p=0,031$). Dit houdt in dat de bewoners van Morgenstond-Oost de inkomenssamenstelling hoger beoordelen ($+0,403$) dan bewoners van Morgenstond-West, oftewel bewoners van een in mindere mate gemixte buurt beoordelen de inkomenssamenstelling hoger dan bewoners van een gemixte buurt.

Model 2: multi-pele lineaire regressie

In het tweede model van de multi-pele lineaire regressie zijn verschillende onafhankelijke persoonskenmerken toegevoegd. Deze kenmerken ofwel variabelen zijn: het geslacht, de leeftijd, de woonduur, het inkomen en het eigendomstype woningen. Sommige variabelen zijn categorisch, waardoor dummy's zijn gemaakt. Bij de variabele 'inkomen' worden de lage inkomensgroepen vergeleken met de midden- en hoge inkomensgroepen, oftewel de hogere inkomensgroepen. De hogere inkomensgroepen vormen de referentiecategorie. Bij de variabele 'eigendomstype woning' worden de huurders en huiseigenaren vergeleken. Onder huurders vallen de sociale en particuliere huurders. De eigenaren zijn de referentiecategorie. Er is niet gekozen om sociale en particuliere huurders los van elkaar op te nemen in het model, omdat de invloed van particuliere huurders dan niet significant is ($B=0,540$; $p=0,097$). De persoonskenmerken 'geslacht' en 'leeftijd' zijn ook meegenomen in de regressie. Bij 'geslacht' worden mannen en vrouwen vergeleken, waarbij mannen de referentiecategorie vormen. Bij de variabele 'leeftijd' is eerst gekeken naar de significante invloed van elke leeftijdscategorie op de score voor de inkomenssamenstelling, waarbij dummy's zijn gemaakt voor de categorieën 25-44 jaar, 45-64 jaar en 65 jaar en ouder. De categorie 18-24 jaar is hierbij de referentiecategorie. Echter, de categorieën hebben allen geen significante invloed. Om die reden is gekozen om de groepen in tweeën te splitsen, waarbij de bewoners van 44 jaar en jonger en 45 jaar en ouder worden vergeleken. De oudere groep is de referentiecategorie.

Uitkomsten

De grootte van de steekproef in deze regressie is 303 respondenten. Allereerst is gekeken naar de kwaliteit van het model. Bij modellen met meerdere onafhankelijke variabelen wordt de *Adjusted R Square* afgelezen. Dit is het gecorrigeerde aandeel verklaarde variantie voor de populatie, waardoor het een betere indicator is voor de verklaarde variantie (De Vocht, 2015). Uit deze regressie komt een *Adjusted R Square* van 0,050, wat betekent dat 5,0% van de totale variantie in de beoordeling van inkomenssamenstelling verklaard kan worden door de variabelen in de regressie. Het model is significant ($p=0,001$). Er is geen sprake van multicollineariteit. Alle scores voor VIF zijn onder 10, en het tolerantie niveau is boven 0,1.

De variabele 'dumHuurder' heeft een significante invloed op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling ($B=0,952$; $p=0,000$). Huurders in Morgenstond beoordelen de inkomenssamenstelling positiever ($+0,952$) dan huiseigenaren. De variabele 'dumLaagInkomen' heeft een significante invloed op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling ($B=-0,643$; $p=0,008$). De lage inkomensgroep in Morgenstond beoordeelt de inkomenssamenstelling negatiever ($-0,643$) dan de hogere inkomensgroep. De woonduur heeft geen significante invloed op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling ($p=0,701$). De variabelen 'geslacht' ($B=0,071$; $p=0,705$) en 'dumLeeftijd' ($B=-0,120$; $p=0,580$) hebben geen significante invloed op de tevredenheid.

Model 3: multi-pele lineaire regressie met interactie-variabele

In het derde model worden model 1 en 2 samengevoegd met een interactie-variabele ('dumBuurtXdumHuurder') vanwege de sterk verschillende uitkomsten voor huurders en huiseigenaren. Is het effect van de buurt op de score voor de inkomenssamenstelling kleiner of groter voor huurders dan voor eigenaren? Er is gekozen voor een interactie-variabele met de dummyvariabele voor type woning in plaats van inkomen. Het toevoegen van de interactie-variabele 'dumBuurtXdumHuurder' zorgt voor een grotere toename van de kwaliteit van het model en een

grotere afname van de p-waarde van 'dumBuurt' dan het toevoegen van de interactie-variabele 'dumBuurtXdumLaagInkomen'.

Uitkomsten

De grootte van de steekproef in deze regressie is 303 respondenten. Allereerst is gekeken naar de kwaliteit van het model. Uit deze regressie komt een *Adjusted R Square* van 0,140, wat betekent dat 14,0% van de totale variantie in de beoordeling van inkomenssamenstelling verklaard kan worden door de variabelen in de regressie. Het model is significant ($p=0,000$). Er is geen sprake van multicollineariteit. Alle scores voor VIF zijn onder 10, en het tolerantie niveau is boven 0,1.

De interactie-variabele 'dumBuurtXdumHuurder' heeft een significante invloed op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling ($B=2,091$; $p=0,000$). De *intercept* of de constante van het model is 6,867. De betekenis van de interactie-variabele op het model is: score voor de inkomenssamenstelling = $6,867 + 0,011 \times \text{dumHuurder} - 2,948 \times \text{dumBuurt} + 2,091 \times \text{dumHuurder} \times \text{dumBuurt}$. Hierdoor ontstaan de volgende formules voor huurders en huiseigenaren:

- Score voor de inkomenssamenstelling van huurders: $6,867 - 0,846 \times \text{dumBuurt}$
- Score voor de inkomenssamenstelling van huiseigenaren: $6,867 - 2,948 \times \text{dumBuurt}$

Het effect van de buurt op de score voor de inkomenssamenstelling is significant groter voor huiseigenaren dan voor huurders. Huurders in Morgenstond-Oost beoordelen de inkomenssamenstelling negatiever ($-0,846$) dan huurders in Morgenstond-West. Huiseigenaren in Morgenstond-Oost beoordelen de inkomenssamenstelling negatiever ($-2,948$) dan huiseigenaren in Morgenstond-West. Dit resultaat komt niet overeen met de eerdere resultaten, waaruit blijkt dat huurders in Morgenstond-Oost een hoger cijfer geven voor de inkomenssamenstelling van de buurt dan huurders in Morgenstond-West.

Model 4: multiële lineaire regressie

Uit de literatuur komt naar voren dat sociale interactie van invloed is op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. In het derde model van de multiële lineaire regressie wordt de categorische variabele 'aantal sociale contacten' toegevoegd. Dit is een categorische onafhankelijke variabele, waarvoor een dummy variabele is gemaakt. De bewoners die geen sociale contacten in de buurt hebben, worden vergeleken met de bewoners die wel sociale contacten hebben in de buurt. De bewoners die wel sociale contacten in de buurt hebben, zijn de referentiecategorie. Daarnaast is de categorisch ordinale variabele 'percentage sociale contacten van een ander inkomen' toegevoegd. De intervallen tussen de categorieën van deze variabele zijn gelijk, waardoor geen dummy variabele nodig is voor de variabele 'percentage sociale contacten van ander inkomen'. Als deze variabele met 1 toeneemt (dus 1 categorie hoger), neemt het cijfer met X toe.

Uitkomsten

De grootte van de steekproef in deze regressie is 302 respondenten. Allereerst is gekeken naar de kwaliteit van het model. Uit deze regressie komt een *Adjusted R Square* van 0,025, wat betekent dat 2,5% van de totale variantie in de beoordeling van inkomenssamenstelling verklaard kan worden door de variabelen in de regressie. Het model is significant ($p=0,008$). Er is geen sprake van multicollineariteit. Alle scores voor VIF zijn onder 10, en het tolerantie niveau is boven 0,1.

De variabele 'dumGeenContacten' is insignificant ($B=-0,259$; $p=0,651$). Als er een significante invloed van de variabele 'dumGeenContacten' op de score voor de inkomenssamenstelling is, dan geven bewoners zonder sociale contacten in de buurt een negatievere beoordeling ($-0,259$) aan de inkomenssamenstelling dan bewoners met sociale contacten in de buurt. De variabele 'percentage sociale contacten van een ander inkomen' is significant ($B=0,306$; $p=0,003$). Dit betekent dat naarmate

een groter aandeel van de sociale contacten uit buurtgenoten van andere inkomensgroepen bestaat, dan neemt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling toe.

Model 5 en 6: multiële lineaire regressie

Eerder is een verband tussen sociaaleconomische mix en tevredenheid met de inkomenssamenstelling gevonden. Hieruit blijkt dat bewoners van een in mindere mate gemixte buurt (Morgenstond-Oost) tevredener zijn met de inkomenssamenstelling dan bewoners van een gemixte buurt (Morgenstond-West). De vraag is of sociale interactie in de buurt de relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling medieert. Neemt de score voor de inkomenssamenstelling toe als bewoners contact hebben met buurtgenoten van andere inkomensgroepen? Om dit te toetsen, worden de variabelen van model 2 en 4 toegevoegd aan de lineaire regressie van model 1. Hier wordt een antwoord gezocht op deelvraag 5: *In hoeverre medieert de sociale interactie in de buurt de link tussen de inkomenssamenstelling van de buurt en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van de buurt?*

Uitkomsten

De grootte van de steekproef in deze regressie is 302 respondenten. Uit deze regressie komt een *Adjusted R Square* van 0,067, wat betekent dat 6,7% van de totale variantie in de beoordeling van inkomenssamenstelling verklaard kan worden door de variabelen in de regressie. De kwaliteit van het model is toegenomen na het toevoegen van de variabelen. Het model is significant ($p=0,000$). Er is geen sprake van multicollineariteit. Alle scores voor VIF zijn onder 10, en het tolerantie niveau is boven 0,1.

De variabele 'percentage sociale contacten van een ander inkomen' is significant ($B=0,272$; $p=0,013$). Dit betekent wederom dat naarmate een groter aandeel van de sociale contacten uit buurtgenoten van andere inkomensgroepen bestaat, dan neemt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling toe. De dummy variabele 'dumGeenContacten' is insignificant ($B=-0,233$; $p=0,682$). Als de variabele een significante invloed heeft, betekent dit: als bewoners sociale contacten in de buurt hebben, dan neemt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling toe.

De invloeden van de significante persoonskenmerken in model 2, namelijk variabelen 'dumLaagInkomen' en 'dumHuurder', op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling nemen af door het toevoegen van de andere variabelen. De dummy variabele 'dumHuurder' blijft significant ($p=0,002$), maar de dummy variabele 'dumLaagInkomen' is insignificant geworden ($p=0,051$). Als model 1 wordt vergeleken met model 4 is de p-waarde van de variabele 'dumBuurt' toegenomen van $p=0,031$ naar $p=0,058$, oftewel het significantie niveau is afgenomen. De variabele 'dumBuurt' is na het toevoegen van de variabelen insignificant geworden. Daarnaast is de invloed van de variabele 'dumBuurt' afgenomen van $B=0,403$ naar $B=0,383$.

Als de sociale interactie in de buurt een mediërend effect heeft, dan verzwakt het verband tussen de buurt en de beoordeling van de inkomenssamenstelling. Dit zou betekenen dat het significantie niveau van de variabele 'dumBuurt' moet afnemen. In de regressie is te zien dat de significantie van de variabele 'dumBuurt' afneemt en de p-waarde stijgt boven een insignificant niveau ($p>0,05$) ($B=0,383$; $p=0,058$). Daarnaast neemt de invloed van eerder significante persoonskenmerken af. Op basis van deze resultaten heeft de sociale interactie in de buurt een mediërende functie in de relatie tussen de buurt en de beoordeling van de inkomenssamenstelling. De relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling (variabele 'buurt') en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling (variabele 'score voor de inkomenssamenstelling') wordt verklaard door de sociale interactie van bewoners met buurtgenoten. Bewoners van een gemixte buurt die contact hebben met andere inkomensgroepen beoordelen de inkomenssamenstelling van een gemixte buurt positiever dan

bewoners van een gemixte buurt die alleen contact hebben binnen de eigen inkomensgroep of relatief minder contact hebben met andere inkomensgroepen.

Om te controleren of sociale interactie een modererende functie heeft, in plaats van een mediërende functie, in de relatie tussen de buurt en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling, wordt de volgende interactie-variabele gemaakt van twee onafhankelijke variabelen in model 5: $\text{dumBuurt} \times \text{percentage sociale contacten ander inkomen}$. Deze interactie-variabele wordt toegevoegd aan het model. De kwaliteit van het model neemt af als de interactie-variabele wordt toegevoegd. De *Adjusted R Square* is na het toevoegen van de interactie-variabele 0,064. Het model is significant ($p=0,001$). De interactie-variabele is daarentegen niet significant ($p=0,633$). Een modererend effect kan niet worden aangetoond.

5.2 Sociale interactie in de buurt

De volgende deelvragen staan in deze paragraaf centraal: *In welke mate en op welke manier vindt sociale interactie tussen bewoners binnen Morgenstond-West en bewoners binnen Morgenstond-Oost plaats? En in hoeverre vormen bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost contacten met verschillende inkomensgroepen in de buurt?* Het aantal sociale contacten van bewoners, op welke manier zij hun contacten hebben ontmoet en met wie zij contacten vormen, zullen in deze paragraaf worden besproken. Een differentiatie kan worden gemaakt tussen bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost, en een verdere differentiatie tussen de inkomensgroepen. Hypothesen 5 tot en met 9 worden getoetst.

5.2.1 Sociale contacten in de buurt: mate van sociale interactie?

Gemiddeld aantal sociale contacten

Bewoners zijn door middel van categorieën gevraagd naar het aantal sociale contacten in de buurt. Bewoners van Morgenstond hebben gemiddeld 4,2 sociale contacten in de buurt. In Morgenstond-West is het gemiddeld aantal sociale contacten 4,0 en in Morgenstond-Oost is het gemiddeld aantal sociale contacten 4,4. In tabel 5 in bijlage 4 is het aantal sociale contacten per buurt in detail te zien.

Verhouding van sociale contacten binnen en buiten de buurt

Stafford et al. (2003) stellen dat de integratie van een bewoner in de buurt kan worden gemeten aan de hand van de verhouding tussen sociale banden binnen en buiten de buurt. In tabel 6 in bijlage 4 is de samenhang tussen het aantal sociale contacten in de buurt en het percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten van huishoudens in Morgenstond-West te zien. Het totaal is het aantal sociale contacten binnen plus buiten de buurt. In de tabel is te zien dat de meerderheid van de bewoners van Morgenstond-West (76,2%) meer sociale contacten buiten dan binnen de buurt heeft (categorieën 0% - 20% en 20% - 40%). Dit geldt ook voor de bewoners van Morgenstond-Oost, maar in mindere mate (55,7%), zie tabel 7 in bijlage 4. Er is gekozen voor de associatiemaat *Kendall's tau-c*, omdat op deze manier het verband tussen twee variabelen met ordinale categorieën in een kruistabel wordt getoetst ('aantal sociale contacten' en 'percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten'). De waarden van *Kendall's tau* liggen altijd tussen -1 en +1, bij 0 is er geen verband (De Vocht, 2015). Er is een matig sterk, positief verband gevonden tussen de variabelen in Morgenstond-West (*Kendall's tau-c* = 0,289; $p=0,000$). In Morgenstond-Oost is een sterk, positief verband tussen de variabelen gevonden (*Kendall's tau-c* = 0,554; $p=0,000$). De verbanden in beide buurten zijn significant.¹⁰

Opvallend in de bovenstaande resultaten is dat bewoners in Morgenstond-West met veel sociale contacten procentueel meer banden buiten dan binnen de buurt hebben. In tegenstelling tot Morgenstond-Oost, waar bewoners met veel sociale contacten procentueel meer banden binnen dan

¹⁰ Er is sprake van een significant verband, zie toets 11 in bijlage 4

buiten de buurt hebben. De vraag is of dit een verband heeft met het inkomen van de bewoners, waarover hypothese 6 gaat: *De lage inkomensgroepen in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost hebben meer sociale contacten binnen dan buiten de buurt, in vergelijking met de midden- en hoge inkomensgroepen in de buurten.*

De variabele 'inkomen' en 'percentage sociale contacten in de buurt' zijn beide categorisch ordinaal. Er is gekozen om het verband tussen de variabelen te toetsen door middel van Spearman's rangcorrelatie. De maat varieert van -1 en +1. Zoals verwacht, bestaat er een negatief verband tussen 'inkomen' en 'percentage sociale contacten in de buurt' ($\rho = -0,274$; $p = 0,000$).¹¹ Bewoners met een hoger inkomen blijken minder sociale contacten in de buurt te hebben dan bewoners met een laag inkomen. Dit bevestigt hypothese 6. Dit is ook te zien in tabel 5.5. Bewoners met een laag inkomen hebben procentueel minder sociale contacten buiten dan binnen de buurt (categorieën 0%-20% en 20%-40%) dan de midden- en hoge inkomensgroep. Er is hierbij één missing case.

Tabel 5.5 Het inkomen in samenhang met het percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten van huishoudens in Morgenstond (N=303)

			Percentage sociale contacten van de respondent in de buurt					Total
			0 % - 20 %	20 % - 40 %	40 % - 60 %	60 % - 80 %	80 % - 100 %	
Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Aantal	23	16	22	10	4	75
		%	30,7%	21,3%	29,3%	13,3%	5,3%	100,0%
	€1533 - €2480	Aantal	30	38	29	11	6	114
		%	26,3%	33,3%	25,4%	9,6%	5,3%	100,0%
	€2481 of meer	Aantal	63	34	7	4	6	114
		%	55,3%	29,8%	6,1%	3,5%	5,3%	100,0%
Total		Aantal	101	116	88	58	25	16
		%	33,4%	38,3%	29,0%	19,1%	8,3%	5,3%

Bron: Enquête eigen onderzoek

5.2.2 Sociale interactie in de buurt: met wie en op welke manier?

Intergroup contact: contact tussen verschillende inkomensgroepen

Naast het aantal contacten en de verhouding van contacten binnen en buiten de buurt, is ook met wie bewoners contacten vormen van belang. Uit tabel 8 in bijlage 4 (inkomensgroepen zijn gewogen) blijkt dat de meeste bewoners van Morgenstond-West (72,3%) omgaan met buurtgenoten van andere inkomensgroepen. De midden- en hoge inkomenshuishoudens hebben procentueel meer contact met andere inkomensgroepen dan de lage inkomenshuishoudens in West. 26,6% Van de bewoners in West gaat niet om met andere inkomensgroepen. In Morgenstond-Oost gaat de minderheid van de bewoners om met buurtgenoten van andere inkomensgroepen (42,4%), zie tabel 9 in bijlage 4 (inkomensgroepen zijn gewogen). 55,3% Van de bewoners, met name de lage inkomensgroep, gaat niet om met buurtgenoten van andere inkomensgroepen.

Als de tabellen worden vergeleken, dan hebben bewoners van Morgenstond-West procentueel meer interactie met buurtgenoten van andere inkomensgroepen in vergelijking met bewoners van Morgenstond-Oost. Het resultaat dat lage inkomenshuishoudens niet of relatief minder omgaan met andere inkomensgroepen valt in beide buurten op. De midden- en hoge inkomensgroepen geven namelijk aan om te gaan met verschillende inkomensgroepen, waaronder de lage inkomensgroep. Echter geeft de lage inkomensgroep aan niet of nauwelijks om te gaan met andere inkomensgroepen.

¹¹ Er is sprake van een significant verband, zie toets 12 bijlage 4

5.2.2.1 Ontmoetingsplekken

Om hypothesen 5, 7, 8 en 9 te toetsen wordt gekozen voor een multivariate ordinale logistische regressie, zie toets 13 in bijlage 4. De hypothesen zijn: *Als bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost meer participeren in lokale verenigingen of organisaties, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe (H5); als bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost parken en speeltuinen in de buurt meer bezoeken, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe (H7); als bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost meer gebruik maken van voorzieningen in de buurt, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe (H8) en naarmate de buurt meer sociaaleconomisch gemixt is, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe (H9).*

Er is voor een ordinale logistische regressie gekozen vanwege de eigenschappen van de afhankelijke variabele 'percentage sociale contacten van een ander inkomen'. De afhankelijke variabele is categorisch ordinaal. De onafhankelijke variabelen in de logistische regressie zijn categorisch, wat betekent dat de variabelen moeten worden omgezet in dummy variabelen. Bij de variabelen 'gebruik van lokale verenigingen en/of organisaties', 'gebruik van lokale voorzieningen' en 'gebruik van lokale speeltuinen en parken' worden de bewoners die nooit (referentiecategorie), minder vaak (jaarlijks of maandelijks) en vaak (dagelijks of wekelijks) gebruik maken van de openbare gelegenheden of voorzieningen in de buurt vergeleken. Om de invloed van sociaaleconomische mix op de afhankelijke variabelen te toetsen, wordt de dummy variabele 'dumBuurt' toegevoegd aan de regressie. Hierbij vormt Morgenstond-West de referentiecategorie.

Om de multicollineariteit van een logistische regressie te controleren, moeten de correlaties tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen worden berekend, zie toets 14 in bijlage 4. Er is geen sprake van interval of ratio variabelen, waardoor is gekozen voor *Spearman Correlation*. De *Spearman's* rangcorrelatie mag niet groter zijn dan 0,8. De toets toont dat de correlatie tussen de dummy variabelen voor het gebruik van voorzieningen, namelijk 'dumMinderVaakGebrVoorz' en 'dumVaakGebrVoorz', te sterk met elkaar samenhangen ($\rho = -0,842$). Er is sprake van multicollineariteit, waardoor is gekozen om deze variabelen niet mee te nemen in de logistische regressie. De correlaties tussen de andere variabelen zijn onder dit niveau ($\rho < 0,8$), waardoor geen sprake is van multicollineariteit in de toets.

De grootte van de steekproef in deze regressie is 303 respondenten. Het gehele model is significant ($p = 0,000$). Om de kwaliteit van de logistische regressie te bepalen, wordt gekeken naar *Nagelkerke R Square*. Deze kwaliteitsmaat kan worden vergeleken met de *R Square* bij een lineaire regressie, maar wordt niet geïnterpreteerd als het percentage verklaarde variantie (De Vocht, 2015). De *Nagelkerke R Square* is 0,179, wat duidt op een matig sterke samenhang van de variabelen in de regressie met het percentage sociale contacten van andere inkomensgroepen.

Verenigingen en organisaties (hypothese 5)

Van de bewoners in Morgenstond heeft 6,6% sociale contacten bij verenigingen en 29,6% sociale contacten bij organisaties ontmoet (per buurt is dit te zien in tabel 5.6), terwijl 54,3% van de bewoners gebruik maakt van verenigingen en/of organisaties in de buurt.

De variabele 'dumVaakGebrVerOrg' is significant ($B=0,812$; $p=0,002$). Er is een significant verschil in het percentage sociale contacten van andere inkomensgroepen gevonden tussen bewoners die nooit en vaak gebruik maken van lokale verenigingen en/of organisaties. Er is meer interactie met andere inkomensgroepen als bewoners vaak gebruik maken van verenigingen en/of organisaties in de buurt. Er is geen significant verschil gevonden tussen bewoners die nooit en minder vaak gebruik maken van lokale verenigingen en/of organisaties ($B=0,141$; $p=0,769$). Dit betekent dat hypothese 5 deels kan worden bevestigd.

Ondanks dat bewoners meer interactie vertonen met buurtgenoten van andere inkomensgroepen als zij vaak gebruik maken van verenigingen of organisaties, hebben bewoners op deze plekken relatief weinig sociale contacten (van andere inkomensgroepen) ontmoet, zoals te zien in tabel 5.6 en 5.7.

Tabel 5.6 Bewoners hebben sociale contacten wel of niet ontmoet bij verenigingen en organisaties (N=304)

	Verenigingen				Organisaties			
	Wel		Niet		Wel		Niet	
	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
Morgenstond-West	4,7%	8	95,3%	164	32,0%	55	68,0%	117
Morgenstond-Oost	9,1%	12	90,9%	120	26,5%	35	73,5%	97
Morgenstond	6,6%	20	93,4%	284	29,6%	90	70,4%	214

Bron: Enquête eigen onderzoek

Tabel 5.7 Bewoners hebben sociale contacten van andere inkomensgroepen wel of niet ontmoet bij verenigingen en organisaties (N=304)

	Verenigingen				Organisaties			
	Wel		Niet		Wel		Niet	
	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
Morgenstond-West	5,8%	10	94,2%	162	29,7%	51	70,3%	121
Morgenstond-Oost	3,0%	4	97,0%	128	18,9%	25	81,1%	107
Morgenstond	4,6%	14	95,4%	290	25,0%	76	75,0%	228

Bron: Enquête eigen onderzoek

De bebouwde omgeving

Het belang van publieke voorzieningen, parken en speeltuinen, en fysieke nabijheid in een gemixte buurt worden in de literatuur benadrukt om interactie tussen de verschillende inkomensgroepen te creëren.

De meeste bewoners van Morgenstond ontmoeten sociale contacten in de buurt in publieke ruimten (door 64,1% van de bewoners genoemd) en door fysieke nabijheid (door 89,8% van de bewoners genoemd), zie tabel 5.8. In vergelijking met het ontmoeten van sociale contacten bij verenigingen en organisaties worden het ontmoeten van sociale contacten door fysieke nabijheid (buren) en in publieke ruimten relatief veel genoemd. Bewoners van Morgenstond-West ontmoeten buurtgenoten van andere inkomensgroepen procentueel meer in publieke ruimten en als burens dan bewoners van Morgenstond-Oost, zie tabel 5.9.

Tabel 5.8 Bewoners hebben sociale contacten wel of niet ontmoet door fysieke nabijheid (buren) en in publieke ruimten (N=304)

	Publieke ruimten				Buren			
	Wel		Niet		Wel		Niet	
	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
Morgenstond-West	64,5%	111	35,5%	61	89,0%	153	11,0%	19
Morgenstond-Oost	63,6%	84	36,4%	48	90,9%	120	9,1%	12
Morgenstond	64,1%	195	35,9%	109	89,8%	273	10,2%	31

Bron: Enquête eigen onderzoek

Tabel 5.9 Bewoners hebben sociale contacten van andere inkomensgroepen wel of niet ontmoet door fysieke nabijheid (buren) en in publieke ruimten (N=304)

	Publieke ruimten				Buren			
	Wel		Niet		Wel		Niet	
	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
Morgenstond-West	53,5%	92	46,5%	80	47,1%	81	52,9%	91
Morgenstond-Oost	37,9%	50	62,1%	82	21,2%	28	78,8%	104
Morgenstond	46,7%	142	53,3%	162	35,9%	109	64,1%	195

Bron: Enquête eigen onderzoek

De bebouwde omgeving: parken en speeltuinen (hypothese 7)

In Morgenstond bezoekt 77,0% van de bewoners parken en/of speeltuinen. De variabele 'dumVaakGebrSpeelPark' is significant ($B=1,351$; $p=0,001$). Er is een significant verschil in het percentage sociale contacten van andere inkomensgroepen gevonden tussen bewoners die nooit en vaak gebruik maken van lokale speeltuinen en parken. Er is meer interactie met andere inkomensgroepen als bewoners vaak gebruik maken van speeltuinen en parken in de buurt. Er is geen significant verschil gevonden tussen bewoners die nooit en minder vaak gebruik maken van lokale speeltuinen en parken ($B=0,545$; $p=0,160$). Dit betekent dat hypothese 7 deels kan worden bevestigd.

De bebouwde omgeving: voorzieningen (hypothese 8)

In Morgenstond maakt 99,1% van de bewoners gebruik van lokale voorzieningen, waaronder 72,8% dagelijks, 25,6% wekelijks en 0,7% maandelijks.

Vanwege de eerdere resultaten wordt de hypothese getoetst door middel van een correlatie toets. Een significant verband tussen 'het gebruik van lokale voorzieningen' en 'het percentage sociale contacten van een ander inkomen' is gevonden door middel van de *Spearman's* rangcorrelatie ($\rho = 0,123$; $p=0,033$).¹² Het verband tussen de variabelen is echter zwak en negatief. Dit betekent: als het gebruik van voorzieningen in de buurt van bewoners toeneemt, dan neemt het percentage sociale contacten van andere inkomensgroepen van het totaal aantal sociale contacten van bewoners af. Hypothese 8 wordt niet bevestigd.

De bebouwde omgeving: fysieke integratie van woningen (hypothese 9)

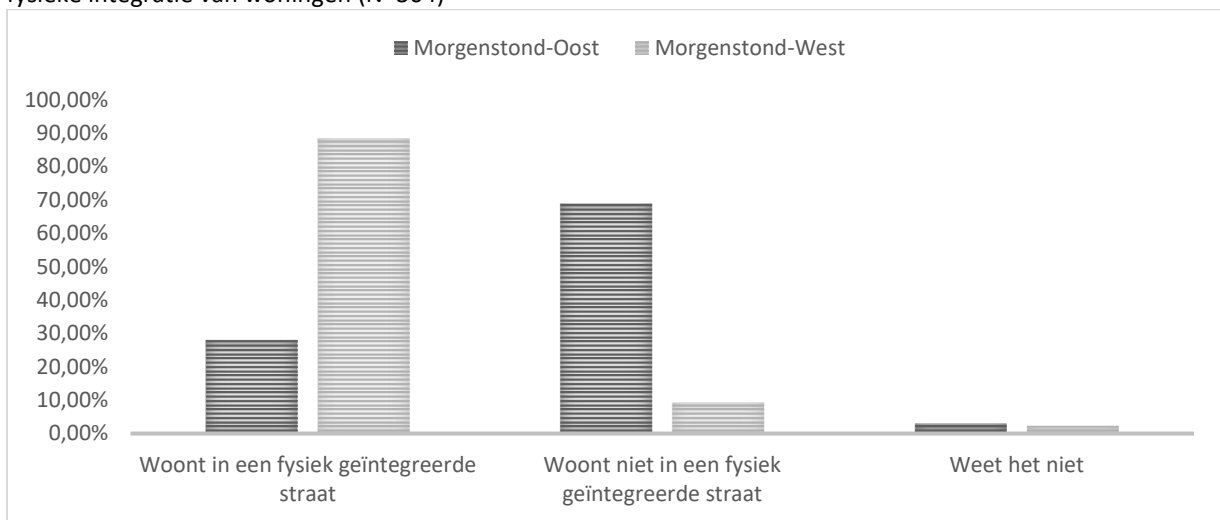
Uit eerdere resultaten blijkt dat bewoners van Morgenstond-West procentueel meer interactie hebben met buurtgenoten van andere inkomensgroepen in vergelijking met bewoners van Morgenstond-Oost. De vraag is of dit het resultaat is van de verschillende mate van sociaaleconomische mix in de buurten, waardoor de mate van ruimtelijke integratie van type woningen tussen de buurten verschilt. Volgens de literatuur vindt interactie tussen verschillende

¹² Er is sprake van een significant verband, zie toets 15 bijlage 4

inkomensgroepen plaats als gevolg van een ruimtelijke integratie van huur- en koopwoningen, ook wel heterogeniteit, van de buurt. Nabijheid speelt een rol in de creatie van sociale interactie.

Uit cijfers van Buurtmonitor Den Haag (2019) is gebleken dat Morgenstond-West meer sociaaleconomisch gemixt is dan Morgenstond-Oost. In West geeft 88,4% van de bewoners aan woonachtig te zijn in een straat waar verschillende eigendomstypen woningen voorkomen, tegenover 28,0% in Oost, zie figuur 5.1. De hogere mate van fysieke integratie van woningen in Morgenstond-West zorgt ervoor dat meer bewoners in deze buurt in de nabijheid wonen van andere inkomensgroepen, waardoor kansen voor ontmoetingen ontstaan.

Figuur 5.1 Percentage van bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost woonachtig in straten met een fysieke integratie van woningen (N=304)

Bron: Enquête eigen onderzoek

De variabele 'dumBuurt' is in de regressie analyse significant ($B=-1,073$; $p=0,000$). Er is een significant verschil gevonden in het percentage sociale contacten van andere inkomensgroepen tussen bewoners van Morgenstond-West (referentiecategorie) en Morgenstond-Oost. Een negatieve B waarde betekent dat bewoners van Morgenstond-Oost minder interactie hebben met buurtgenoten van andere inkomensgroepen dan bewoners van Morgenstond-West, oftewel bewoners van een in mindere mate gemixte buurt hebben minder interactie met andere inkomensgroepen dan bewoners van een gemixte buurt. Hypothese 9 wordt bevestigd.

6 Discussie en conclusie

Het doel van dit onderzoek was om inzichten te krijgen in de tevredenheid van bewoners in herstructureringswijken met de sociale leefbaarheid in de buurt. In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de volgende hoofdvraag: *‘Wat is de invloed van sociaaleconomische mix op de tevredenheid van bewoners in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt, en speelt sociale interactie een rol hierin?’*. Hiervoor is een kwantitatief onderzoek uitgevoerd naar de sociale interactie in Morgenstond en de tevredenheid van bewoners in Morgenstond met de inkomenssamenstelling.

Dit onderzoek laat aan de hand van twee case studies zien dat sociaaleconomische mix leidt tot een vermindering in de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Dit resultaat zorgt voor vraagtekens bij het mengingsbeleid, waarmee gemeenten de subjectieve leefbaarheid willen verbeteren. De sociale interactie in buurten heeft invloed op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling, en vertoont een mediërende functie in de relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van de buurt. Uit verschillende onderzoeken blijkt (waaronder Mollenhorst, Völker & Flap, 2008; Musterd, Van Gent, Das & Latten, 2016; Williams, 2005) dat individuen een voorkeur hebben om contact te hebben met anderen die dezelfde sociale en economische kenmerken hebben als zij, maar ook een voorkeur hebben om te wonen in een homogene buurt. Volgens het voormalig ministerie VROM (2004) is het oordeel van bewoners positiever als meer huishoudens van hetzelfde type inkomen in de buurt wonen. Dit onderzoek bevestigt dat sociaaleconomische mix leidt tot een negatiever oordeel over de inkomenssamenstelling. Echter, dit onderzoek voegt toe aan de bestaande literatuur dat het plaatsvinden van sociaal contact tussen buurtgenoten van verschillende inkomensgroepen een positief mediërende invloed heeft in de relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling en de tevredenheid van bewoners met de inkomenssamenstelling van de buurt.

Het verkrijgen van inzichten in de tevredenheid van bewoners met de inkomenssamenstelling van een sociaaleconomisch gemixte buurt is belangrijk. Beleidsmakers willen de leefbaarheid in buurten namelijk vergroten door middel van het mengingsbeleid. Buys et al. (1997) en Veenhoven (2000) geven aan dat individuen in een buurt zich goed en thuis moeten voelen in hun woongebied om het gebied (subjectief) leefbaar te noemen. Volgens Veenhoven (2000) wordt leefbaarheid gemeten door te kijken naar de *‘output’* van leefbaarheid, waarbij de focus ligt op de tevredenheid van bewoners met aspecten van de leefomgeving. Tevredenheid vormt dus een indicatie van de (subjectieve) leefbaarheid, volgens Veenhoven (2000). Doordat dit onderzoek inzichten heeft geboden in de tevredenheid van bewoners met de inkomenssamenstelling van sociaaleconomisch gemixte buurten, draagt dit onderzoek bij aan inzichten over de bijdrage van inkomensmix aan een vergrote sociale leefbaarheid. Uit het onderzoek is gebleken dat inkomensmix in een buurt niet direct leidt tot meer tevredenheid met de inkomenssamenstelling, maar dat sociale interactie met buurtgenoten van andere inkomensgroepen hierin een positief mediërende rol speelt. Kortom, het mixen van verschillende inkomensgroepen in buurten is een kansrijk idee om de leefbaarheid te vergroten, indien sociale interactie tussen de verschillende inkomensgroepen wordt gefaciliteerd in de buurt. Uit het onderzoek is gebleken dat sociaal contact tussen verschillende inkomensgroepen wordt gefaciliteerd door een fysieke integratie van verschillende eigendomstype woningen en het dagelijks of wekelijks gebruik maken van speeltuinen, parken en voorzieningen in een sociaaleconomisch gemixte buurt.

In eerdere studies naar sociaaleconomische mix is een debat naar voren gekomen over de positieve en negatieve kanten van het mengingsbeleid. De voorgaande literatuur geeft aandacht aan de interactie tussen verschillende inkomensgroepen in sociaaleconomisch gemixte buurten, en welke positieve en negatieve aspecten het mengingsbeleid met zich meebrengt. In de literatuur is niet bekend of de sociale interactie tussen verschillende inkomensgroepen in herstructureringswijken invloed heeft op het oordeel van bewoners over de inkomenssamenstelling van de buurt. Dit

onderzoek heeft door middel van kwantitatief onderzoek voorzien in de behoefte aan verdere inzichten over hoe en in hoeverre sociale interactie plaatsvindt tussen verschillende inkomensgroepen in zowel een gemixte als nauwelijks gemixte buurt. Daarnaast heeft dit onderzoek bijgedragen aan inzichten in de tevredenheid van bewoners met de inkomenssamenstelling van een sociaaleconomisch gemixte buurt en een buurt met een concentratie van lage inkomenshuishoudens, en of sociale interactie invloed heeft op deze tevredenheid. De deelvragen van dit onderzoek zullen hieronder worden beantwoord.

In welke mate vindt interactie tussen bewoners binnen Morgenstond-West en bewoners binnen Morgenstond-Oost plaats?

Uit de resultaten is gebleken dat bewoners van Morgenstond-West procentueel meer sociale contacten buiten dan binnen de buurt hebben dan bewoners van Morgenstond-Oost. In de literatuur is de verwachting ontstaan dat de verhouding van sociale contacten binnen en buiten de buurt een verband heeft met het inkomen van bewoners. Volgens Arthurson (2010) vormt de lage inkomensgroep meestal sociale contacten binnen de ruimtelijke grenzen van de buurt, met gelimiteerde contacten buiten de buurt. Uit de resultaten blijkt dat de lage inkomensgroep in Morgenstond een groter percentage sociale contacten binnen dan buiten de buurt heeft dan de hogere inkomensgroepen. Dit resultaat is in overeenstemming met de hypothese (H6): de lage inkomensgroep heeft meer sociale contacten binnen dan buiten de buurt, in vergelijking met de midden- en hoge inkomensgroepen in de buurten. Een verklaring hiervoor biedt de theorie van Crow en Allan (in Atkinson & Kintrea, 2000), die noemen dat hogere inkomenshuishoudens in mindere mate georiënteerd zijn op hun lokale buurt. De redenen die zij hiervoor geven zijn middelen en mobiliteit. Hogere inkomenshuishoudens hebben meer middelen om mobiel te zijn dan de lage inkomenshuishoudens, waardoor zij minder plaatsgebonden zijn. Riger en Lavrakas (1981) voegen toe dat de hogere inkomensgroepen hierdoor niet afhankelijk zijn van hun lokale omgeving bij het vormen van sociale contacten. Zij baseren hun sociale contacten op affiniteit, in tegenstelling tot de lage inkomensgroep. De lage inkomenshuishoudens baseren hun sociale contacten op nabijheid (Riger & Lavrakas, 1981).

In hoeverre vormen bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost contacten met verschillende inkomensgroepen in de buurt?

Uit verschillende literatuur blijkt dat het mixen van sociaaleconomische groepen leidt tot het plaatsvinden van interactie tussen de groepen, waarbij de lage inkomensgroepen kunnen profiteren van de netwerken van de hogere inkomensgroepen (Atkinson & Kintrea, 2000; Arthurson, 2010; Joseph & Chaskin, 2010). Echter, uit andere artikelen blijkt dat interactie tussen verschillende sociaaleconomische groepen beperkt is, waaronder Arthurson (2010) en Blomley (2004). In dit onderzoek is gebleken dat bewoners van een sociaaleconomisch gemixte buurt (Morgenstond-West) meer interactie hebben met buurtgenoten van andere inkomensgroepen, in vergelijking met een nauwelijks sociaaleconomisch gemixte buurt (Morgenstond-Oost). De lage inkomensgroepen vertonen in beide buurten relatief minder of geen interactie met andere inkomensgroepen dan de hogere inkomensgroepen. Aan dit resultaat ligt mogelijk een toename van het gevoel van relatieve deprivatie ten grondslag, waardoor de lage inkomensgroep zich oncomfortabel voelt in nabijheid van hogere inkomensgroepen en geneigd is om te communiceren met bewoners van gelijke sociaaleconomische achtergrond (zoals beschreven door Arthurson, 2010; Joseph & Chaskin, 2010). Galster (2012) noemt dat burens met een betere levensstandaard het gevoel van relatieve deprivatie onder de lage inkomensgroep stimuleren. Een andere verklaring is de voorkeur van individuen om contact te hebben met anderen die dezelfde sociale en economische kenmerken hebben als zij (Mollenhorst, Völker & Flap, 2008; Musterd, Van Gent, Das & Latten, 2016; Williams, 2005).

Op welke manier vindt sociale interactie tussen bewoners binnen Morgenstond-West en bewoners binnen Morgenstond-Oost plaats?

Uit de resultaten is gebleken dat bewoners (van verschillende inkomensgroepen) elkaar ontmoeten in publieke ruimten, door fysieke nabijheid en bij verenigingen en/of organisaties. In de resultaten is de verwachting dat meer gebruik van voorzieningen (H8) leidt tot meer sociaal contact tussen verschillende inkomensgroepen niet gevonden. Daarnaast is gebleken dat bewoners die dagelijks of wekelijks participeren in lokale verenigingen en/of organisaties of gebruik maken van lokale parken en speeltuinen meer sociaal contact met buurtgenoten van verschillende inkomensgroepen hebben dan bewoners die niet participeren of gebruik maken van de lokale gelegenheden. Hypothese 5 en 7 worden deels bevestigd.

Daarnaast ontstaat sociaal contact tussen de verschillende inkomensgroepen door fysieke nabijheid. Bij de vorige deelvraag is gebleken dat bewoners van een sociaaleconomisch gemixte buurt meer omgaan met buurtgenoten van andere inkomensgroepen dan bewoners van een nauwelijks sociaaleconomisch gemixte buurt. Dit resultaat bevestigt de hypothese (H9) dat naarmate een buurt meer sociaaleconomisch gemixt is, neemt de interactie tussen bewoners van verschillende inkomensgroepen in de buurt toe. De gevonden verklaring voor dit resultaat is de mate van fysieke integratie van woningen in de buurten. Uit het artikel van Williams (2005) is gebleken dat nabije burens meer communicatie vertonen dan verre burens. In Morgenstond-West wonen de verschillende inkomensgroepen in fysieke nabijheid door de aanwezige integratie van woningen, wat volgens Arthurson (2010) en Graves (2010) een rol speelt in de creatie van interactie tussen bewoners. Fitzpatrick en Hwang (1992) bevestigen dat heterogeniteit zorgt voor meer kansen om individuen van andere sociale groepen te ontmoeten. In de context van dit onderzoek betekent dit: het mixen van verschillende sociaaleconomische groepen door middel van een fysieke integratie van woningen stimuleert contact tussen de verschillende sociaaleconomische groepen, doordat er ontmoetingskansen worden gevormd door nabijheid. In Morgenstond-Oost komt nauwelijks een fysieke integratie van verschillende eigendomsstijpe woningen voor. Hierdoor zijn de verschillende inkomensgroepen eerder verre dan nabije burens van elkaar, waardoor contact tussen de groepen minder wordt gestimuleerd dan in Morgenstond-West.

De bovenstaande resultaten spreken het argument van Graves (2010), dat fysieke nabijheid niet genoeg is om sociale interactie tussen verschillende groepen tot stand te brengen, tegen. Graves (2010) noemt dat onder andere het participeren in organisaties nodig is om interactie te faciliteren. Uit het onderzoek is gebleken dat het dagelijks of wekelijks participeren in lokale verenigingen en/of organisaties leidt tot meer sociaal contact met andere inkomensgroepen. Echter, het resultaat dat een relatief klein deel van de bewoners van Morgenstond sociale contacten bij verenigingen heeft ontmoet, valt op. Dit kan wellicht worden verklaard door het gebrek aan verenigingen in Morgenstond. De reden voor het relatief kleine aantal ontmoetingen bij organisaties is onduidelijk, maar hieruit blijkt dat interactie hebben met anderen niet per se leidt tot het ontwikkelen van sociale contacten. Bewoners gaan éénmalige gesprekken aan met onbekenden of zien buurtgenoten waarmee zij een gesprek voeren niet direct als een sociaal contact. De interactie tussen de buurtgenoten vindt, zoals Leyden (2003) noemt, spontaan plaats.

Hoe tevreden zijn bewoners van Morgenstond-West en Morgenstond-Oost met de inkomenssamenstelling van de buurt, en hoe hangt de tevredenheid met de inkomenssamenstelling samen met de werkelijke sociaaleconomische mix van de buurt?

Bewoners van beide buurten beoordelen de inkomenssamenstelling van de buurt gemiddeld met ongeveer een voldoende. In de resultaten is een verband tussen sociaaleconomische mix en tevredenheid met de inkomenssamenstelling gevonden. Bewoners van een in mindere mate gemixte buurt zijn tevredener met en geven een hogere beoordeling aan de inkomenssamenstelling dan bewoners van een gemixte buurt. Dit komt overeen met de verwachting dat meer sociaaleconomische mix in een buurt leidt tot een afname in de tevredenheid met de inkomenssamenstelling (H1). Aan het

resultaat ligt mogelijk ten grondslag dat een concentratie van een inkomensgroep leidt tot een positievere beoordeling van de bewoners. Dit houdt in: hoe meer huishoudens van hetzelfde type inkomen, hoe positiever het oordeel van bewoners (Ministerie VROM, 2004).

Uit de literatuur is gebleken dat verschillende persoonskenmerken, namelijk de woontype, het inkomen en het eigendomstype woning van een bewoner, invloed hebben op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Uit de regressieanalyse is gebleken dat de lage inkomensgroep in Morgenstond een lager cijfer geeft aan de inkomenssamenstelling dan de hogere inkomensgroep in Morgenstond. Daarentegen geven huurders een hogere beoordeling aan de inkomenssamenstelling dan huiseigenaren. Een significante invloed van woontype op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling is in de regressie analyse niet gevonden, maar ook niet bij de uitgevoerde t-toets. De verwachting dat de tevredenheid met de inkomenssamenstelling afneemt, naarmate bewoners in Morgenstond langer in de buurt wonen, is in dit onderzoek niet bevestigd (H4).

In dit onderzoek is een verband gevonden tussen het inkomen en het eigendomstype woning van bewoners. Lage inkomenshuishoudens zijn grotendeels huurders en hoge inkomenshuishoudens zijn grotendeels huiseigenaren. Uit de resultaten van de t-toetsen blijkt dat de huurders en lage inkomensgroep in Morgenstond-Oost de inkomenssamenstelling positiever beoordelen dan de huurders en lage inkomensgroep in Morgenstond-West. Deze resultaten bevestigen de verwachtingen (H2 en H3). De resultaten kunnen het gevolg zijn van het bewustzijn onder de lage inkomensgroep van de verschillen tussen buurtgenoten in verschillende type woningen. De lage inkomenshuishoudens in Morgenstond geven aan onprettig te wonen in een gemixte buurt. Volgens Joseph en Chaskin (2010) stimuleert het wonen in nabijheid van huishoudens met een hoger inkomen het bewustzijn van klassenverschillen. Dit kan ook de algemeen positievere beoordeling voor de inkomenssamenstelling in Morgenstond-Oost, de in mindere mate gemixte buurt, verklaren. Echter, hypothese 3 wordt niet bevestigd in de regressie analyse. Hieruit is gebleken dat huurders in Morgenstond-Oost de inkomenssamenstelling negatiever beoordelen dan huurders in Morgenstond-West.

In hoeverre medieert de sociale interactie in de buurt de link tussen de inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling?

Positief contact tussen verschillende inkomensgroepen kan leiden tot een toename in de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Zoals eerder beschreven is gebleken dat meer interactie tussen verschillende inkomensgroepen plaatsvindt in Morgenstond-West dan in Morgenstond-Oost. Met name de hogere inkomenshuishoudens in West hebben contact met andere inkomensgroepen. De lage inkomenshuishoudens in beide buurten gaan niet of minder om met andere inkomensgroepen. In het resultatenhoofdstuk is aangegeven dat deze resultaten opvallend zijn vanwege de tegenstrijdigheid.

Uit de regressie analyse is gebleken dat als een groter aandeel van de sociale contacten bestaat uit buurtgenoten van andere inkomensgroepen, dan neemt het cijfer voor de inkomenssamenstelling van de buurt toe. Dit betekent dat bewoners die contact hebben met andere inkomensgroepen de inkomenssamenstelling positiever beoordelen dan bewoners die geen of relatief minder contact hebben met andere inkomensgroepen. Uit de resultaten is daarnaast gebleken dat sociale interactie met buurtgenoten van andere inkomensgroepen als een mediërende variabele functioneert in de link tussen de werkelijke inkomenssamenstelling van de buurt en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van bewoners. De relatie tussen de werkelijke inkomenssamenstelling en de tevredenheid met de inkomenssamenstelling wordt verklaard door de sociale interactie van bewoners met buurtgenoten van dezelfde of andere inkomensgroepen. Bewoners van een gemixte buurt die contact hebben met andere inkomensgroepen beoordelen de inkomenssamenstelling van een gemixte buurt positiever dan bewoners van een gemixte buurt die contact hebben binnen de eigen inkomensgroep of relatief minder contact hebben met andere inkomensgroepen.

6.1 Reflectie

De lezer moet bij het lezen van dit onderzoek rekening houden met het focuspunt van dit onderzoek. Leefbaarheid en sociale mix zijn een brede termen. Zoals eerder beschreven noemt Galster (2013) drie redenen voor het 'slippery' begrip sociale mix. Door middel van deze redenen wordt gereflecteerd op dit onderzoek.

- *Compositie*: op basis van welk kenmerk vindt sociale mix plaats? Om sociale mix grijpbaar te maken, is in dit onderzoek gekozen om in te zoomen op één economisch aspect van de bevolkingssamenstelling, namelijk de inkomenssamenstelling. Het mixen van en de tevredenheid met andere aspecten van de economische bevolkingssamenstelling, zoals opleidingsniveau, en de sociale bevolkingssamenstelling zijn niet belicht in dit onderzoek, maar verdienen ook aandacht.
- *Concentratie*: hoe groot moet elke groep zijn om over sociale mix te spreken? Er heerst onduidelijkheid in de wetenschap over wanneer gesproken mag worden van een gemixte buurt. In dit onderzoek wordt een vergelijking gemaakt tussen een gemixte buurt en een nauwelijks gemixte buurt. Andere onderzoekers kunnen van mening zijn dat in de buurten van dit onderzoek geen menging plaatsvindt, of juist in beiden sprake is van sociale mix.
- *Schaal*: op welk schaalniveau moet sociale mix worden gemeten? In dit onderzoek is gekozen om sociale mix te onderzoeken op buurniveau. Echter, sociale mix kan ook op een groter schaalniveau plaatsvinden en worden gemeten. Onderzoek op een ander schaalniveau kan leiden tot andere resultaten. Echter, niet alleen een andere schaal kan leiden tot andere resultaten. Andere buurten in Den Haag of buurten in andere steden kunnen ook leiden tot andere resultaten.

Op andere aspecten van dit onderzoek kan ook worden gereflecteerd:

- Dit onderzoek heeft aangetoond dat de tevredenheid met de inkomenssamenstelling van bewoners wordt beïnvloed door de sociale contacten van bewoners. Deze studie behandelt welke rol sociale interactie speelt, maar niet op welke manier sociale interactie invloed heeft op de tevredenheid.
- Dit onderzoek heeft door middel van kwantitatief onderzoek aangetoond dat lage inkomensgroepen onprettig wonen in een gemixte buurt. Met behulp van literatuur is een mogelijke verklaring hiervoor gegeven, maar de werkelijke reden blijft onduidelijk. Als een andere manier van onderzoek was gekozen, dan zou hier inzicht in kunnen worden gebracht. Kwalitatief onderzoek zou diepte en inzichten kunnen brengen in de achterliggende redenen achter gevoelens van huishoudens in sociaaleconomisch gemixte buurten. Echter, kwantitatief onderzoek zorgt voor een groot bereik, waardoor meer bewoners kunnen worden ondervraagd en antwoorden kunnen worden gegeneraliseerd.
- Aangezien gedurende dit onderzoek de methode is aangepast aan de omstandigheden, heeft dit de resultaten kunnen beïnvloeden. In dit onderzoek is niet alleen deur-aan-deur geënquêteerd, maar bewoners zijn ook op straat en via sociale media benaderd, wat wellicht heeft geleid tot de non-representativiteit van de inkomensgroepen en eigendomstype woningen in de steekproef. Het werken met een databestand (bijvoorbeeld van de gemeente), waaruit een steekproef wordt getrokken, zou de representativiteit en de mate waarin de resultaten op toeval zijn gebaseerd, kunnen verbeteren. Het trekken van een steekproef op basis van willekeurige nummering zorgt ervoor dat ieder individu in de populatie een gelijke kans heeft om gekozen te worden (aselecte steekproef).
- In dit onderzoek is een verband gevonden tussen het eigendomstype woning en het inkomen van de bewoners. Het fenomeen 'scheefwonen' kan echter ervoor zorgen dat de woningen waarin individuen en/of hun sociale contacten wonen niet representatief zijn voor het inkomen. Indien naar een geschat inkomen van de sociale contacten van bewoners

(bijvoorbeeld door middel van categorieën) zou zijn gevraagd, dan zou de onderzoeker dit fenomeen kunnen controleren.

- Bovendien kan een vertekend beeld van het aantal sociale contacten in de buurt zijn ontstaan, doordat in de enquête niet duidelijk is aangegeven dat familieleden en/of goede vrienden van bewoners niet vallen onder de sociale contacten in de buurt.
- Tot slot, in de enquête is gekozen voor gesloten vragen met antwoordcategorieën. Hierdoor zijn de kenmerken van de variabelen, zoals het aantal sociale contacten in de buurt en het percentage sociale contacten van andere inkomensgroepen, veelal nominaal of ordinaal in plaats van interval of ratio. Dit kan invloed hebben gehad op de toetsing van de hypothesen. De kenmerken van een variabele bepalen namelijk welke toets kan worden toegepast.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten en de bovenstaande reflectie worden hieronder verschillende aanbevelingen beschreven. Allereerst worden aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek:

- Naar aanleiding van het focuspunt van dit onderzoek wordt voor vervolgonderzoek aanbevolen om te focussen op andere kenmerken van de sociale leefbaarheid: de tevredenheid met de sociale bevolkingssamenstelling of andere aspecten van de economische bevolkingssamenstelling.
- In deze studie is niet onderzocht op welke manier sociale interactie invloed heeft op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling. Een onderzoeksvraag die gesteld kan worden bij vervolgonderzoek is: *'op welke manier beïnvloedt sociale interactie tussen bewoners de tevredenheid met de inkomenssamenstelling?'*.
- Terugkomend op het argument van Galster (2013) dat schaal er toe doet, wordt aanbevolen om vervolgonderzoek te doen op een ander schaalniveau naar de functie van sociale interactie in de relatie tussen de werkelijke sociaaleconomische mix van een gebied en de tevredenheid van bewoners met de bevolkingssamenstelling van het gebied. Daarnaast wordt aanbevolen om het onderzoek toe te passen op andere buurten in Den Haag of buurten in andere steden om in te zien of de resultaten overeenkomen.

Dit onderzoek biedt relevante uitkomsten voor beleidsmakers van gemeentelijke organisaties. Beleidsmakers geloven dat het mengen van verschillende bevolkingsgroepen op buurtniveau leidt tot een vergrote sociale leefbaarheid (Ouweland et al., 2006; Smets & Den Uyl, 2008). Volgens Arthurson (2010) besteden beleidsmakers echter weinig aandacht aan hoe verschillende groepen in herstructureringswijken met elkaar in contact (kunnen) komen. Dit onderzoek heeft verschillende literatuur over het ontstaan van sociale interactie samengebracht. Daarnaast heeft dit onderzoek inzichten geboden in de sociale interactie tussen verschillende inkomensgroepen in Morgenstond en op welke plekken deze sociale interactie ontstaat. Op basis hiervan worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Uit dit onderzoek is gebleken dat contact tussen de verschillende inkomensgroepen in een buurt wordt gefaciliteerd door de fysieke integratie van verschillende eigendomsstypen woningen. Op basis van dit onderzoek worden gemeenten aanbevolen om bij herstructurering geïntegreerd woningen te bouwen in plaats van geclusterd op eigendomsstypen. Op deze manier wordt sociaal contact tussen verschillende inkomensgroepen gestimuleerd, wat een positief effect heeft op de tevredenheid met de inkomenssamenstelling onder bewoners.
- Uit het onderzoek blijkt dat het ontmoeten van buurtgenoten van andere inkomensgroepen plaatsvindt in publieke ruimten, waaronder parken en speeltuinen, en bij verenigingen en organisaties, maar dat voorzieningen dit niet faciliteren. Vanuit de gemeente kan een volgend verkennend onderzoek worden uitgevoerd naar de manieren waarop de publieke ruimten of de fysieke leefomgeving sociaal contact tussen verschillende inkomensgroepen in de

herstructureringswijk stimuleren. Met de potentiële uitkomsten van dit vervolgonderzoek kan de gemeente Den Haag, maar ook andere gemeenten, inspelen op de aspecten in publieke ruimten in (andere) herstructureringswijken, die sociale interactie stimuleren.

Referenties

- Algemeen Dagblad [AD] (2018, 18 januari, a). 'Een sociale ramp dreigt in Zuidwest'. Geraadpleegd op 6-2-2019. Verkregen van <https://www.ad.nl/den-haag/een-sociale-ramp-dreigt-in-zuidwest~a350525a/>
- Algemeen Dagblad [AD] (2018, 16 november, b). Vreugde over miljoenen van Rijk voor verbeteren Den Haag Zuidwest. Geraadpleegd op 6-2-2019. Verkregen van <https://www.ad.nl/den-haag/vreugde-over-miljoenen-van-rijk-voor-verbeteren-den-haag-zuidwest~a298e428/>
- Arthurson, K. (2010). Operationalising social mix: spatial scale, lifestyle and stigma as mediating points in resident interaction. *Urban Policy and Research*, 28(1), 49-63.
- Atkinson, R., & Kintrea, K. (2000). Owner occupation, social mix and neighbourhood impacts. *Policy and Politics*, 28(1), 93-108.
- Atkinson, R. (2005). *Neighbourhoods and the Impacts of Social Mix: Crime, Tenure Diversification and Assisted Mobility*. Bristol/Glasgow: Housing and Community Research Unit/ESRC Centre for Neighbourhood Research.
- Bolt, G., Van Kempen, R., & Weesep, J. Van (2009). After urban restructuring: relocations and segregation in Dutch cities. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 100(4), 502-518.
- Bolt, G., & Torrance, M. (2005). *Sociale cohesie en stedelijke herstructurering*. Verkregen van https://www.researchgate.net/publication/46652925_Sociale_cohesie_en_stedelijke_herstructurering
- Boterman, W. R., & Van Gent, W. P. (2014). Housing Liberalisation and Gentrification: The Social Effects of Tenure Conversions in Amsterdam. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 105(2), 140-160.
- Blomley, N. (2004). *Unsettling the city: urban land and the politics of property*. New York: Routledge
- Brown, B., Perkins, D. D., & Brown, G. (2003). Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis. *Journal of environmental psychology*, 23(3), 259-271.
- Buurtmonitor Den Haag (2019). Den Haag in cijfers. Geraadpleegd op 7-2-2019. Verkregen van www.denhaag.buurtmonitor.nl
- Buys, A., Groot, M. D., & Hoogewoud, D. (1997). *De ideale mix. Een verkenning van visies, feiten en verwachtingen ten aanzien van de bevolkingssamenstelling van buurten en wijken*. Amsterdam: RIGO Research en Advies BV
- De Kam, G., & Needham, B. (2003). *Een hele opgave. Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. Nijmegen: DGW/NETHUR Partnership.
- De Vocht, A. (2015). *Basishandboek SPSS 23*. Utrecht: Bijleveld Press
- Dirks, B. (2018, 17 oktober). Den Haag Zuidwest snakt naar aandacht. En een paar miljoen euro. *Volkskrant*. Geraadpleegd op 5-2-2019. Verkregen van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/den-haag-zuidwest-snakt-naar-aandacht-en-een-paar-miljoen-euro~bf2b4022/>
- Dixon, J., Durrheim, K., & Tredoux, C. (2005). Beyond the optimal contact strategy: A reality check for the contact hypothesis. *American psychologist*, 60(7), 697.

- Fitzpatrick, K. M., & Hwang, S. S. (1992). The effects of community structure on opportunities for interracial contact: Extending Blau's macrostructural theory. *The Sociological Quarterly*, 33(1), 51-61.
- Galobardes, B., Shaw, M., Lawlor, D. A., Lynch, J. W., & Smith, G. D. (2006). Indicators of socioeconomic position (part 1). *Journal of Epidemiology & Community Health*, 60(1), 7-12.
- Galster, G. C. (2012). The mechanism(s) of neighbourhood effects: Theory, evidence, and policy implications. In *Neighbourhood effects research: New perspectives* (pp. 23-56). Dordrecht: Springer.
- Galster, G. (2013). *Neighborhood social mix: Theory, evidence, and implications for policy and planning*. Geraadpleegd op 20-6-2019. Verkregen van https://www.researchgate.net/publication/228620688_Neighborhood_Social_Mix_Theory_Evidence_and_Implications_for_Policy_and_Planning/download
- Gemeente Den Haag (2002). *Gebiedsvisie Morgenstond*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Graves, E. M. (2010). The structuring of urban life in a mixed-income housing "community". *City & Community*, 9(1), 109-131.
- Guest, A. M., & Wierzbicki, S. K. (1999). Social ties at the neighborhood level: Two decades of GSS evidence. *Urban Affairs Review*, 35(1), 92-111.
- Hickman, P. (2013). "Third places" and social interaction in deprived neighbourhoods in Great Britain. *Journal of Housing and the Built Environment*, 28(2), 221-236.
- Huygen, A., & De Meere, F. (2008). *De invloed en effecten van sociale samenhang*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Joseph, M., & Chaskin, R. (2010). Living in a mixed-income development: Resident perceptions of the benefits and disadvantages of two developments in Chicago. *Urban Studies*, 47(11), 2347-2366.
- Kleinhans, R. (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal: A review of recent literature. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19(4), 367-390.
- Leefbarometer (z.d.). Wat is de Leefbarometer?. Geraadpleegd op 16-4-2019. Verkregen van <https://www.leefbaarometer.nl/page/leefbaarometer>
- Leidelmeijer, K., & Van Kamp, I. (2004). *Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid; naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Bilthoven: RIVM
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Iersel, J. V., Woerkens, C. V., & Reijden, H. V. D. (2008). *De Leefbaarometer: Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken*. Rapportage instrumentontwikkeling. Amsterdam: RIGO research en advies BV
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Ponds, R., Schulenberg, R., & Woerkens, C. V. (2014). *Leefbaarometer 2.0: instrumentontwikkeling*. Amsterdam: Rigo Research en Advies BV
- Leyden, K. M. (2003). Social capital and the built environment: the importance of walkable neighborhoods. *American journal of public health*, 93(9), 1546-1551.

- Lloyd, K., Fullagar, S., & Reid, S. (2016). Where is the 'social' in constructions of 'liveability'? Exploring community, social interaction and social cohesion in changing urban environments. *Urban Policy and Research*, 34(4), 343-355.
- Ministerie VROM (2004). *Leefbaarheid van wijken*. Geraadpleegd op 20-3-2019. Verkregen van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2004/03/01/leefbaarheid-van-wijken>
- Mollenhorst, G., Völker, B., & Flap, H. (2008). Social contexts and personal relationships: The effect of meeting opportunities on similarity for relationships of different strength. *Social Networks*, 30(1), 60-68.
- Musterd, S., & Ostendorf, W. J. M. (2009). *Problemen in wijken of probleemwijken?*. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.
- Musterd, S., Van Gent, W. P., Das, M., & Latten, J. (2016). Adaptive behaviour in urban space: Residential mobility in response to social distance. *Urban Studies*, 53(2), 227-246.
- Ouwehand, A., Kleinhans, R., Van der laan Bouma-Doff, W., & Van der Land, M. (2006). *Een stap vooruit? De pretenties van fysiek voor sociaal bij herstructurering*. Delft: Onderzoeksinstituut OTB
- Pinkster, F. M. (2008). *De sociale betekenis van de buurt. Een onderzoek naar de relatie tussen het wonen in een arme wijk en sociale mobiliteit*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Priemus, H. (2004). Housing and new urban renewal: current policies in the Netherlands. *European Journal of housing policy*, 4(2), 229-246.
- Raman, S. (2010). Designing a liveable compact city: physical forms of city and social life in urban neighbourhoods. *Built environment*, 36(1), 63-80.
- Revis, B. (2018). *Aanpak gebiedsontwikkeling Den Haag Zuidwest: De Gaarden, De Dreven en De Zichten*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Riger, S., & Lavrakas, P. J. (1981). Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods. *American journal of community psychology*, 9(1), 55-66.
- Scheepers, P., Boeije, H., & Tobi, H. (2016). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom Uitgevers
- Slater, T. (2006). The eviction of critical perspectives from gentrification research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(4), 737-757.
- Smets, P., & Den Uyl, M. (2008). The Complex Role of Ethnicity in Urban Mixing: A Study of Two Deprived Neighbourhoods in Amsterdam. *Urban Studies*, 45(7), 1439-1460.
- StadNetwerk (2005). *Analyse sociale investeringen Den Haag Zuidwest*. Geraadpleegd op 7-2-2019. Verkregen van <https://www.publicresult.nl/wp-content/uploads/2005/01/Analyse-sociale-investeringen-DHZW.pdf>
- Stafford, M., Bartley, M., Sacker, A., Marmot, M., Wilkinson, R., Boreham, R., & Thomas, R. (2003). Measuring the social environment: social cohesion and material deprivation in English and Scottish neighbourhoods. *Environment and Planning A*, 35(8), 1459-1475.

- Uitermark, J. (2003). 'Social mixing' and the management of disadvantaged neighbourhoods: The Dutch policy of urban restructuring revisited. *Urban Studies*, 40(3), 531-549.
- Van Beckhoven, E., & Van Kempen, R. (2002). *Het belang van de buurt. De invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt*. Utrecht: Urban Research Centre Utrecht
- Van Beckhoven, E., & Van Kempen, R. (2006). Towards more social cohesion in large post-second world war housing estates? A case study in Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 21(4), 477-500.
- Van den Brakel, M., & Ament, P. (2010). *Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek
- Van Kempen, R. (2000). Big cities policy in the Netherlands. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 91(2), 197-203.
- Veenhoven, R. R. (2000). *Leefbaarheid: Betekenissen en meetmethoden*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Wellman, B., & Leighton, B. (1979). Networks, neighborhoods, and communities: Approaches to the study of the community question. *Urban affairs quarterly*, 14(3), 363-390.
- Wellman, B. (1979). The community question: The intimate networks of East Yorkers. *American journal of Sociology*, 84(5), 1201-1231.
- Williams, J. (2005). Designing neighbourhoods for social interaction: The case of cohousing. *Journal of Urban design*, 10(2), 195-227.
- Wittebrood, K., & Van Dijk, T. (2007). *Aandacht voor de wijk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Wittebrood, K., & Veldheer, V. (2008). *Van wijken Weten. Bevordert sloop en nieuwbouw de leefbaarheid van de wijk?* Delft: Delft University Press.
- Woneninendaag.nl (z.d., a). Wijken (Illustratie). Geraadpleegd op 29-3-2019. Verkregen van <https://woneninendaag.nl/wijken/>
- Woneninendaag.nl (z.d., b). Morgenstond Wijk informatie (Illustratie). Geraadpleegd op 29-3-2019. Verkregen van <https://woneninendaag.nl/wijken/morgenstond/>
- Yitzhaki, S. (1979). Relative deprivation and the Gini coefficient. *The quarterly journal of economics*, 93(2), 321-324.

Bijlagen

Bijlage 1: De enquête

Allereerst wil ik u hartelijk danken voor uw deelname aan dit onderzoek. Voor mijn afstuderen aan de Universiteit Utrecht doe ik onderzoek naar de sociale leefbaarheid in Morgenstond. In Morgenstond is ongeveer twintig jaar geleden een beleid ingezet, waarbij de gemeente Morgenstond beter leefbaar wilde maken door middel van het bouwen van een divers woningaanbod. Dit onderzoek wil achterhalen hoe sociale interactie plaatsvindt tussen de bewoners in de verschillende type woningen in Morgenstond, en of deze sociale interactie leidt tot een betere waardering van de sociale leefbaarheid onder de bewoners. Daarom wordt in deze enquête gevraagd naar uw mening over de sociale interactie en de samenstelling van woningen in uw buurt. Door uw deelname aan dit onderzoek, kunt u helpen meer inzicht te krijgen in de uitkomsten van het beleid van de gemeente Den Haag.

Het invullen van de enquête zal ongeveer zeven minuten duren. De resultaten worden geheel anoniem verwerkt, waarbij uw adresgegevens niet gekoppeld zullen worden aan de door u gegeven antwoorden. Daarnaast heeft u het recht om op elk gewenst moment te stoppen met het meedoen aan dit onderzoek. Voor het onderzoek is het belangrijk dat u 18 jaar of ouder bent, en woonachtig bent in de buurt Morgenstond-West of Morgenstond-Oost in Den Haag.

Mocht u nog vragen of opmerkingen hebben over het onderzoek, stuur dan een email naar c.s.banwari@students.uu.nl. Nogmaals hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek.

Met vriendelijke groet,
Charissa Banwari

Vragen 1 t/m 7 gaan over uw persoonskenmerken

DEEL I. PERSOONSKENMERKEN

1. Wat is uw geslacht?
 - Man
 - Vrouw
 - Anders
2. Wat is uw leeftijd?
 - 18-24 jaar
 - 25-44 jaar
 - 45-64 jaar
 - 65 jaar en ouder
3. In welke categorie valt het (totale) netto maandinkomen van uw huishouden in euro's?
 - € 1532 of minder
 - € 1533 - €2480
 - €2481 of meer
4. In welke buurt in Morgenstond woont u?
 - Morgenstond-West
 - Morgenstond-Oost

Ga door op de volgende bladzijde.

5. Hoeveel jaar woont u al in de buurt? Indien minder dan 1 jaar vult u dan een '0' in.
.....
6. Is uw woning een sociale huurwoning, particuliere huurwoning of koopwoning?
- Sociale huur
 - Particuliere huur
 - Koop
7. Zijn in uw straat verschillende eigendomstype woningen (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen) aanwezig?
- Ja
 - Nee
 - Weet ik niet

Bij vraag 4 heeft u aangegeven in welke buurt binnen Morgenstond u woont. Bij de volgende onderdelen van de enquête is het van belang dat u antwoordt in de context van deze aangegeven buurt: Morgenstond-West of Morgenstond-Oost.

Vragen 8 t/m 23 gaan over de sociale contacten in de buurt

DEEL II. DE SOCIALE INTERACTIE IN DE BUURT

8. Hoeveel sociale contacten heeft uw huishouden totaal in uw buurt?
- Geen
 - 1 – 5
 - 6 – 9
 - 10 of meer
9. Welk percentage van uw sociale contacten woont in uw buurt?
- 0 % - 20 %
 - 20 % - 40 %
 - 40 % - 60 %
 - 60 % - 80 %
 - 80 % - 100 %
10. Heeft u veel contact met buurtbewoners?
- Ja
 - Nee
11. Heeft u familie en/of vrienden in uw buurt wonen?
- Ja
 - Nee (ga door met vraag 13)
12. Heeft u gesproken met familie en/of vrienden in uw buurt in de afgelopen twee weken?
- Ja
 - Nee
13. Gaat u om met buurtgenoten die wonen in andere type woningen (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen) dan uzelf?
- Ja
 - Nee
 - Weet ik niet

Ga door op de volgende bladzijde.

14. Gaat u meer om met buurtgenoten in dezelfde type woning als u (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoning), dan met buurtgenoten in andere type woningen?
- Ja, ik ga meer om met buurtgenoten in dezelfde type woning als ik (ga door met vraag 16)
 - Nee, ik ga meer om met buurtgenoten in andere type woningen dan ik (ga door met vraag 15)
15. Bij vraag 14 heeft u aangegeven dat u meer omgaat met buurtgenoten in andere type woningen dan u (sociale huur, particulier huur en/of koopwoning), dan met buurtgenoten in dezelfde type woning. In welk type woning wonen deze buurtgenoten vooral?
- Sociale huur
 - Particuliere huur
 - Koopwoning
16. Welk percentage van uw sociale contacten in de buurt woont in een ander type woning (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoning) dan uzelf?
- 0 % - 20 %
 - 20 % - 40 %
 - 40 % - 60 %
 - 60 % - 80 %
 - 80 % - 100 %
17. Hoe heeft u uw sociale contacten in de buurt ontmoet? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.
- Bij een vereniging (bijvoorbeeld een sportvereniging, een muziekgroep of een sociale club)
 - Bij een organisatie (bijvoorbeeld scholen of religieuze organisaties)
 - In publieke ruimten (bijvoorbeeld tijdens het buiten rondlopen, in lokale winkels, in een park of in een speeltuin)
 - We zijn burens / We wonen in dezelfde straat
 - Anders
 - Niet van toepassing / Ik heb geen sociale contacten in de buurt
18. Hoe heeft u de buurtgenoten in een ander type woning (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoning) ontmoet? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.
- Bij een vereniging (bijvoorbeeld een sportvereniging, een muziekgroep of een sociale club)
 - Bij een organisatie (bijvoorbeeld scholen of religieuze organisaties)
 - In publieke ruimten (bijvoorbeeld tijdens het buiten rondlopen, lokale winkels, in een park of in een speeltuin)
 - We zijn burens / We wonen in dezelfde straat
 - Anders
 - Niet van toepassing / Ik heb geen sociale contacten in de buurt

Ga door op de volgende bladzijde.

19. Hoe vaak bent u te vinden in één van de volgende openbare gelegenheden of voorzieningen in de buurt?

	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Jaarlijks	Nooit
Voorzieningen in uw buurt (zoals supermarkten, winkels, restaurants, bars etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Verenigingen en/of organisaties in uw buurt (zoals een sportvereniging, muziekgroep, of sociale club)	☐	☐	☐	☐	☐
Parken en/of speeltuinen in uw buurt	☐	☐	☐	☐	☐

20. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen op u van toepassing zijn.

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Ik maak graag een praatje met buurtgenoten als ik buiten rondloop	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak graag een praatje met buurtgenoten in mijn straat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak graag een praatje met buurtgenoten bij lokale verenigingen en/of organisaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak graag een praatje met buurtgenoten bij lokale winkels (supermarkten, bars, restaurants etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak graag een praatje met buurtgenoten als ik in een park en/of speeltuin ben	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ga door op de volgende bladzijde.

21. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen op u van toepassing zijn.

Gehechtheid	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Ik voel mij verbonden met de buurt	0	0	0	0	0	0
Ik denk dat bewoners in de buurt een gemeenschapsgevoel hebben	0	0	0	0	0	0
Ik voel mij thuis in deze buurt	0	0	0	0	0	0
Ik ben gehecht aan deze buurt	0	0	0	0	0	0
Ik woon in een buurt met veel saamhorigheid	0	0	0	0	0	0

22. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen op u van toepassing zijn.

Vertrouwen	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Ik vertrouw de meeste bewoners in deze buurt	0	0	0	0	0	0
Als ik hulp nodig heb, zullen andere buurtgenoten mij helpen	0	0	0	0	0	0

Ga door op de volgende bladzijde.

23. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen op u van toepassing zijn.

Tolerantie en respect	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Bewoners in de buurt zijn gelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bewoners in de buurt behandelen elkaar met respect	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bewoners in de buurt zijn tolerant naar buurtgenoten die niet hetzelfde als hen zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bewoners in de buurt maken geen onderscheid in wie wel en wie niet in de buurt hoort	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vragen 24 t/m 27 gaan over de samenstelling van woningen in uw buurt.

DEEL III. SAMENSTELLING VAN WONINGEN

24. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen op u van toepassing zijn.

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Ik ben bewust van de verschillen tussen buurtgenoten die in verschillende type woningen wonen (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik woon prettig in een buurt met verschillende type woningen (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ga door op de volgende bladzijde.

25. Geef aan in hoeverre de volgende stellingen op u van toepassing zijn.

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Ik voel mij verbonden met buurtgenoten die in een ander type woning wonen dan ik (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen)	0	0	0	0	0	0
Ik vertrouw buurtgenoten die in een ander type woning wonen dan ik (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen)	0	0	0	0	0	0
Ik tolereer buurtgenoten die in een ander type woning wonen dan ik (sociale huur, particuliere huur en/of koopwoningen)	0	0	0	0	0	0

26. Bent u tevreden met de samenstelling van sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen en/of koopwoningen in uw buurt?

- Zeer ontevreden
- Ontevreden
- Neutraal
- Tevreden
- Zeer tevreden

27. Welk cijfer (van 0 t/m 10) geeft u aan de samenstelling van sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen en/of koopwoningen in uw buurt? (vul in)

EINDE ENQUÊTE

Hartelijk dank voor uw deelname. Mocht u geïnteresseerd zijn in een aantal algemene resultaten uit dit onderzoek, dan stuur ik u die te zijner tijd graag toe.

- Nee, geen interesse
- Ja, ik zou deze graag ontvangen op dit emailadres:.....

Bijlage 2: Beschrijving van variabelen

Variabele	Beschrijving	Schaal	Waarden
Geslacht	Geslacht van een respondent	Nominaal	0 = Man 1 = Vrouw 2 = Anders
Leeftijd	Leeftijd van een respondent	Ordinaal	1 = 18 – 24 jaar 2 = 25 – 44 jaar 3 = 45 – 64 jaar 4 = 65 jaar en ouder
Netto maandinkomen	Netto maaninkomen van het huishouden van een respondent	Ordinaal	1 = €1532 of minder 2 = €1533 - €2480 3 = €2480 of meer
Woonlocatie	Buurt waarin een respondent woont	Nominaal	1 = Morgenstond-West 2 = Morgenstond-Oost
Fysieke nabijheid	De aanwezigheid van verschillende eigendomstype woningen in de straat van een respondent	Nominaal	0 = Nee 1 = Ja 2 = Weet ik niet
Eigendomstype woning	Eigendomstype woning waarin een respondent woont	Nominaal	1 = Sociale huur 2 = Particuliere huur 3 = Koop
Sociale contacten	Aantal sociale contacten van een respondent in de buurt	Ordinaal	0 = geen 1 = 1 – 5 2 = 6 – 9 3 = 10 of meer
	Percentage van de sociale contacten van een respondent in de buurt	Ordinaal	1 = 0% – 20 % 2 = 20 % - 40 % 3 = 40 % - 60 % 4 = 60 % - 80 % 5 = 80 % - 100 %
Aanwezigheid familie en/of vrienden	Aanwezigheid van familie en/of vrienden van een respondent	Nominaal	0 = Nee 1 = Ja
	Contact met familie en/of vrienden van een respondent	Nominaal	0 = Nee 1 = Ja
Ontmoetingsplaats	Plekken waar een respondent sociale contacten in de buurt heeft ontmoet	Nominaal	0 = Niet genoemd 1 = Wel genoemd
Omgang met buurtgenoten in andere eigendomstype woningen	Omgang van een respondent met buurtgenoten in andere eigendomstype woningen	Nominaal	0 = Nee 1 = Ja 2 = Weet ik niet
	Respondent gaat meer om met buurtgenoten in dezelfde eigendomstype woning	Nominaal	0 = Nee 1 = Ja
Gebruik openbare gelegenheden of voorzieningen	Gebruik van openbare gelegenheden of voorzieningen in de buurt door een respondent	Ordinaal	0 = Nooit 1 = Dagelijks 2 = Wekelijks 3 = Maandelijks 4 = Jaarlijks
Totstandkoming contact	De mate waarin een respondent graag een praatje maakt met	Ordinaal Ratio	0 = Niet van toepassing 1 = Helemaal mee oneens

	buurtgenoten in openbare gelegenheden en voorzieningen		2 = Mee oneens 3 = Niet mee eens, maar ook niet mee oneens 4 = Mee eens 5 = Helemaal mee eens
Gehechtheid	De mate van gehechtheid in een buurt volgens een respondent	Ordinaal Ratio	0 = Niet van toepassing 1 = Helemaal mee oneens 2 = Mee oneens 3 = Niet mee eens, maar ook niet mee oneens 4 = Mee eens 5 = Helemaal mee eens
Vertrouwen	De mate van vertrouwen in een buurt volgens een respondent	Ordinaal Ratio	0 = Niet van toepassing 1 = Helemaal mee oneens 2 = Mee oneens 3 = Niet mee eens, maar ook niet mee oneens 4 = Mee eens 5 = Helemaal mee eens
Tolerantie en respect	De mate van tolerantie en respect in een buurt volgens een respondent	Ordinaal Ratio	0 = Niet van toepassing 1 = Helemaal mee oneens 2 = Mee oneens 3 = Niet mee eens, maar ook niet mee oneens 4 = Mee eens 5 = Helemaal mee eens
Bewustzijn verschillen	Bewustzijn van een respondent van verschillen tussen buurtgenoten in verschillende eigendomstype woningen	Ordinaal	0 = Niet van toepassing 1 = Helemaal mee oneens 2 = Mee oneens 3 = Niet mee eens, maar ook niet mee oneens 4 = Mee eens 5 = Helemaal mee eens
Prettig wonen	Respondent woont prettig in een buurt met verschillende eigendomstype woningen	Ordinaal	0 = Niet van toepassing 1 = Helemaal mee oneens 2 = Mee oneens 3 = Niet mee eens, maar ook niet mee oneens 4 = Mee eens 5 = Helemaal mee eens
Tevredenheid samenstelling woningen	Tevredenheid van een respondent met de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt	Ordinaal Ratio	1 = Zeer ontevreden 2 = Ontevreden 3 = Neutraal 4 = Tevreden 5 = Zeer tevreden
Score samenstelling woningen	Beoordelingscijfer van een respondent over de samenstelling	Ratio	1 - 10
Dummy's	dumHuurder	Nominaal	0 = Huiseigenaren

			1 = Sociale en particuliere huurders (=huurders)
	dumLaagInkomen	Ordinaal	0 = Midden en hoge inkomensgroep (= hogere inkomensgroep) 1 = Lage inkomensgroep
	dumBuurt	Nominaal	0 = West 1 = Oost
	dumGeenContacten	Nominaal	0= Wel contacten in de buurt 1= Geen contacten in de buurt
	dumLeeftijd	Nominaal	0=Ouder dan 45 jaar 1=Jonger dan 45 jaar
	dumVaakGebrVerOrg	Ordinaal	0=Nooit 1=Dagelijks of wekelijks
	dumMinderVaakGebrVerOrg	Ordinaal	0=Nooit 1=Maandelijks of jaarlijks
	dumVaakGebrVoorz	Ordinaal	0=Nooit 1=Dagelijks of wekelijks
	dumMindervaakGebrVoorz	Ordinaal	0=Nooit 1=Maandelijks of jaarlijks
	dumVaakGebrSpeelPark	Ordinaal	0=Nooit 1=Dagelijks of wekelijks
	dumMinderVaakGebrSpeelPark	Ordinaal	0=Nooit 1=Maandelijks of jaarlijks

Bijlage 3: Toetsen representativiteitsanalyse

Toets 1: Eigendomstype woning X inkomen

Correlations				
			Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	Eigendomstyp e woning waarin de respondent woont
Spearman's rho	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	Correlation Coefficient	1,000	,713**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	304	304
	Eigendomstype woning waarin de respondent woont	Correlation Coefficient	,713**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	304	304

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Toets 2: Chi-kwadraat toets inkomen West

Test Statistics	
	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent
Chi-Square	236,086 ^a
Df	2
Asymp. Sig.	,000
a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 20,0.	

Toets 3: Chi-kwadraat toets inkomen Oost

Test Statistics	
	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent
Chi-Square	135,095 ^a
Df	2
Asymp. Sig.	,000
a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 7,0.	

Toets 4: Chi-kwadraat toets eigendomstype woningen West

Test Statistics	
	Eigendomstype woning waarin de respondent woont
Chi-Square	49,227 ^a
df	2
Asymp. Sig.	,000
a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 12,0.	

Toets 5: Chi-kwadraat toets eigendomstype woning Oost

Test Statistics	
	Eigendomstype woning waarin de respondent woont
Chi-Square	21,952 ^a
Df	2
Asymp. Sig.	,000
a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 10,2.	

Bijlage 4 Toetsen en tabellen resultatenhoofdstuk

Tabellen

Tabel 1: Buurt X tevredenheid met de inkomensamenstelling

			Tevredenheid van de respondent met de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt					Total
			Zeer ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Zeer tevreden	
Buurt waarin de respondent woont	Morgenstond-West	Count	2	44	62	59	5	172
		%	1,2%	25,6%	36,0%	34,3%	2,9%	100,0%
	Morgenstond-Oost	Count	3	25	32	62	10	132
		%	2,3%	18,9%	24,2%	47,0%	7,6%	100,0%
Total		Count	5	69	94	121	15	304
		%	1,6%	22,7%	30,9%	39,8%	4,9%	100,0%

Tabel 2: Inkomen X prettig wonen in gemixte buurt

Buurt waarin de respondent woont				Respondent woont prettig in een buurt met verschillende eigendomstype woningen						Total	
				Niet van toepassing	Helemaal meeneens	Mee oneens	Niet meeeens, maar ook niet meeneens	Mee eens	Helemaal meeeens		
Morgens tond-West	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Count	4	7	33	33	18	0	95	
			%	4,2%	7,4%	34,7%	34,7%	18,9%	0,0%	100,0%	
		€1533 - €2480	Count	0	0	10	14	31	3	58	
			%	0,0%	0,0%	17,2%	24,1%	53,4%	5,2%	100,0%	
		€2481 of meer	Count	1	1	2	7	10	1	22	
			%	4,5%	4,5%	9,1%	31,8%	45,5%	4,5%	100,0%	
	Total			Count	5	8	45	54	59	4	175
				%	2,9%	4,6%	25,7%	30,9%	33,7%	2,3%	100,0%
Morgens tond-Oost	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Count		2	44	23	27	0	96	
			%		2,1%	45,8%	24,0%	28,1%	0,0%	100,0%	
		€1533 - €2480	Count		1	13	6	6	2	28	
			%		3,6%	46,4%	21,4%	21,4%	7,1%	100,0%	
			Count		0	3	2	2	0	7	

		€2481 of meer	%		0,0%	42,9%	28,6%	28,6 %	0,0%	100, 0%
	Total		Count		3	60	31	35	2	131
			%		2,3%	45,8%	23,7%	26,7 %	1,5%	100, 0%
Total	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Count	4	9	77	56	45	0	191
			%	2,1%	4,7%	40,3%	29,3%	23,6 %	0,0%	100, 0%
		€1533 - €2480	Count	0	1	23	20	37	5	86
			%	0,0%	1,2%	26,7%	23,3%	43,0 %	5,8%	100, 0%
		€2481 of meer	Count	1	1	5	9	12	1	29
			%	3,4%	3,4%	17,2%	31,0%	41,4 %	3,4%	100, 0%
	Total		Count	5	11	105	85	94	6	306
		%	1,6%	3,6%	34,3%	27,8%	30,7 %	2,0%	100, 0%	

Tabel 3: Inkomen X bewustzijn van verschillen

Buurt waarin de respondent woont				Respondent is bewust van de verschillen tussen buurtgenoten die in verschillende eigendomstype woningen wonen						Total
				Niet van toepassing	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, maar ook niet mee oneens	Mee eens	Helemaal mee eens	
Morge nston d -West	Netto maandelijks inkomen	€1532 of minder	Count	4	0	7	0	69	14	94
			%	4,3%	0,0%	7,4%	0,0%	73,4%	14,9%	100,0%
	van het huishouden van de respondent	€1533 - €2480	Count	0	1	3	4	48	3	59
			%	0,0%	1,7%	5,1%	6,8%	81,4%	5,1%	100,0%
		€2481 of meer	Count	0	0	1	3	14	2	20
			%	0,0%	0,0%	5,0%	15,0%	70,0%	10,0%	100,0%
	Total		Count	4	1	11	7	131	19	173
			%	2,3%	0,6%	6,4%	4,0%	75,7%	11,0%	100,0%
Morge nston d -Oost	Netto maandelijks inkomen	€1532 of minder	Count		0	4	12	75	6	97
			%		0,0%	4,1%	12,4%	77,3%	6,2%	100,0%
	van het huishouden van de respondent	€1533 - €2480	Count		1	2	4	19	3	29
			%		3,4%	6,9%	13,8%	65,5%	10,3%	100,0%
		€2481 of meer	Count		0	1	0	5	1	7
			%		0,0%	14,3%	0,0%	71,4%	14,3%	100,0%
	Total		Count		1	7	16	99	10	133
			%		0,8%	5,3%	12,0%	74,4%	7,5%	100,0%
Total	Netto maandelijks inkomen	€1532 of minder	Count	4	0	11	12	144	20	191
			%	2,1%	0,0%	5,8%	6,3%	75,4%	10,5%	100,0%
	van het huishouden van de respondent	€1533 - €2480	Count	0	2	5	8	67	6	88
			%	0,0%	2,3%	5,7%	9,1%	76,1%	6,8%	100,0%
		€2481 of meer	Count	0	0	2	3	19	3	27
			%	0,0%	0,0%	7,4%	11,1%	70,4%	11,1%	100,0%
	Total		Count	4	2	18	23	230	29	306

		%	1,3%	0,7%	5,9%	7,5%	75,2%	9,5%	100,0%
--	--	---	------	------	------	------	-------	------	--------

Tabel 4: Inkomen X Eigendomstype woning per buurt

Buurt waarin de respondent woont				Eigendomstype woning waarin de respondent woont			Total
				Sociale huur	Particuliere huur	Koop	
Morgenstond-West	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Count	80	0	14	94
			%	85,1%	0,0%	14,9%	100,0%
		€1533 - €2480	Count	15	9	34	58
			%	25,9%	15,5%	58,6%	100,0%
		€2481 of meer	Count	0	2	18	20
			%	0,0%	10,0%	90,0%	100,0%
	Total		Count	95	11	66	172
			%	55,2%	6,4%	38,4%	100,0%
Morgenstond-Oost	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Count	91	0	6	97
			%	93,8%	0,0%	6,2%	100,0%
		€1533 - €2480	Count	19	5	4	28
			%	67,9%	17,9%	14,3%	100,0%
		€2481 of meer	Count	0	0	7	7
			%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
	Total		Count	110	5	17	132
			%	83,3%	3,8%	12,9%	100,0%

Tabel 5: Aantal sociale contacten van huishoudens in Morgenstond-West en Morgenstond-Oost

		Aantal sociale contacten in de buurt				
		Geen	1 – 5	6 -9	10 of meer	Totaal
Morgenstond-West	<i>Aantal</i>	4	64	73	31	172
	%	2,3%	37,2%	42,4%	18,0%	100,0%
Morgenstond-Oost	<i>Aantal</i>	4	41	58	29	132
	%	3,0%	31,1%	43,9%	22,0%	100,0%
Totaal	<i>Aantal</i>	8	105	131	60	304
	%	2,6%	34,5%	43,1%	19,7%	100,0%

Tabel 6: Het aantal sociale contacten X het percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten van huishoudens in Morgenstond-West (N=172)

			Percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten					Totaal
			0 % - 20 %	20 % - 40 %	40 % - 60 %	60 % - 80 %	80 % - 100 %	
Aantal sociale contacten	Geen	<i>Aantal</i>	4	0	0	0	0	4
		%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	1 - 5	<i>Aantal</i>	44	11	1	5	3	64
		%	68,8%	17,2%	1,6%	7,8%	4,7%	100,0%
	6 - 9	<i>Aantal</i>	23	34	13	1	2	73
		%	31,5%	46,6%	17,8%	1,4%	2,7%	100,0%
	10 of meer	<i>Aantal</i>	10	5	9	2	5	31
		%	32,3%	16,1%	29,0%	6,5%	16,1%	100,0%
Totaal	<i>Aantal</i>	81	50	23	8	10	172	
	%	47,1%	29,1%	13,4%	4,7%	5,8%	100,0%	

Tabel 7: Het aantal sociale contacten in samenhang met het percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten van huishoudens in Morgenstond-Oost (N=131)

			Percentage sociale contacten in de buurt van het totale aantal sociale contacten					Totaal
			0 % - 20 %	20 % - 40 %	40 % - 60 %	60 % - 80 %	80 % - 100 %	
Aantal sociale contacten	Geen	<i>Aantal</i>	2	0	0	0	1	3
		%	66,7%	0,0%	0,0%	0,0%	33,3%*	100,0%
	1 - 5	<i>Aantal</i>	28	9	2	1	1	41
		%	68,3%	22,0%	4,9%	2,4%	2,4%	100,0%
	6 - 9	<i>Aantal</i>	5	26	21	4	2	58
		%	8,6%	44,8%	36,2%	6,9%	3,4%	100,0%
	10 of meer	<i>Aantal</i>	0	3	12	12	2	29
		%	0,0%	10,3%	41,4%	41,4%	6,9%	100,0%
Totaal	<i>Aantal</i>	35	38	35	17	6	131	
	%	26,7%	29,0%	26,7%	13,0%	4,6%	100,0%	

*Foutief antwoord in enquête

Tabel 8: Omgang met andere inkomensgroepen in Morgenstond-West

			Omgang van de respondent met buurtgenoten in andere eigendomstype woningen			Total
			Nee	Ja	Weet ik niet	
Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Aantal	36	58	0	94
		%	38,3%	61,7%	0,0%	100,0 %
	€1533 - €2480	Aantal	6	51	1	58
		%	10,3%	87,9%	1,7%	100,0 %
	€2481 of meer	Aantal	4	16	1	21
		%	19,0%	76,2%	4,8%	100,0 %
Total		Aantal	46	125	2	173
		%	26,6%	72,3%	1,2%	100,0 %

Tabel 9: Omgang met andere inkomensgroepen in Morgenstond-Oost

			Omgang van de respondent met buurtgenoten in andere eigendomstype woningen			Total
			Nee	Ja	Weet ik niet	
Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	€1532 of minder	Aantal	60	35	2	97
		%	61,9%	36,1%	2,1%	100,0%
	€1533 - €2480	Aantal	10	17	1	28
		%	35,7%	60,7%	3,6%	100,0%
	€2481 of meer	Aantal	3	4	0	7
		%	42,9%	57,1%	0,0%	100,0%
Total		Aantal	73	56	3	132
		%	55,3%	42,4%	2,3%	100,0%

Toetsen

Toets 6 Hypothese 1: T-toets gemiddelde cijfer voor inkomensamenstelling per buurt

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstypen woningen in de buurt	Equal variances assumed	3,933	,048	-2,171	301	,031	-,403	,186	-,768	-,038
	Equal variances not assumed			-2,131	258,215	,034	-,403	,189	-,775	-,031

Toets 7 Hypothese 2: T-toets verschil in cijfer voor de inkomensamenstelling tussen lage inkomensgroep West en Oost

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Beoordelingscijfer van de lage inkomens voor de samenstelling van eigendomstypen woningen in de buurt	Equal variances assumed	,078	,781	-3,604	74	,001	-1,309	,363	-2,033	-,585
	Equal variances not assumed			-3,571	49,478	,001	-1,309	,367	-2,046	-,573

Toets 8 Hypothese 3: T-toets verschil in cijfer voor de inkomenssamenstelling tussen huurders West en Oost

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	T	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Beoordelingscijfer van de huurders voor de samenstelling van eigendomstypen woningen in de buurt	Equal variances assumed	3,421	,066	-4,489	145	,000	-1,120	,249	-1,613	-,627
	Equal variances not assumed			-4,343	106,390	,000	-1,120	,258	-1,631	-,609

Toets 9 Hypothese 4: Woonduur X cijfer voor de inkomenssamenstelling

Correlations			
		Woonduur van de respondent	Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstypen woningen in de buurt
Woonduur van de respondent	Pearson Correlation	1	-,003
	Sig. (2-tailed)		,957
	N	304	303
Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstypen woningen in de buurt	Pearson Correlation	-,003	1
	Sig. (2-tailed)	,957	
	N	303	303

Toets 10: Uitkomsten multiële lineaire regressie

Uitkomsten model 1

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,124 ^a	,015	,012	1,600
a. Predictors: (Constant), dumBuurt				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12,063	1	12,063	4,713	,031 ^b
	Residual	770,353	301	2,559		
	Total	782,416	302			
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt						
b. Predictors: (Constant), dumBuurt						

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	5,994	,122		49,140	,000		
	dumBuurt (ref= west)	,403	,186	,124	2,171	,031	1,000	1,000
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt								

Uitkomsten model 2

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,256 ^a	,066	,050	1,569
a. Predictors: (Constant), dumLeeftijd, dumHuurder, Geslacht van de respondent, Woonduur van de respondent , dumLaagInkomen				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	51,391	5	10,278	4,176	,001 ^b
	Residual	731,024	297	2,461		
	Total	782,416	302			
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt						
b. Predictors: (Constant), dumLeeftijd, dumHuurder, Geslacht van de respondent, Woonduur van de respondent , dumLaagInkomen						

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	5,657	,389		14,549	,000		
	Geslacht van de respondent (ref= man)	,071	,187	,022	,379	,705	,933	1,072
	dumHuurder (ref= eigenaren)	,952	,210	,296	4,537	,000	,738	1,354
	dumLaagInkomen (ref= hogere inkomensgroep)	-,643	,243	-,173	-2,650	,008	,735	1,360
	Woonduur van de respondent	-,005	,012	-,024	-,385	,701	,831	1,204
	dumLeeftijd (ref= 45 jaar en ouder)	-,120	,216	-,035	-,554	,580	,774	1,292
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt								

Uitkomsten model 3

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,400 ^a	,160	,140	1,492
a. Predictors: (Constant), interactiedumBuurtXdumHuurder, dumLeeftijd, Geslacht van de respondent, dumLaagInkomen, Woonduur van de respondent, dumHuurder, dumBuurt				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	125,407	7	17,915	8,044	,000 ^b
	Residual	657,008	295	2,227		
	Total	782,416	302			
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt						
b. Predictors: (Constant), interactiedumBuurtXdumHuurder, dumLeeftijd, Geslacht van de respondent, dumLaagInkomen, Woonduur van de respondent, dumHuurder, dumBuurt						

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	6,867	,426		16,135	,000		
	dumBuurt (ref=west)	-2,948	,601	-,909	-4,901	,000	,083	12,079
	Geslacht van de respondent (ref=man)	,108	,178	,034	,608	,543	,931	1,074
	dumLeeftijd (ref= 45 jaar en ouder)	-,042	,206	-,012	-,205	,838	,770	1,299
	dumLaagInkomen (ref= hogere inkomensgroep)	-,735	,232	-,198	-3,164	,002	,725	1,380
	dumHuurder (ref=eigenaren)	,011	,258	,004	,044	,965	,441	2,267
	Woonduur van de respondent	-,006	,011	-,032	-,542	,588	,830	1,205
	interactiedumBuurtXdumHuurder	2,091	,373	1,158	5,600	,000	,067	15,011
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt								

Uitkomsten model 4

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,178 ^a	,032	,025	1,592
a. Predictors: (Constant), Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning, dumGeenContacten				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	24,699	2	12,349	4,873	,008 ^b
	Residual	757,689	299	2,534		
	Total	782,387	301			
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt						
b. Predictors: (Constant), Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning, dumGeenContacten						

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	5,665	,194		29,242	,000		
	dumGeenContacten (ref= wel contacten in de buurt)	-,259	,573	-,026	-,452	,651	,990	1,010
	Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning	,306	,101	,173	3,029	,003	,990	1,010
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt								

Uitkomsten model 5

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,303 ^a	,092	,067	1,557
a. Predictors: (Constant), Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning, Woonduur van de respondent , dumGeenContacten, dumHuurder, Geslacht van de respondent, dumBuurt, dumLeeftijd, dumLaagInkomen				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	71,627	8	8,953	3,691	,000 ^b
	Residual	710,761	293	2,426		
	Total	782,387	301			
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt						
b. Predictors: (Constant), Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning, Woonduur van de respondent , dumGeenContacten, dumHuurder, Geslacht van de respondent, dumBuurt, dumLeeftijd, dumLaagInkomen						

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	5,244	,429		12,236	,000		
	dumBuurt	,383	,201	,118	1,902	,058	,809	1,237
	dumLeeftijd	-,127	,216	-,037	-,586	,558	,769	1,301
	Geslacht van de respondent	,009	,188	,003	,045	,964	,911	1,098
	dumHuurder	,711	,226	,221	3,154	,002	,632	1,583
	dumLaagInkomen	-,495	,253	-,133	-1,957	,051	,667	1,499
	Woonduur van de respondent	-,004	,012	-,020	-,323	,747	,826	1,211
	dumGeenContacten	-,233	,568	-,023	-,410	,682	,966	1,036
	Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning	,272	,108	,154	2,512	,013	,825	1,212
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt								

Uitkomsten model 6

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,304 ^a	,092	,064	1,560
a. Predictors: (Constant), interactieBuurtPercAnder, dumLeeftijd, dumGeenContacten, Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning, Geslacht van de respondent, dumHuurder, Woonduur van de respondent, dumLaagInkomen, dumBuurt				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	72,184	9	8,020	3,298	,001 ^b
	Residual	710,204	292	2,432		
	Total	782,387	301			
a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt						
b. Predictors: (Constant), interactieBuurtPercAnder, dumLeeftijd, dumGeenContacten, Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning, Geslacht van de respondent, dumHuurder, Woonduur van de respondent, dumLaagInkomen, dumBuurt						

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	5,197	,440		11,812	,000		
	dumBuurt	,552	,408	,170	1,353	,177	,197	5,081
	dumLeeftijd	-,125	,216	-,037	-,579	,563	,769	1,301
	Geslacht van de respondent	-,001	,189	,000	-,003	,998	,901	1,109
	dumHuurder	,697	,228	,216	3,056	,002	,620	1,612
	dumLaagInkomen	-,490	,253	-,132	-1,934	,054	,666	1,501
	Woonduur van de respondent	-,004	,012	-,020	-,333	,739	,825	1,211
	dumGeenContacten	-,238	,569	-,024	-,418	,676	,965	1,036
	Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning	,308	,132	,174	2,334	,020	,558	1,794
	interactieBuurtXPercAnderInkomen	-,105	,220	-,057	-,479	,633	,220	4,552

a. Dependent Variable: Beoordelingscijfer van de respondent over de samenstelling van eigendomstype woningen in de buurt

Toets 11: Associatie verhouding contacten binnen en buiten de buurt X aantal sociale contacten in de buurt

Symmetric Measures						
Buurt waarin de respondent woont			Value	Asymptotic Standard Error ^a	Approximate T ^b	Approximate Significance
Morgenstond-West	Nominal by Nominal	Phi	,552			,000
		Cramer's V	,319			,000
	Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-c	,289	,061	4,717	,000
	N of Valid Cases			172		
Morgenstond-Oost	Nominal by Nominal	Phi	,854			,000
		Cramer's V	,493			,000
	Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-c	,554	,058	9,603	,000
	N of Valid Cases			131		
Total	Nominal by Nominal	Phi	,643			,000
		Cramer's V	,371			,000
	Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-c	,406	,045	9,110	,000
	N of Valid Cases			303		
a. Not assuming the null hypothesis.						
b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.						

Toets 12 Hypothese 6: Correlatie inkomen en percentage sociale contacten in de buurt

Correlations				
			Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	Percentage sociale contacten van de respondent in de buurt
Spearman's rho	Netto maandelijks inkomen van het huishouden van de respondent	Correlation Coefficient	1,000	-,274**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	304	303
	Percentage sociale contacten van de respondent in de buurt	Correlation Coefficient	-,274**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	303	303
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

Toets 13 Hypothese 5, 7 en 9: multivariate ordinale logistische regressie met de invloeden van het gebruik van verenigingen en organisaties, en parken en speeltuinen in de buurt en de mate van sociaaleconomische mix op het percentage sociale contacten van een ander inkomen

Model Fitting Information				
Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	169,189			
Final	116,997	52,192	5	,000
Link function: Logit.				

Pseudo R-Square	
Cox and Snell	,158
Nagelkerke	,179
McFadden	,080
Link function: Logit.	

Parameter Estimates								
		Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	95% Confidence Interval	
							Lower Bound	Upper Bound
Threshold	[PercSocContactAndere TypeWoning = 1]	-,601	,603	,993	1	,319	-1,782	,581
	[PercSocContactAndere TypeWoning = 2]	1,077	,607	3,145	1	,076	-,113	2,268
	[PercSocContactAndere TypeWoning = 3]	1,923	,624	9,482	1	,002	,699	3,146
Location	dumVaakGebrVerOrg (ref= nooit)	,812	,258	9,867	1	,002	-1,318	-,305
	dumMinderVaakGebrVerOrg (ref=nooit)	,141	,479	,086	1	,769	-,798	1,079
	dumVaakGebrSpeelPark (ref = nooit)	1,351	,401	11,363	1	,001	-2,136	-,565
	dumMinderVaakGebrSpeelPark (ref=nooit)	,545	,388	1,974	1	,160	-1,305	,215
	dumBuurt (ref= west)	-1,073	,247	18,840	1	,000	,588	1,557
Link function: Logit.								
a. This parameter is set to zero because it is redundant.								

Toets 14: Correlatie tussen gebruik van voorzieningen en organisaties, parken en speeltuinen, en voorzieningen in de buurt en het percentage sociale contacten van een ander inkomen

Correlations										
			dumVaak GebrVerOr g	dumMin derVaak GebrVer Org	dumM inderV aakGe brVoor z	dumV aakGe brVoor z	dumVaa kGebrSp eelPark	dumMind erVaakGe brSpeelPar k	dumB uurt	Percenta ge van sociale contacte n in de buurt in andere eigendo mstype woning
Spearman's rho	dumVaa kGebrVe rOrg	Correlation Coefficient	1,000	-,272**	,035	,011	,092	,147*	,010	,230**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,540	,851	,108	,010	,858	,000
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
	dumMin derVaak GebrVer Org	Correlation Coefficient	-,272**	1,000	-,038	,045	,059	-,006	,014	-,060
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,511	,435	,305	,920	,805	,297
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
	dumMin derVaak GebrVoo rz	Correlation Coefficient	,035	-,038	1,000	-,842**	-,034	-,028	-,061	-,025
		Sig. (2-tailed)	,540	,511	.	,000	,556	,622	,288	,664
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
	dumVaa kGebrVo orz	Correlation Coefficient	,011	,045	-,842**	1,000	,012	,069	,002	,059
		Sig. (2-tailed)	,851	,435	,000	.	,834	,231	,976	,309
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
		Correlation	,092	,059	-,034	,012	1,000	-,703**	-,079	,233**

	dumVaakGebrSpeelPark	Coefficient								
		Sig. (2-tailed)	,108	,305	,556	,834	.	,000	,170	,000
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
	dumMinderVaakGebrSpeelPark	Correlation Coefficient	,147*	-,006	-,028	,069	-,703**	1,000	,129*	-,090
		Sig. (2-tailed)	,010	,920	,622	,231	,000	.	,025	,118
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
	dumBuurt	Correlation Coefficient	,010	,014	-,061	,002	-,079	,129*	1,000	-,244**
		Sig. (2-tailed)	,858	,805	,288	,976	,170	,025	.	,000
		N	304	304	304	304	304	304	304	303
	Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomsstypen woning	Correlation Coefficient	,230**	-,060	-,025	,059	,233**	-,090	-,244**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,297	,664	,309	,000	,118	,000	.
		N	303	303	303	303	303	303	303	303

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Toets 15 Hypothese 8: Correlatie tussen het gebruik van lokale voorzieningen en het percentage sociale contacten van een ander inkomen

Correlations				
			Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning	Gebruik van voorzieningen in de buurt van de respondent
Spearman's rho	Percentage van sociale contacten in de buurt in andere eigendomstype woning	Correlation Coefficient	1,000	-,123*
		Sig. (2-tailed)	.	,033
		N	303	303
	Gebruik van voorzieningen in de buurt van de respondent	Correlation Coefficient	-,123*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,033	.
		N	303	304

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).